

GÖMÖRORSZÁG

az északi magyar peremvidék fóruma
HONT • NÓGRÁD • KIS-HONT • GÖMÖR • TORNA • ABAÚJ

**KIEMELT TÉMÁNK:
PÓSIKA - AZ ÉN UJSÁGOM**

A TARTALOMBÓL:

Gacso István
90 év, az kilencven év

Takács András
**Hagyományos tánc kultúra
a Vály-völgyben**

Költők Gyermekországból

PÓSA LAJOS

**XI. ÉVFOLYAM
1. SZÁM**

societas musealis
gömör et hont - minoriensis

**2010
TAVASZ**

Tartalom

VEZÉRCIKK

Pósa bácsi köpönyege (Kövesdi Károly) 1

LÁSSÁTOK, FELEIM!

Gacso István: 90 év, az kilencven év! 3
Gaál Lajos: Gömör természeti értékei 37. A Garam meanderei . . 17
Hála József: Pongrácz Lajos és leírása a Baradla-barlangról 19
Kiss László: Palócföld orvosai 9. Isten kedveltje, avagy Kelinyi
Amadé, a soknevű orvosdoktor 22
Takács András: A Vály völgye hagyományos tánc kultúrája 25

FUTÁRSZALON

Költők Gyermekországból (Bettes István, Dénes György, Fecske
Csaba, Gömöri Kovács István, Gyurcsó István, Kövesdi Károly,
Simkó Tibor, Szászi Zoltán, Tóth Elemér, Tózsér Árpád, Zs. Nagy
Lajos versei) 34

EMLÉKEZETÜNKRE

Pósika – Az Én Ujságom (Mikszáth Kálmán, Lőrinczy György, Kosz-
tolányi Dezső, Gergely Boriska, Gyökössi Endre és Móra Ferenc
méltatása Pósa Lajosról) 45
Bettes István: Pósaról és a nyelv nemességéről 55
Diri-diri dongó (Válogatás Pósa Lajos gyermekverseiből) 57
Benedek Elek: A mohos tulkai 64
Czóbel Minka: Gombák meséje 65
Gaál Mózes: A fényes rézgomb 66
Krúdy Gyula: A Rákóczi-torony csókái 68
Mikszáth Kálmán: Ne félj, Mátyás! 69
Sebők Zsigmond: Mackó úr utazásai 70
Hogyan szólnak a madarak? 71

EMBEREK – MŰVEK – ESEMÉNYEK

Hanvai gyerekkorát írja tovább (Juhász Dósa János beszélgetése Tóth
Elemérről) 72
Tóth Elemér versei 74
Lévay Tibor születésnapjára (Hizsnyan Géza) 76
Hahnné Duray Éva a Magyar Kultúra Lovagja (Böszörményi István) . . 77
Veres János versei 78
Emlékezés Dr. Draskóczy Jánosra (B. Kovács István) 79
40 éves a kassai Thália Színház (Hizsnyan Géza) 80
50 éves a Tompa Mihály Emlékbizottság (Bodnár Mónika) 82
Kettős ünnep Gömörmihályfalván (Molnár Miklós Malvina) 83
A Tiszántúli Történeti Társaság és kiadványainak bemutatása (Bodnár
Mónika) 85
Könyvről könyvre – lapról lapra 87

AGÓRA

Egy nagyasszony emlékezete – fotókon (is) (B. Kovács István) . 88

A címlapon: Pósa Lajos szobra a Városligetben Budapesten

GÖMÖRORSZÁG

az északi magyar peremvidék fóruma
HONT • NÓGRÁD • KIS-HONT • GÖMÖR • TORNA • ABAÚJ

A lap fővédnöke: Tózsér Árpád
Főszerkesztő: B. Kovács István
Szerkesztő: Kövesdi Károly

Lapunk a világhálón is olvasható.
www.gomorszak.sk

Megjelenik: negyedévenként

Nyilvántartási szám: MK SR EV 1013/08 • ISSN 1335-6410

Kiadja a Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület
a Patrióta Kiadó (Rimaszombat) által

Felelős kiadó: Dr. Kovács István

A szerkesztőség címe: Železničiarska 1, 979 01 Rimavská Sobota

Tf.: 0905 846 618;

E-mail: gemamuz@gmail.com

Nyomdai előkészítés: Patrióta Kiadó (Kovács Szabolcs)

Nyomta: ProArtDesign, Martin

Ára: 2,50 EUR /600 Ft

Előfizethető a szerkesztőség címén

Vychádza: štvrťročne

Číslo registrácie: MK SR EV 1013/08 • ISSN 1335-6410

Vydáva Gemer-malohontský muzeálny spolok
prostredníctvom vydavateľstva Patrióta (Rimavská Sobota)

Zodpovedný vydavateľ: Dr. István Kovács

Adresa redakcie: Železničiarska 1, 979 01 Rimavská Sobota

Tel.: 0905 846 618;

E-mail: gemamuz@gmail.com

Tlačiarenská príprava: Vydavateľstvo Patrióta (Kovács Szabolcs)

Tlač: ProArtDesign, Martin

Cena: 2,50 EUR /600 Ft

Objednávky na adrese redakcie

Pósa bácsi köpönyege

Bocsássa meg a tisztelt olvasó, de kénytelen vagyok személyes élménnyel kezdeni. Második gyermekvers-kötetem megjelenése után irodalmunk egyik doyenje nekem szegezte a provokatív kérdést: Hát te már nem fogsz „rendes” verset írni? Sosem felejttem a döbbenetet, amit éreztem. Miről beszél ez az ember? Mi az, hogy „rendes”? Mi ez a lekicsinylés, lekezelés? A gyerekeknek írt költészet talán valami alacsonyabb kategória? Poétikai ismeretek híján kiállítható szegénységi bizonyítvány?

Sokan ma is abban a tudatlanságban élnek, s szentül hiszik, hogy a gyerekeknek írni annyit tesz, mint lejjebb adni az igényből, letérni a Parnasszus felhőt legelő magasságába kacsaringózó útról, és valahol lent poroszkálni az avaron. Ugaron? E szemlélet mögött nyilván kitapogathatók az okok is. A pártállami cenzúra virágkorában, de a Horthy-világban is sok költőt kényszerített a közlési szilencium a műfordítás és a gyermekirodalom műveléséhez. Am ebből a kényszerből csodák is születtek, és elmondhatjuk, hogy kevés nép akad Európában, amelynek nyelvén a legnagyobb mesterek fordításában olvashatnák az egész világirodalmat, vagy olyan nivós gyermekirodalommal bírnának, mint mi, magyarok.

Az „akiből nem lesz költő, abból prózáíró lesz, akiből az sem, abból kritikus” féle szemléletet vallóknak (akik a gyermekirodalmat még ennél is lejjebb helyeznék) hadd ajánljam szíves figyelmükbe a valaha élt legcsodálatosabb gyermekvers-költő, **Weöres Sándor** példáját, akinek varázslatos ritmusain generációk nőttek fel, s akit ettől még nem tartunk lefokozott generálisnak. (S aki nem melleleg sok ösztönzést kapott **Pósa Lajostól**.) Lehetne persze sorolni a költőket, kezdve **József Attilával**, folytatva **Kormos Istvánnal**, **Zelk Zoltánnal**, **Illyés Gyulával**, **Nagy Lászlóval**, **Kiss Dénessel**, **Nemes Nagy Ágnessel**, **Tamkó Sírátó Károlylyal**, **Buda Ferencsel**, **Csukás Istvánnal**, **Szilágyi Domokossal**, bevégezve **Kányádi Sándorral**, hogy csak néhány nevet ragadjak ki a sűrejéből, s hogy a huszadik században maradjak. És lehetne büszkélkednünk nekünk, felvidéki tollforgatóknak, hogy ebben az illusztris társaságban egyáltalán nem alávaló teljesítménnyel gazdagítottuk a gyermekirodalmat. **Simkó Tibor**, **Gyurcsó István**, **Dénes György**, **Kulcsár Ferenc**, **Keszeli Ferenc**, **Koncsol László**, **Kovács Magda**, **Bettes István**, **Zs. Nagy Lajos**, **Tóth Elemér**, **Soóky László** és mások (Tovább is van, mondjam még?) versei, meséi legalább annyi lelket tártak ki a világra, mint egy-egy egyetemi katedra. Alig akad tollforgatónk, aki ne guggolt volna le a gyerekekhez. Valóban egy emelettel lejjebb kell keresni a gyermekolvasót? Akkor **Móra Ferencet** vagy **Móricz Zsimond** lelkének egy darabját is le kellene küldenünk a literatúra alagsorába, ami ugye elég nagy botrány lenne.

Egyet azért illik leszögezni: Pósa Lajos, szerintem, nem költőóriás. Azért írom egyes szám első személyben, hogy némely – részben a politikai mocsárgázok kipárolgásától megittasult – egyéb téren talán tiszteletet érdemlő ítézés előtt vállalam mondandóm súlyát és konzekvenciáját. A boldog békebeli idők vége felé, a világháború előtti halálkeringős komporszámban épp elég költőóriás szédelt vagy trónján ülve, vagy trónjavesztetten, olykor aljas szegénységben ahhoz, hogy Pósa ne akarjuk közéjük feltologatni. Nem való közéjük, s maga se vállalná.

Pósa Lajos: más. És e mássága miatt érdemi ki utólagos, és soha nem halványuló tiszteletünket. Elsősorban óriási úttörő munkájáért, amelyhez hasonlatosat alig találunk. Az első alapkövet földünk, az egykori tanító, hírlapíró és költő 1886-ban rakta le, amikor a híres fővárosi kiadóvállalat, a *Singer és Wolfner Gyermekversek* címen kiadta gyermekekhez szóló, különböző lapokban megjelent verseit. Hogy a vállalkozás sikerén felbuzdulva a kiadó, vagy a Pósa ötlete volt-e egy gyermeklap kiadásának a szándéka, ma már mindegy. A lényeg, hogy 1889 decemberében, tehát 120 esztendeje indult útjára az a csoda, amelyet Pósa alapított, s amely *Az Én Ujságom* címmel jelent meg. S amelyet Pósa Lajos 35 évig, egészen haláláig szerkesztett. (Jellemző, hogy a gyermekeknek készülő hetilapot utólag is Benedek Elek és Pósa Lajos szerkesztésével emlegetik, ebben a sorrendben, pedig utóbbi volt az első. Benedek Elek szinte csak névleg szerepelt a lapnál.) „*Neve élni fog, amíg magyar gyermek lesz a földön*” – írta egy kritikus Pósa halálakor, nem is sejtve, mire képes a „hálás” utókor, és milyen könnyen el lehet ázni, s milyen nehéz felébreszteni valakinek a szellemét. A kritikus azonban annyiban nem tévedett, és az évszázados ártó szellem, az agyonhallgatás és gúny dacára is elmondhatjuk: immár egy évszázada nem alkothat úgy gyermekirodalmat művelő magyar költő, hogy ne legyen köze Pósa Lajoshoz.

Pósa valóban nem lehet **Arany János**hoz, **Berzsenyi Dániel**hez vagy **Vajda János**hoz, mégcsak **Tompa Mihály**hoz sem hasonlítani. Ne adj isten, **Ady Endré**hez vagy **Babits Mihály**hoz. De ez nem kisebbíti érdemeit. A költőóriások és fejedelmek sorsa nehéz, veszélyes, és nem fér meg benne a gyermek. Sátáni erőkkel és istenekkel vívják harcaikat, széttépik és újrafogalmazzák a bibliát, forradalmat szítanak és elesnek a csatamezőn, vagy leprásként taszítja ki őket a társadalom. A meseíró, a gyerekeknek verset író ember ilyet nem tehet. Neki más terhe van: a szeretetből kell többet cipelnie, mint a poklokat járó költőnek. Ráadásul – el lehet ítélni ugyan – édes ez a teher, s horribile dictu: már életében megkapja érte az ember a jutalmát, hallva a gyerekek kacagását. Ha ez bűn, bocsánatos. Nem akarok fát hordani az erdőbe, de gyermektől elismerő mosolyt kapni sokkal őszintébb dolog, mint számító felnőttől vállveregetést.

Kosztolányi fogalmazta meg legpontosabban, hogy mi volt valójában, és mit köszönhetünk neki. „*Pósa Lajos józan magyarsága egy csapásra átnemesítette gyermekköltészetünket: virágokat, gyümölcsöket, csengőt, órát, nyuszit és katicabogarat úgy állít elénk, ahogy a magyar paraszt látja évszázadok óta.*” S ugyancsak Kosztolányi vetette föl, hogy: „*Csakis nálunk történhetett, a félműveltség sivatagán, hogy az irodalom mellé járó széplelkek föltették a kérdést: ki*

nagyobb költő, Pósa bácsi-e vagy Shakespeare? A nyegle összehasonlítást vigyorgás követte, a hahota pedig visszhangzott a sajtó csarnokaiban is.”

Hát, ettől mentsen meg bennünket és a következő generációkat a Teremtő! Akinek óvó kezére pedig ma is égetően szükség lenne, mert a mai kor magyar (és nem magyar) gyermekére legalább annyi veszély leselkedik, mint Pósa korában a kicsikre, akik idegen nevelést kaptak, idegen nyelven, idegen érzéssel. Hidegen és ridegen. Csoda, hogy a magyar nép megmaradt magyarnak. Talán fennköltnek tűnik, de hogy így van, azt éppúgy köszönheti népdalainak, mint Pósa bácsinak. A költőnek és a szerkesztőnek. Aligha akad magyar ember, aki ne találkozott volna gyermekként Pósa Lajos egy-egy sorával, versikéjével, miközben fogalma sem volt róla, hogy Pósa-verset hall. Miközben a „kánonalkotók” buzgón lapátolták emlékére a földet, hogy nyoma se maradjon. S lehet, hogy sikerült Pósa bácsit eldugni, a szellem azonban kibújt a palackból, és évszázados hatása szinte felmérhetetlen.

Egy biztos: ahogy az orosz irodalom a **Gogol**éből, úgy bújt elő a magyarul és gyermekeknek írt irodalom Pósa Lajos köpönyegéből. Igaz, volt jeles elődje (**Petőfi, Arany**), de ő csinált programot a gyermekirodalomból, ő ismerte föl annak fontosságát. Kérdés, hogy napjainkban hány programra és programalkotóra lenne szükség? S vonható-e párhuzam az akkori kor és napjaink között kultúra és gyermek- (nemzet)nevelés ügyében? Hogy a gyermek- (és nép)butítás a magyar gyermekirodalom gazdagsága és ellenhatása ellenére mekkora veszélyt jelent, s hogyan lehetne felvenni a versenyt a modern kor kihívásaival? A magyar kultúrát mocskolók és átfogalmazók hadával? Sok a kérdés. Napjainkban, amikor fogy a gyermek a magyar iskolákban, és generációk nőnek fel úgy, hogy magyarnak lenni szinte szégyen, nem egy, de tucatnyi Pósa irtózatos munkájára lenne szükség, mert ha így megy tovább, hamarosan alig lesz magyar gyerkőc, aki magyar verset olvasson a gömőri, nógrádi dombok között. De akár Budapesten is.

Urosz Lajos

*Szerepel a gyermekirodalomban! A gyermek kedve, amit
 a hatalommal szemben a földpiétele lent.
 A kőműves nem ismét: mint a palack, jébe.
 Szerepel a gyermekirodalomban!*

Pósa Lajos

Gacso István

90 év, az kilencven év!

Tavaly ősszel a *Gömöri Hírlap* szerkesztőségében kerestem meg egy fiatalember, **Topor Ferenc**, aki behozta nagyapja emlékiratait. Később személyesen is felkerestem **Gacso Istvánt**, aki rendkívül friss elmével fogadott, és hosszasan mesélt az oly sokszor elátkozott XX. századról. Ahogyan az alábbi sorokból is kiderül, bár lett volna oka sírni és keseregni, hiszen sok honfitársához hasonlóan az ő életét is megkeserítette a véres, borzalmakkal és hazugságokkal teli évszázad, Gacso István mégis megkereste benne a szépet, az emberit. *„A fiataloknak is mindig azt mondom, hogy nagyon jó volna, ha megismernék a történelmet, mert akkor értékelni tudnák a jelent.”* – mondja Gacso István. Ezzel az üzenettel adom közre egy jánosi parasztember történetét, amelyben tükröződik a szlovákiai magyarság teljes kálváriája. Na, és egy csipetnyi reménység, hogy élni bármilyen embertelen korszakban is csak emberhez méltón lehetséges.

Juhász Dósa János

1.

Szüleim ismertetése és a már sárguló keresztlevellem alapján 1919. augusztus 19-én születtem Jánosiban, kis-paraszti családban, akkor a 9. házszámú lakásban, amely jelenleg a **Bozóék** üzlethelyisége.

Az a rész hivatalosan nagyapám testvéréé, **Jánosé** volt, aki Bellényben lakott, onnan dolgozta a jánosi határban lévő földjét is. Mivel bellényi első felesége meghalt, lányait férjhez adta, 1921-ben hazajött második feleségével, **Rigó Juliannával**. A lakást átjavíttatta, istállót, magtárat, sertésólakat, pajtát, csúrt építtetett, ezekhez az anyagot Bellényből hordta. Ezért 1921-ben szüleimmel a hátrább lévő lakásba mentünk. Ez volt a nagyapámé: itt volt pitvar, pad-feljáróval, a nagy konyha, benne 3 ágy, rakott sparnét, 1 nagy asztal, 3 karos lóca, meg egy kisszoba, itt háltunk mi a szüleimmel. A lakások földesek voltak, végig mestergerendás, erre volt kötve a hinta, téli hónapokban kötél, aminek segítségével nagyapám cirokból seprőt kötött és apróbb dolgokat raktak rá. Szüleim elbeszélése szerint pokrócot terítettek le a földre, és a kutyánkkal, a Bodrivál tanultam meg járni.

A mi portánk volt az első paraszti udvar, fölfelé Rimaszombatnak: nagy üres kert, benne nagy gémeskút, cseléd-lakások. Itt laktak **Gálgykék**. Ennek a helyére építtetett 1930-ban **Mojzes** jegyző nagy lakást, és 1945-ig itt is laktak. Jelenleg **Viletel Józsiék** laknak itt, a kertben **Szűcs Sándor**, feleségével, **Viletel Annával** épített új házat és itt is laknak.

Mellettük egy kisebb kúria volt, melyben a részeges **Bugaci** úr lakott a feleségével, akik **Kinczignének** voltak rokonai. Itt most **Cifra Bélák** laknak, új házat építtetek. Ismét egy nagy kert, majd egy hosszú épület. Az egyik szobában lakott **Pajkert Dezső**, a szobában kettős létra. Ha hideg volt, Pajkaert erre ült fel (mi **Góbinak** hívtuk). Fizikus, matematikus volt, és néha kihagyott az emlékezete (állítólag a sok tanulástól). Azt mondta, azért ült fel, mert fent melegebb van, mint lent. Szerette a gyerekeket, sokat társalgott velük. Ha kérdeztük, hogy miért nem nőül meg, azt mondta: ő olyan nőt venne feleségül, akinek sok pénze van és kevés egészsége. Ügyesen biciklizett: a kormányra spárgát kötött, és azon vezette, a sinen is biciklizett, a Rimán egy szál gerenda volt az átjáró, ő azon is biciklizett.

Következett a nagy kastély, a nagy udvar. Jelenleg bútorraktár. A nagy kertben hátul volt az üvegház, a kertész, **Molnár András** és nagy családjának lakása. Legfiatalabb gyereke, a **Józsi** velem volt egyidős. Andris bácsi volt a Kintcigné parádés kocsisa is. A kertben sok és jó minőségű alma, körte, szilvafák. A kert egy részébe már 1945 után építkeztek: **Homonnaiék** és **Klajbáék**. A kastély mellett hosszú épület, ez volt az ispán lakása, irodája, majd **Hilavót** bérlő lakása, irodája, aki 1927-ben a kultúrház építésekor sokat segített, ezért a község díszpolgárává választották.

Az udvaron itt is nagy gémeskút, istálló az ökrök, lovak részére. Csődört is tartottak, ezen lovagolt Hilavót, a csődörös **Molnár László** volt. A másik oldalon, a **Bednár**-udvarban volt a tehénistálló, innen 1934–35-ben költöztek Bednárék egy kisebb lakásba, ez legutóbb üzlet volt. Bednárék vették meg az állomással szemben lévő legjobb 10 ha földet, ahol Kintcigné és Hilavót is cukorrépat termesztett. A tehénistálló mögött voltak a cselédlakások. A töltés túloldalán, a Rima partján volt **Hajtmanék** háza, egy hosszú akol, ebben voltak elszállásolva nyáron a summások, akik a cukorrépat ápolták s takarították be. A falu felé volt a Rimára a lejáró, a **Varga Istvánék** lakása, akiket kitelepítettek. Jelenleg **Mihályi Károly** építtetett oda emeletes házat. A kastéllyal szemben, a töltés másik oldalán gesztenyefák voltak, park, szórakozó hely, a fiatalok itt szórakoztak, táncoltak. Itt jelenleg **Skultétiék** és **Lehotszkiék** lakása van, az előbbi 1928-ban **Molnár István** kőműves, az utóbbit **Danics** erdész építtette. Beljebb a nagy emeletes magtár, még ma is ott van kihasználatlanul.

A községben lefelé a Rima partján található **Győri Erzsébet** kastélya, jelenleg **Bódiék** laknak ott, ők vették meg. A 4-5. udvar után a **Török Bálint**-kastély, ebben **Samu István** és veje, **Molnár Bálint** asztalos lakott, akiket szintén kitelepítettek. Jelenleg nem tudom, kik laknak ott. Mellette a **Sárközi**-kastély, itt **Koós Istvánék** laknak, a másik oldalon **Samu Andrásék**, ők a Temető utcára költöztek, elől laktak **Samu Jánosék**, felesége **Gacso Mária** volt, ő itt halt meg. János bátyámat a lányával, **Kissékkal** kitelepítették, ő már Magyarországon halt meg.

Az ő lakásukban ma több család lakik. Mellette volt a jegyzői hivatal, amely 1953-ban már a szövetkezeti irodájaként is működött. Hogy mikor bontották le, nem tudom, most üres terület. Mellette a régi, kőből épült katolikus templom és a református, szemben a református parókia, paplak. Bent a Rima partján a **Zajacék** által épített turbinás malom, ahová a környékről sokan jártak örölni, kendert mángorolni. A molnár Zajacék már 1926-ban villannyal világítottak. 1925-ben, községünkben három szlovák család volt: **Galgyikék**, **Romokék**, **Hajtmanék**. A *Sárköz*in és a *Mocsár*ban már több szlovák család élt. A *Mocsár*ban üres telkekre építettek. A *Sárköz*in voltak cselédlakások, sertésólak, juhaklok. 1925-ben építettek szüleim a csúrt a János bátyámé mellé, amihez a gerendákat az udvaron porcogolták, fűrészelték, faragták.

2.

1925. szeptember 1-től községünk református iskolájába jártam. Az első három osztályt **Czikora Márta** tanítónő tanította. Palatáblánk, palavesszőnk volt, s az ábécét, a szorzótáblát tanultuk. Vallásóránk is volt. A harmadik osztályba jártunk, amikor a tanítónő megkérdezte az egyik tanulót: „*Gyuszikám, hány Isten van?*” Válasz: „*Hát minden sarokban egy szakajtóval.*” „*Gyuszikám, honnan tanultad ezt?*” „*Hát csak úgy*”, volt a válasz.

A negyedikől a nyolcadik osztályig **Farkas Márton** tanító tanított. Itt már a könyvek mellett füzetünk, tollunk és ceruzánk is volt, a padokban a tintásüvegnek is volt helye. Tantárgyaink: magyar, szlovák, történelem, földrajz, matematika, hittan, ének, testnevelés, kézimunka. Ezen a téli hónapokban kosarat fontunk fűzfavesszőből, seprűt kötöttünk cirokból, hasított fűzfavesszővel. A cirokot otthonról hoztuk, a fűzfavesszőt ősszel a tanítóval szedtük a Rima-parton; vizes helyekről válogattuk a nem törekenyeket. Télen gyümölcsmagvakat gyűjtöttünk, ezt tavasszal a faiskolában elvetettük, a következő nyáron beoltottuk. Az oltógallyakat a Kintcig-kertben szedtük, az iskola pincéjében, homokban tároltuk. A községet az iskola látta el gyümölcsfával.

A tanítónő és a tanító családjával az iskola épületében laktak. A tanítónőnek az osztályával szemben volt az előszobája, a konyhája és a hálója. A tanítóknak az osztályával szemben volt egy nagy konyhája, spájza, magtára, a két osztály között egy nagy szobája, benne zongora, író- és más asztal, székek, ágy. A nagyszobából nyílt a hálószoba. Az udvar hátsó részén volt a fatartó, sertésól, tehénistálló, a trágyatelep, a fiúknak és lányoknak WC. Két tehenet, 2-3 sertést tartott, ezeket egy idős ember, Pista bácsi gondozta. A teheneket a tanító fejte, egy időben cselédjük is volt. A tanító a feleségével és fiával (velem egyidős volt) 1921-ben jött Bátkából Jánosiba, mivel **Becske Bálint** nyugdíjba ment. (Már korábban az iskola mellé épített nagy házat, a nagy kertbe gyümölcsfákat ültetett, amiket 1945 után kivágtak, és helyükre a *Jednota* épített nagy üzletet. Jelenleg üresen, kihasználatlanul áll.)

A tanítóéknak még két lányuk született, **Baba** és **Gyugyuka**. A tanítók állami fizetést kaptak, az egyháztagok

termést, az egyház az *Aranyoson* egy hektár szántót, a Rima partján, a szigeten egy hektár rétet adott, és az iskolák, a tanítók, a lelkész lakásainak fűtéséhez fát biztosítottak. A lelkésznek is volt állami fizetése, és az egyház tagjaitól termés és nyolc hektár szántó és két hektár rét járt neki. Az iskola, a tantermek, a folyosó takarítását, télen a fűtést a nagyobb tanulók egy kisebb tanulóval, hetente felváltva, a nagyobb takarítást a szünetekben a szülők végezték (nem volt takarító).

A tanító a tanítás mellett az istentiszteleteken orgonált, volt, amikor a lelkészt is helyettesítette, a temetéseken a kórust vezette, amellyel októbertől februárig-márciusig, a tavaszi munkák megkezdéséig minden kedden és pénteken este foglalkozott. Egyházi, temetési énekeket, népdalokat tanított négy szólamra. 1933-ban Pozsonyban díjat is nyertek. Karácsonyra, újévre, húsvétra a fiatalsággal színdarabokat tanított. Az önkéntes tűzoltókkal, vadászokkal foglalkozott. Ő is vadászott. A falu szolgálja volt. Ma is segítené a községek kulturális, erkölcsi nevelését, ha az iskolákban, a tanítói lakásokban tanítók laktának, és a tanítás mellett a fiatalsággal, a lakossággal is foglalkoznának.

1930-tól a *Rimaszombati Reál Gimnázium*ba jártam. Osztályfőnökünk, **Holéczy Miklós** tanár történelmet, rajzot tanított. **Horváth Bertalan** tanár (mi egymás közt **Berci bácsinak** hívtuk) magyart és szlovákot, **Frenyo** tanár matematikát, fizikát és kémiát, **Mándi** tanár testnevelést (rúdra, kötélre mászás, magas- és távolugrás, borda, fal, labdajátékok, kézen- és fejenállás stb.) tanított. Holéczy osztályfőnökünkkel 1931-ben a zlatnói üvegyárban, 1932-ben Zlínben, a Bafa-gyárban voltunk.

Mivel édesapám már betegeskedett, a gimnáziumot nem folytattam, de **Horenyitszky** tanár kérésére még megengedte, hogy 1932-33-ban az akkor épült rimaszombati mezőgazdasági iskolába járjak. Itt **Šimek** tanár volt az osztályfőnökünk, magyart, szlovákot, növénytermesztést, a gazdasági gépek-eszközök kezelését, beállítását (pl. hogy a vetőgép 1 hektárra mennyit vessen) tanította. Horenyitszky tanár felesége, **Csobó Irénke** (**Csobó István** kőműves lánya, lakásuk jelenleg a **Samu Zoltán**é, akik a kertbe már emeletes házat is építettek) matematikát és állattenyésztést tanított. Ez az iskola a kurinci mintagazdaságban volt. Az iskolához itt is volt építve modern istálló, már vízvezetékekkel, önitatóval, aszfaltos padlóval, de még szalmával aljaztak. Hogy mikor tüntették el, nem tudom. Az istállóban 2 pár ló és tehén volt. Be voltunk osztva éjjel-nappali szolgálatra: segítőtünk az etetésnél, gondozásánál, pucolásnál, fejtünk is, segítőtünk a borjazásnál. Volt, amikor állatorvost hívtak, ő magyarázta, hogyan kell segíteni. Tantárgyak: növénytermesztés, állattenyésztés, magyar, szlovák, matematika, gazdasági gépek és eszközök használata, beállítása, lovak befogása, faragás, villa és kapanyelek és egyebek készítése. Ezekhez az anyagot a tanárral az erdőn válogattuk, főleg erdei füzet, székérrúdnak nyírfát, ennek gallyából seprűt kötöttünk.

1933 júniusában Šimek osztályfőnökünkkel Moravská Ostraván voltunk egy nagy mintagazdaságban. Sörgyára és vágóhídja is volt. Mikor odaértünk, társzekéren egy kétéves, törött lábú csikót hoztak éppen. Megvártuk, míg feldolgozták. Šimek tanárunk magyarázta a belső szerveket. Megnéztük a mintalegeltetést is. A legelő 3 részre volt osztva. Mindegyiken volt egy kút, ahová az istállóból a trágyalevet, vizet vezették. Legeltetés után boronálták, öntözték a földet. A legelőről vágták az állatokat. A száraz takarmányt felfújatták az istálló padlására. A nagy pajtában az aratás után, amikor kint nem lehetett dolgozni (esőben), önetetős cséplővel – pár asszony segített a kévét behahányni – csépeltek. A szalmát, pelyvát, töreket elfújatták. Délben, már 2 óra után volt az ebéd a sörgyár ebédlőjében. A hátunk mögött folyt a finom, hűtött barna sör, amennyi kellett, annyit ihattunk. Šimek tanár az igazgatónak megköszönte az ismertetéseket és a jó ebédet. Az igazgató elárulta, hogy volt bátor a csikóból megvendégtelni bennünket. Voltak, akik „látták” az ebédet, pedig finom volt. Én még ma is szeretem, illetve szeretném a lószalámit.

Említésre méltó epizódok:

1925-ben a bátyám jött a határból, a szekér mögé volt kötve a fahenger. A henger és a szekér közt fel akartam ülni a szekérré, és a henger alá estem, amely átment rajtam. Azonnal vittek Rimaszombatba Dr. **Eszenyi**hez. Kisebb horzsolásokkal megúsztam, komolyabb bajom nem lett.

1926 őszén elloptak tőlünk 3 sertést. Egyet, amelyik nem bírt menni, nem messze a serki őrháztól egy bokorban megkötözve talált meg az őr. Jelentette a csendőröknek, akik értesítettek, de kérték, hogy hagyjuk ott még éjjelre. Mi elhoztuk. A másik kettő odalett. Én már kiskoromban is szerettem az állatokat, a lovakat, teheneket fejőszékről vakartam-keféltem.

1927 karácsonya és újéve közt jött **Meggyaszai Józsi**, egy évvel volt fiatalabb, hogy menjünk szánkázni. Ő elkéri Molnáréktól a szánkót. Oda is adták. A kastéllyal szemben volt a Rimára a lejáró. Jó meredek és elég hosszú. A Rima be volt fagyva, de valaki léket vágott, és ebbe szaladtunk bele. Józsi hátulról leugrott és elszaladt, csak januárban találkoztunk az iskolában. Szerencsére ott volt **Molnár Andris** bácsi, ő húzott ki és hazakísért. Az édesanyám levetkőztetett, ágyba tett. Ezt is megúsztam.

1928-ban temettük édesapám testvérét, Pista bátyámat. Akkor jött ide **Konkoly Thege István** lelkész, őt temet- te először.

A Sárközire, amely 1946-tól *Jánošíky*, és a Mocsárba már korábban jöttek szlovákok. A Mocsárban üres telekre építkeztek, a Sárközön voltak cselédlakások, sertésólak, aklok. Ezeket a szlovákok bebiztosították, majd felégették és újakat építettek. 1928 júliusában halljuk, hogy félreverik a harangot. A bátyám, mint önkéntes tűzoltó, akkor volt beosztva a szivattyú húzására. Felszerszámozta a lovakat, és szaladtunk a szertárhoz, ami a két templom között

volt. Az ott lévők már kitolták a szivattyút, a lovakat befogták, és vágóban mentünk a Sárközire, ahol egy akol égett. A tűzoltóparancsnok, **Éva Józsi** kérdezte az idős **Malček** bácsit, hogy hogy történt a tűz? Válasz: „*Hát Józsikám, csavilla-csavilla, mind megégett a sok juh.*”

1929-ben volt a testvérem, **Piros** (hivatalosan **Jolán**) lagzija. Férje, a dúlházai **Tóth Miklós**, sajnos 1948-ban Csehországban egy építkezésen meghalt. Ráesett az ablakpárkány, holtan hozták haza. Két lányuk maradt. 1933-ban volt a Józsi testvérem esküvője-lagzija. Ő Majomból nősült, **Hegedűs Júliát** vette feleségül. A lagzi előtt a házat átépítették. A pitvarhoz a nagy konyhából falaztak, ezt lepadlózták, ledeszkázták. A kis szobánk lett a bejárat, a pitvar, a padfeljáró. Mi a szüleimmel átköltöztünk a Temető utcába, ahonnan Pista bátyámat temették. Az özvegy felesége egy kisebb lakást, magányos udvart vett, és odaköltözött. A lakás fele már 1883-tól az édesapám tulajdona volt. Még szalmatetős csűr is volt. Ez közös volt **Éva Istvánnal**, aki 1938-ban új csűrt építtetett, ezért az egészet szétszedték. Gólyafészek is volt rajta. 1936-ban a fele részt **Teri ángyától** megvettük. Mivel mindketten magyarok voltunk, a *Feledi Járásbíróság*on a szerződést is magyarul írták, és cseh-szlovák bélyegzővel hitelesítették. Még ma is megvan.

3.

1933-tól szüleimmel saját 3,5 hektáros földünkön és bérelt, feles földeken dolgoztunk. Ekkor dolgoztuk a Konkoly lelkész 10 hektárját is, ahol műtrágyákkal kísérleteztem. Öt darab, 2 m²-es parcellát alakítottam ki. Búzát vettem mindegyikbe. Az elsőre nitrogént, a másodikra foszfot, a harmadikra káliumot szórtam. A negyedikre mindhárom keverékét, az ötödikre semmit. 1934-ben külön-külön learattam, és a magot, szalmát lemértem. Az eredménnyel elmentem a mezőgazdasági iskolába. A negyedik parcella volt a legjobb.

1938. november 10-én, öten lóháton vártuk a bevonuló magyar katonákat. Az iskola előtt a lakosság várt, és Konkoly lelkész üdvözölte őket. Ekkor volt az unokatestvérem, **Rilkovics Juliska** és **Ferencz Ernő** esküvője. Este a lagziban magyar katonák is voltak. Rimaszombatban a tamásfalai és a szabadkai laktanyákba szállásoltak be. Ide a takarmányt, szalmát hárman hordtuk. Én, **Pálkovács András** és **Kovács Géza**. A felvásárló **Mészáros Gyula** volt, aki máskülönben ács volt.

1940 májusában a sok villázástól a jobb kezem eltörött, befeketedett, megdagadt, fájt. Dr. **Eszenyi**hez mentem, aki azonnal kórházba utalt. A kórházban megvizsgáltak, és kiküldtek, hogy amputálni kell. Szó nélkül eljöttem. Nem hagyom a kezem levágni. A Jánosi utcában megláttam egy új orvos tábláját: Dr. **Vereczkey** megyei főorvos. Bementem, megvizsgálta, ő is kórházba küldött. Onnan jövök, mondtam. Én nem hagyom a kezem levágni. Még egyszer nagyítóval megnézte, behívta a csinos feleségét. A felesége hideg vizes ruhával fogta a fejem, a kezem üveg- asztalra tette és két helyen a tenyerem felvágta. Kibuggyant belőle a véres gyulladás. A két vágás közé gézt húzott, amit

LÁSSÁTOK, FELEIM!

két héten keresztül minden második nap kicserélt. A seb begyógyult, nem kellett a kezem levágni. A nyári és őszi munkákat már el tudtam végezni.

1940. december 2-án hívtak be tényleges katonának Besztercenaszódra, Erdélybe. A községünkéből én, **Bódi Béla**, **Homonnai Andris**, **Holik János**, Rimaszombatból **Mester Pista**, **Nemes János**, Majomból **Hegedűs Józsi**, Tamásiból **Balázs János**, Harmacról **Pénzes Pali**, **Varga Béla**, Dúlházáról **Simon Zoli**, Radnótból a pipás **Pósa Dezső** vonult be. Az orvosi vizsgálat után engem, Homonnait, **Perjési Jánost** Szútorból, Mestert, Nemet, Pénzest és Vargát a 22-es határvadász zászlóalj ütegéhez, a tüzerekhez osztottak be. A többiek a gyalogsághoz kerültek.

A felszerelés átvétele és az átöltözés után az istállóba kísérték, ahol az ott lévő tisztetek, őrzetők, tizedesek azzal fogadtak: „*Megjöttök a felvidéki kommunisták*”. Később megtudtuk, ezek írni-olvasni se tudtak, de káromkodni, azt igen. A lovak alját kellett takarítani, villát kértünk. „*Az új villátok mire való?*” – volt a válasz. A takarmányozáshoz, etetéshez két lóhoz egy személyt állítottak. Akin látták, hogy fél a lótól, mögé állt egy tiszteletes, és „*Add be!*” vezényszóra belökték a lovak közé. 18 órakor volt a vacsora, utána ruha-, lábbeli-, csizmatakarítás, pucolás. A csizma talpát is be kellett bokszolni. Megmutatták, hogyan kell a ruhát összehajtani, az ágyat bevetni fekvéshez. A tiszta lábbelire tiszta kapcát kellett teríteni. 21 órakor takarodó. Minden este mesét kellett mondani valakinek. Aki nem tudott, a kályhába kellett kiáltania, hogy „*Édesanyám küldjön mesét!*”. Takarodó után a kályhából a legnagyobb hidegben is kivitték a tüzet. Három pokróccal, lepedővel takaróztunk, reggelre deres volt a pokróc. Senki nem fázott meg. Reggel 6 órakor ébresztő. Nem volt zokni. 20-30 perces torna, derékig meztelen mosdás, borotválkozás. A szőrös arcot nem tűrték. Aki szőrösen ment sorakozóra, visszaküldték, és szárazon kellett megborotválkoznia. A bajuszt meg kellett hagyni. Még nóta is volt hozzá: „*A tüzérnek legyen nyalka bajsza, / Mert ha nem lesz, nagy baj lesz, / Se kimenő, se szabadság sose lesz. / Nem tüzér az, kinek csupasz a szája. / A tüzérnek bajusz kell! / Bajusz nélkül nem illik a lovára.*”

7 órakor reggeli: 2 deci feketekávé, egy zsemle vagy kifli, utána csajkamosás. 7,30-kor a raktárból a nyereg és a kantár levívése az istállóba békaügetésben, kb. 50 méteren keresztül, nyereggel a fejen. A ló felnyergelése. 2 órás lovaglás kengyel nélkül. Ha valaki leesett, az őrmester úr rászólt: „*Nem parancsoltam, hogy lóról!*”. Ha valaki a kesztyűjét nem húzta fel, mindenkinek le kellett húzni. Lovaglás után a lovat le kellett csutakolni, kefélni. A nyeret, kantárt átkefélni, és békaügetésben visszavinni a raktárba. Két hét után már könnyen ugrottunk. Délben ebéd, amely mindig kétfogásos volt. Jó ízű és elég. Akinek kellett, duplázhatott. 13 órától sorakozó, nagyság szerint. Jobbra át, balra át, hátra arc gyakorlása. Futás, bakugrás, fekvőtámasz, stb. A vacsora 17–18 órától. Ez leginkább száraz: szalonna, szalámi, kolbász, konzerv. Akinek kellett, teát ihatott bármikor. Említésre méltó a karácsony

Angyalbőrben

előtti, eskü utáni díszebéd. A kofferről, alacsony állásban, a csajka a padlón, így kellett kanalizálni a levest.

1940 karácsonyára adtak szabadságot.

Szabadság után egy hónapos tiszti iskola volt. A katonai szabályokat ismertették: „*A parancsot teljesíteni kell! Fel-tétlenül, kellő időben, ahogy a fennálló viszonyok kö-zött lehetséges. A már lefegyverzett ellenséget feleba-rátnak kell tekinteni.*” Ismertették a kézfegyverek és ágyúk szétszedését-összerakását, a rangjelzéseket. A felvi-dékiek közül mindenki elvégezte. Az utolsó éjjel a tisztet jelöltek az emeleten szállásolták el. Éjjel, éjjel után a százados bekiáltott: „*Riadó! Az ajtó előtt leaknázva!*”. Gyors öltözés, a szerelvénnyel az összekötözött lepedőkön jöttünk le. A másnapi vizsga után mondta a százados: „*Ha tudtam volna, hogy a felvidékiek ilyen műveltek, mind azokból volna az ütegemben. Mert a baka a lábával, a huszár a seggivel, a tüzér az eszével szolgálja a ha-*

Tisztesként

zát.” A vizsgán lövelemeket kellett készíteni. Iránynak mindig észak volt az alap a teodoliton (szögtávcsőn), 6400 fokra volt felosztva a kör a távolság megállapításához, becsléssel, szinusz és koszinusz tétellel. Csak Homonnai nem kapott rangot, mert ő szakácsnak jelentkezett a főszakács mellé. A lovaglás után, ha volt időnk, kivertük a már megfőtt, kidobott csontokból a velőt. Finom előétel volt. Egyszer ott kapott a százados. *„Mit kerestek itt a konyha körül?”* *„A kidobott csontokból kiverjük a finom velőt”* - válaszoltuk. Megkóstolta. *„Ha lesz, nekem is készítenek!”*

1941 húsvétra is adtak szabadságot. Ki is mentünk az állomásra, már a vonaton voltunk, onnét szállítottak le és kísérték vissza a laktanyába. A százados kérdezte: *„Miért jöttek vissza?”* Elment a zászlóalj-parancsnokságra. Nemsokára jött, kiadta a parancsot: *„Riadó! Készültség!”* Két hónapig voltunk felöltözve. A lovagról is csak éjszakára vettük le a nyeret, szerszámot. (A Szerbiába való bevonulás miatt.) Júniusban jött Bódi Béla a gyalogságtól. *„Leszereltek, mit üzentek haza?”* Elbúcsúzott. Később megtudtam, hogy egy pár ökrükbe került.

1941 novemberében az üteget áthelyezték Szamosdésre. 20 méteres szobánk volt. Két sorban 20 ágy, két cserépkályha. Az udvaron sár, amibe kb. 200 méterről hordtuk ölben a követ. Karácsonyra nem adtak szabadságot. Hadiállapot volt.

1942 március-áprilisában Hajmáskéren voltam az akkor szerkesztett Terneg löelem meghatározó használatát tanulni. Éleslövészetünk is volt. Májusban meglátogattam **Farkas Iván**, aki gyakorló mérnök volt a vasút építésénél. A laktanyába csak velem és a századosunk kíséretében engedték be. Elbeszélgettünk, fényképezkedtünk, velünk ebédelt, majd elment.

A betegágyon

Június 16-án löversenyre készülődtünk. Különböző akadályok, vízben ugratás. Az utolsó akadály egy cifrára festett koporsóalak volt. Az idáig szépen ugró lovam megtorpant, én az első nyeregkápára estem, elszédültem. Úgy vettek le a lóról. Bevittek az orvoshoz, aki megvizsgált. *„Borogassa a heréjét vizes ruhával.”* Reggel jött a százados. *„Hogy érzed magad?”* - kérdezte. *„Érzem, és fáj.”* Eljött velem az orvoshoz. *„Doki, légy szíves megvizsgálni. Én tudom, hogy nagy ütést kaptam.”* Megtapogattott és javasolta, hogy azonnal menjek Kolozsvárra a katonai kórházba. Szombati nap értem oda. A főorvos alezredes vizsgált meg. *„Ez semmi, vissza az alakulathoz!”* Ott volt hadapródi rangban, fehér köpenyben egy orvos és kérte, hogy megvizsgálhasson. Megtapogattott: *„Ne haragudj, alezredes úr, hétfőn ez lesz az első műtét. Én végzem.”* Vasárnap már csak teát kaptam, estére 2 kanál ricinust. Kérdeztem a nővért: *„Ki az a hadapród, aki holnap rajtam akar kísérletezni?”* *„Örülj, hogy ő akar operálni. Ő a kolozsvári klinika főorvosa, behívták kisértetni.”* Hétfőn reggel lefürdettek, megborotváltak és bevittek a műtőbe. Hat orvos állott körül. A hadapród három injekciót adott. Az utolsónál felszisszentem. *„Ezt kerestem”* - mondta. Nem altattak el. Nem éreztem semmit. A lámpaernyőben láttam, hogy vérzek. Egy érdarabot vett ki, és magyarázta: *„Ha ezt ki nem vesszük, akkor meghalhatott volna, vagy magtalan marad”.* Szerdán már felkeltem, járkáltam. Pénteken ebéd után az alezredes járó betegeknek tartott előadást. Egy pár sebesültön kívül sok volt a kakastollas nemi bajos csendőr. Az előadás is ennek a megelőzéséről, következményeiről szólt. Többek között ezt mondta: *„Én tudom, a fasz feláll, az ész megáll. De az embernek tudnia kell magának parancsolni, meggondolni, kivel közösül, mert különösen háború idején vannak az ellenség által fizetett fertőzött nők, akik a katonákat, csendőröket fertőzik. Én a vérbajjal kapcsolatban kettőt ismerek. Van olyan, akinek nincs, és van olyan, akinek van. Olyan nincs, hogy volt, mert a nemi baj az vérbaj, és a vért nem lehet teljesen kicserélni”.* Szombaton egy szlovák gyalogost hoztak. Puskapucolásnál vaktölténnyel a hasába lőtt. A hadapród operálta, pucolta ki a gyomrát. Éjjel a mellette lévő vízcsapon teleszívta magát vízzel, ott esett össze. A hadapródot behívták, aki ismét kipucolta és a nővért megdorgálta, miért hagyta magára. Reggelig ő volt vele.

Június 28-án küldtek vissza az üteghez. Lovagolni nem volt szabad. Az ütegeparancsnok adott két hét szabadságot. Aratás, hordás ideje volt. Kévet hánytam, szekeret raktam, semmit sem éreztem. A szabadságról július 13-án mentem vissza. Míg szabadságon voltam, az ütegeparancsnokunkat, **Macki Emil** századost a frontra küldték. **Kászonyi András** lett az új parancsnokunk. Július 21-én nagy gyakorlatra mentünk. Mint figyelő tiszt, a géppuskás szekéren mehettem. Csak 1943 januárjában engedtek lóra ülni. 1943 húsvétra kaptunk szabadságot. Az ütegeparancsnok figyelmeztetett: *„Aki egy órát is késik, az aratási szabadságot nem kap!”*

Húsvét este kellett volna vissza indulni. Homonnai jött is. Mivel színdarab és mulatság is volt, kértem Andrist: *„Maradjunk, mulassunk egyet, a reggeli vonattal Pesten idejében elérjük a gyorsvonatot és beérünk idejében”*. A gyors indult-e korábban, vagy mi késtünk, nem tudom, de elment. 16 óra késéssel értünk Désre. A kihallgatáson jelentettem: *„Alázatosan jelentem, 16 óra késéssel, egészségesen megérkeztünk”*. A százados csak annyit mondott: *„Emlékeztek, mit mondtam mikor elmentetek? Rátok is vonatkozik!”*

1943 júniusában volt egy osztályparancsnoki ellenőrzés. Egy alezredes és egy őrnagy ellenőrzött. Főleg a Terneg műszerrel a löelemek kidolgozását figyelték, amit akkor a táblán magyaráztam az újoncnak. Ebéd után hívtak az irodába. Nem akarok-e továbbszolgáló lenni? Ha a szüleim is beleegyeznek. Telefonáltak Jánosiba a jegyzőnek. Hívják be a szüleimet, hívjanak vissza. Nemsokára hívtak is. A szüleim válasza: *„Nem!”* Így nem lettem továbbszolgáló.

1943. július 6-án adták ki az aratási szabadságot. Én a sorakozóba le se mentem, az ablakból figyeltem. **Hajnal** törzsőrmester olvasta a szabadságoltak nevét. Elsőnek kiáltotta: *„Gacso szakaszvezető!”* *„Jelen!”* – kiáltottam az ablakból. *„A szakaszvezető úrnak már sorakozóba se kell jönni?!”* Letolt. Lerohantam, átvettem a szabadságos levelet. Dupla szabadság, 2 hét. Jelenttem: *„Nem vártam szabadságot, ezért nem jöttem le”*. Homonnai nem kapott szabadságot. Jött hozzám: *„Látod, most miattad nem kaptam szabadságot”*. Bekopogtam a százados úr irodájába, ott volt. *„No, mi újság?”*. *„Százados úr, húsvétkor azért késtünk, mert én kértem Homonnait, hogy maradjunk az akkor tartott színielőadáson és bálban, amikor nekünk indulni kellett volna. Ő jött is. A menetrend szerint a reggeli vonattal beértünk volna, ha Pestről a gyors korábban el nem jön, vagy mi nem késünk. A barátokkal, barátnőkkel szórakoztunk egyet. Mivel én miattam késtünk, a szabadságomat átadom Homonnainak.”* Mindketten megkaptuk a szabadságot.

1943 augusztusában még éleslövészetben voltunk. Október elején a korosztályomat leszerelték. Engem visszatartottak újonc kiképzőnek, csak november nyolcadikán jöhettek haza. Szüleim már elvégezték az őszi munkákat, már csak az őszi szántás maradt hátra. Édesapámmal az erdőn fát vágunk, itthon az állatoknak takarmányt, szecskát készítettünk, kukoricát morzsoltunk, kedden és pénteken este a kórusba jártunk. Karácsonyra színdarabot tanultunk Farkas tanítóval. **Tóth Ica** is szerepelt benne, aki, mikor én bevonultam, még kislány volt. Másnak udvaroltam, akit, amíg katona voltam, férjhez adtak. Ica eleven, jól táncoló, kedvemre való teremtés volt. Hazakísérgettem, szánkózni jártunk. Az előadás után táncoltunk.

1944. február másodikán sasos behívóval azonnal be kellett vonulnom. Nem volt időm Icától elbúcsúzni. A katonaságtól írogattam neki. Születés- és névnapjára. A címemet nem tudtam megírni. Nem tudtuk, hol állunk meg. Mivel a vonatok késtek, Désre csak negyediken értünk. Már felkészülve vártak. A lovak felnyergelve, lö-

vegek az udvaron. Átöltözés után a személyes holminkat a málhatáskába, az oldaltáskánkba tettük. Az ágyúk elé a lovakat befogták, a hátasokat kivezettük. *„Lóra!”* Az ütegparancsnok röviden tudatta, hogy mi egyelőre a határra megyünk. Jött egy katolikus pap ministránsokkal, és megáldotta a lövegeket, hogy minél több ellenséget pusztítsanak el. *„Ez a pap nem ismeri a tízparancsolat hetedik pontját, hogy, ne ölj!”* – mondtam a mellettem ülő **Korom Mihály** rádiósnak. A százados úr hátránézett és elmosolyodott. Egy román faluban szállásoltunk be. Sajnos a nevét elfelejtettem. (A jegyzetfüzet, amit 1940-től vezettem, 1980-ban megégett.) Innen Szovátán, a sóbányában is voltunk. Csak szeptemberben mentünk a Kárpátokba a határra, ahol már ki voltak ásva a fedezékek. Csak kibővítettük, fekhelyet, ülőhelyet készítettünk. A tűzoltóállást a százados jelölte ki, és bejelöltük a térképen. Mi, a figyelő-felderítő járőrök, Pénzesék, a géppuskások és Perjésiék, a távbeszélők, az ütegparancsnokkal tovább mentünk 2,5 km-t. A géppuskások a géppuskát és lőszert a rádiós málhás lóra pakolták. A szekér tüzelőállásban maradt, és a távbeszélő vezetéseket is innét húzták ki. A Priszlop olyan meredek és köves volt, hogy a hátaslovakat is csak vezettük. A figyelő közelében foglaltak helyet a felderítők, géppuskások. A százados és a lovak helye hátrébb volt. Az étel naponta Homonnaiék két kísérvél hozták. A lovaknak volt boglyákban széna, zabot és vizet a gyalogság biztosított. Az elhelyezkedés után felállítottam a tizenötszörös szögtávcsövet, beméréseket és löelemeket készítettem.

Szeptember 10-én a felderítők hoztak két kismalacot, ezeket megpörzsöltük, megpucoltuk, kibelettük, nyárson megsütöttük. Az ételhozóknak is adtunk. Szeptember 14-én kora reggel Perjési, a távbeszélő szólt: *„Nézz bele a távcsőbe!”* Az előttünk lévő hegyen, ahol a gyalogság volt, hátizsákos alakok futkostak. Lövés nélkül. *„Ezek oroszok!”* Jelenttem a századosnak. *„Azonnal megyek, borotválkozok!”* A zászlóaljparancsnok egy alezredes és a felderítőtisztünk, **Fodor** zászlós jöttek. Már lövések is estek. Az alezredes parancsolta: *„Lövészetek a gyalogság mögé!”* Nekem már voltak löelemeim, a zászlós a térképről vett löelemet adta ki, amely tíz kilométerrel volt rövidebb, mint az enyém. Átvettem a telefont: *„Vigyázz!, tüsszel hosszabbat!”* Nem lőttek, új elemeket kértek. Az alezredes ordított. *„Ki itt a parancsnok?”*. *„Alázatosan jelentem, jelenleg a zászlós úr.”* *„Akkor tűz! Szent Borbála nevében, leadott elemekkel, tűz!”*. Zászlósunk a gyalogság konyhája közelébe lövetett. Jött a századosunk, ő is ordított: *„Ki lövetett?”* Rám fogta a pisztolyát. Az alezredes: *„Én parancsoltam, hogy lövessenek a gyalogság mögé. A zászlós adott rossz elemet.”* A szakaszvezető leállította, figyelmeztette. A zászlóst kikergette a fedezékből, ő adta tovább a löelemet és a tűzparancsot (egyes lövés vagy össztűz). Kettőkor jelentették: *„A vezérlőveg bemelegedett”*. Az oroszokat ágyúval nem támogatták. A gyalogságuk tartotta az állást. A századosunk sötétedés után kiadta a parancsot: *„A parancsnoki járőr bevonul a tüzelőállásba! Elkészülni!”* Az alezredes erre: *„In-*

nen sehová!” „Bocsánat alezredes úr, én nem vagyok felkészülve közeltámadásra, azt a tüzelőállást tudom biztosítani.” *„Hadbírótság!”* – ordította. *„Vállalom! Elkészülmi!”*

Koromsötétben, egymás lova farkát fogva mentünk a tüzelőállásba. Ott a négy ágyút négy irányba állította. Az egész üteg készülségben volt. A lovakon is csak a hevedert lehetett megengedni. Lövések nem voltak. Korán reggel a parancsnoki járőr indult vissza. Alig mentünk 100 métert, jött velünk szembe a gyalogság, a zászlóaljparancsnok úr nadrágban, papucsban. Nem lett belőle hadbírótság. Az üteg és velünk a gyalogság is vagy 10 km-t mentünk hátra. Az alezredes felöltözött. Új tüzelőállást foglaltunk el. Olyan köd volt, hogy a figyelőállás elé még figyelőket küldött ki a százados (a rádiósokat, mert a rádiót nem tudtuk használni, ha bekapcsolták, azonnal lóttek).

16-án 2 órakor az előőrsök jelentették, hogy mozgó alakot látnak. Arcvonal változtatás hátra! Akkor mondta nekem a százados: *„Pista, minék lövöm, lövetem én azokat, akiket sosem láttam? Ezt a háborút is már elvesztettük.”* Kb. 3 km-t mentünk hátra. A köd felszállt, megálltunk. A százados ekkor: *„Ki megy vissza önként, hogy megnézzé, kik vagy mi elől jöttünk el?”* Nem volt vállalkozó. *„Szégyellem.”* – mondta a százados. *„Gacso szakaszvezető! Három személlyel visszamégy, és jelentést kérek!”* Hozzám jelentkeztek: Perjési, Pénzes és Gasko, a rádiós. Kb. 3 km-t mentünk vissza, egy nagy raktárat találtunk, amelyben ruhák, élelem, konzervek voltak. Konzerveket és csokoládét vettünk magunkhoz, majd kihúzódtunk az oldalba, a borókabokrok közé. Gasko még visszament. Nemsokára jött két orosz, ők is a raktár felé tartottak. Pénzesnek, Perjésinek volt puska, nekem a százados a géppisztolyát adta. Tüzelni kezdtünk az oroszokra. Elfutottak. Gasko jött megpakolva. Visszamentünk az üteghez, jelentést tettem. A gyalogság erősítésére jött az utánpótlás fel, mi mentünk le. Szeptember 19-én Borsánál a patakban mindenkinek meztelen meg kellett mosakodni, egymás hátát lemosni. A tartalék tiszta ruhát kellett felvenni. Borsán elszállásoltunk. A falusiak hoztak két zsák krumplit. A szakácsoknak segítünk lekváros gombócot főzni. A századosnak is ízlett. Szeptember 30-án Nyíregyházán szállásoltunk be. Én és a két rádiós, Győrfi, a málhásló-vezető, rimaszombati származású suszteréknél voltunk. A felesége október 3-án készített egy nagy serpenyő rántottát. Már enni akartunk. Megszólt a sziréna. Légítámadás! Kirohantunk a lovakhoz az istállóba. Korom Miska, a rádiós parancsnok, Pesten volt a tűzoltóknál sofőr, bent maradt, és megette a rántottát. Kérdeztem: *„Miska, hol a rántotta?”* *„Ne haragudj, csak nem megyek éhesen a másvilágra!”* – hangzott a válasz.

Jött a parancs: *„Sorakozó! Kivonulunk a városból.”* Jelentették, hogy a százados úr megsebesült, és elvitték. Fodor zászlós vette át a parancsnokságot. Jött az új légitámadás. Felnyergeltünk, elbúcsúztunk. Kivezettük a lovakat. Az ablakunk előtt volt egy fel nem robbant bomba. *„Lóra! Utánam, ki a városból!”* Vágtában már elég távol

a várostól, egy kukoricásban megálltunk, vártuk az üteget. Nemsokára jöttek. Jelentkeztem a zászlósnál: *„Zászlós úr, alázatosan jelentem, a parancsnoki járőr felzárkózik.”* A zászlós letolt, miért nem mentünk sorakozóba? *„Zászlós úr, alázatosan jelentem, veszélyben voltunk, és kivágtattunk.”* A zászlóaljparancsnok is ott volt lóháton. *„Látod, ha sorakozó helyett kivonulási parancsot adsz, nem volna két ló veszteséged és három sebesülted.”*

Október 5-én tüzelőállásban álltunk Poroszlón. Figyelő a Tisza partján, Tiszafüreddel szemben. Egy nagy fa tetéről távcsővel figyeltem. A zászlós is ott volt a fa alatt. Látom, hogy a Tiszához hordják a csónakokat. Jelentem a zászlósnak, hogy mit látok. Ő a tüzelőállásnak leadta a lövelemeket, majd kiadta a tűzparancsot. Válasz: *„Lőszerkímélés”*. Október 7-én már lóttek. A fejem felett, a fán is robbant egy akna. Szerencsére sisakban voltam, azon kopogott a szilánk és a gally. Lemásztam. Jött egy gyalogos zászlós: *„Mire vártok? A gyalogság már szétfutott.”* Mi is lóra, géppuskás szekérre. Még éjjel Poroszlón voltunk, vegyesen. Az egyik udvarban az oroszok, a másikban mi. Egyetlen lövés sem esett. Hajnalban kaptuk a parancsot. *„Irány Füzesabony!”* Az úton gyalogság, tüzérség, németek, magyarok vegyesen. Az út mellett eperfák. Jött három repülő. Végingbombázta, lótte az utat. Akik tudtak, beszaladtak a Tisza-csatorna partjára. Voltak, akik szekerek, lövegek alá bújtak. Nagy lett a veszteség. A lovam Miska fogta. Ő jött a saját lovával. *„Miska hol a lovam?”* *„Hagyd! Kommunista lett, elszaladt.”* Mivel, amikor csak tudtam, cukroztam, simogattam, ezért visszajött hozzám. A nyeregről levettem a sisakom. Nemsokára jött ismét három repülő. Végingbombázták, lóttek a tájat. Balra tőlem egy gyalogos feküdt. Hátlövést kapott, hanyatt fordult. *„Jaj, anyám!”*, ennyi szakadt ki belőle és meghalt. Jobbra tőlem Miska volt. Így szólt: *„Jaj Pista, megköptek!”* Ő karlövést kapott. Bekötöttem. Én a sisakomon éreztem a koppanást. A két ló előttünk állt, semmi bajuk nem lett. A lovam elkérte egy gyalogos hadnagy. Sáros tagúton mentünk Füzesabonyba. A konyhába az egyik közeli tanyáról magyar ökröket hoztunk, mert az egyik ló elpusztult. Az ökrökre rátettük a lószerszámot úgy mentünk Füzesabonyba. Ott gyülekeztünk. 96 főből 32, a 4 négy ágyúból 2 maradt. Az ágyúk helyett 12-es aknavetőt kaptunk, új parancsnokunk egy hadnagy lett. A lószerszámot és a lovakat is pótolták. Október 12-én egy papi tanyán a szakácsunk, aki hentes is volt, kijelölt 10 hizót. Ezeket én lóttam főbe. Kiengedte a vérüket. A háború alatt ennyit lóttam pisztolyból. A sertéseket szekérre hánytuk. Füzesabonyban perzseltük, pucoltuk. A lakosság is segített. Sütötték, főzték. A gyalogságnak is jutott belőle.

Október 20-án Pétervároson voltunk. Onnét 26-án Lillafüredre mentünk. Mivel a lovak féltek a tükrös szobákban, a lovakkal Ómassára mentünk. Itt voltunk novemberben. December 22-én Péterfalán szállásoltunk be. Ide Dobfenékről három lovat hoztunk, ennyi hiányzott. Karácsonykor hallgattuk a rádiót, akkor tudtuk meg, hogy Jánosiban, Rimaszombatban már oroszok vannak. Péterfaláról december 28-án Fülekné mentünk, Pincen

túl a Petrinec-tanyán foglaltunk tüzelőállást német gyalogosokkal. A Pinc felett lévő hegyen volt fedezék, itt foglaltunk állást. Ide is egy német őrmester jött velünk.

1945. január 2-án Pincről észrevettek, és aknavetővel ránk lőttek. Szerencsére a fedezékünk melletti fán robbant. A jobb kezembe és a szám szélébe kaptam kisebb szilánkokat. A német is javasolta, hogy menjünk be a tüzelőállásba. Perjésiek feltekerték a vezetékeket. Egy német orvos a szám széléből kivette a szilánkot, a kezemben bennhagyta. Adott injekciót, amitől az akol sarkában úgy elaludtam, hogy mikor másnap reggel felébredtem, a fejem felett gerendák voltak, tető már nem. Az üteg már készült elvonulni, csodálkoztak, hogy élek. Bystrička, Turička felé mentünk. Turičkán szállásoltunk be. A gazda tudott magyarul. Megvendégelték. Tepertőt, hurkát, kolbászt adtak, még csomagoltak is, mert jött a hadnagy. „Közeltámadásra felkészülni!” – hangzott a parancs. A kezem fel volt kötve. „A kézigránátot el tudod dobni”. Nem lett támadás, de ott maradni sem tudtam.

Január 4-én Osgyántól nyílt terepen kellett volna Zólyom felé átvonulni. Láttuk, honnan lőnek. A járműveket 50-100 méteres távontként indítottuk, hogy vágóban próbáljanak a belőtt területen áthajtani. Elég sok lett a veszteség. A lovamról, a málhatáskámból kivettem a személyes holmimat, a lovat egy szekér után akasztottam. Perjésivel és Pénzessel egy mélyebb árokba húzódtunk, ahol már voltak magyarok, németek, épek és sebesültek is. A lövések megszűntek. Nemsokára többen a puskájukra fehér kendőt tettek, és nyújtogatták ki a gödörből. Jött három géppisztolyos orosz. Kihajtottak az árokból, sorba állítottak. A fegyvereket eldobáltatták, az értékesebb tárgyakat, gyűrűt, nyakláncot elszedték. Nekem a derekszíjamon volt a pisztolyom, iránytűm, azt egyikük magára csatolta. A távcsöveget és az órát elvette. Három sebesült német nem tudott kijönni az árokból, őket helyben agyonlőtte. Ötösével sorba állítottak, és behajtottak Pincre. A templomban háltunk. Reggel, 15-én, a három kísérőnkhez egy lovas tiszt is csatlakozott. Keresztúron szálltunk meg aznap éjjel. 16-án Guszonának, Lyukvának, tagúton mentünk, Feleden a gépállomásnál lévő szlovák iskolában szálltunk meg. Még elég világos volt. Jöttek az érdeklődők. Távolról kiáltottam: „Tománét, Gacso Erzsébetet értesítsék, hogy Gacso Pista Jánosiból itt van!” Jött is nemsokára. Hozott kenyeret, szalonnát. Az orosz belenézett a szatyorba, és ideadta. Ez Miskolcig elég volt hármunknak. Reggel a kulacsokat megtöltöttük vízzel és elindítottak. Feled végén még egy lovas szekeret is hozzánk csaptak. Hogy kié volt, azt nem tudom. Lénártfalán az állomáson háltunk. Január 18-án értünk Miskolcra, a tűzér laktanyába. Itt még megmotoztak, a rangjelzéseket letépték. A katonakönyvet, zsebkést elvették. A rangjelzéseket később visszaadták. Fel kellett varrni. A tisztetek kivételével, mentünk WC-t ásni, takarítani. A nagy istállóban háromemeletes fekhelyek voltak. Már sokan voltak ott. A legfelsőn foglaltunk helyet. Vacsorát kaptunk, levest és egy kis szelet kenyeret. Reggel hétkor ébresztő. Reggeli és mosdás. 2-3 deci tea, egy evőkanál

cukor, negyed kenyér egész napra. 15-16 órakor ebéd, vacsora. Bűdös máj, tüdődarabokból leves. Volt csalánleves is. Ez volt még a legjobb. Az udvaron találtunk egy hordó tavottát, egy hét alatt elfogyott.

A WC egy nagy gödör volt, a szélén gerenda ülőkének. Az egyik nap két német véletlenül belökte egymást a derékig érő szennybe. Kihúzták őket, lefürdették, adtak nekik tiszta ruhát. A tisztetek a kaszárnyában voltak, kosztot is jobbat kaptak. Ott volt **Veres Pista** is, hadnagyi rangban. Ő falumbeli, szomszédom volt. Tőlük hordtuk az ivóvizet. Rimaszécsen volt tanító, onnét hívták be. Hogy hol esett fogságba, azt nem tudom. Amikor csak tudott, hozott kenyeret, fasírtot, sült húst is. Még akkor cigiztem. Ha elfogyott, 2-3 szál cigiért a napi cukrot, kenyeret kellett volna odaadni. Inkább leszoktam. Két hétig kerültem a helyet, ahol cigiztek. Február 18-án eljött édesanyám. A csomagban élelem mellett egy tekerics dohány is volt. A csomagot az őr vette át. Ő adta oda, csak távolról lehetett egy pár szót váltani. Szívjam? Ne szívjam? A kanalam nyelét kövön kiéleztem, a dohányt felvágtam. A tárcám megvolt. Egy tárca dohányért, inget, kenyeret, cukrot adtak. 10 tárcáért báránybéléses kabátot, strux nadrágot. Felruházkodtam. Cukrom, kenyerem volt.

Március 20-án felsorakoztattak. A 2 000 főből a 200 jobb kondícióban levőt kiválasztották. Nem tudtuk, hová visznek. Veres biztatott. Bevagonírozottak. 40-40 fő egy vagonba. Az ablakon szögesdrót, a vagonban WC. Egy vasutas adott be kisbaltát. „Ha átvisznek a határon, bontsátok fel a padlót.” Jászberénybe vittek. Egy nagy kaszárnyában már sokan voltak. Itt volt Pálfaláról **Menyhárt Laci** is, aki javasolta, hogy jelentkezünk, hogy mi csehszlovák állampolgárok vagyunk. Nem jelentkeztem. A fürdőbe kísérték. Megnyírtak, borotváltak, megfürdőtünk, adtak tiszta alsóneműt. Felsorakoztunk. A kapuban átadtak egy magyar hadnagynak, aki üdvözölt, mint az új magyar hadsereg tagjait. Nótázva mentünk a másik laktanyába. Itt már nem volt hely, ezért átkísérték bennünket Jászfényszaruba. Itt szállásoltak el. Én egy fiatalasszonynál és az édesanyjánál voltam. Mindig adtak vacsorát, ezért szabad időmben segitettem nekik fát vágni, vizet behozni. Innen jártunk minden reggel 7 órakor Jászberénybe. Itt étkeztünk, gyakorlatoztunk. A patakából halásztuk az eldobott fegyvereket. Áprilisban volt egy nagy gyakorlat, éleslövészet. Megyünk a németek ellen. Nem mentünk. A gyakorlat után az alezredes hívatott. Nem akarok-e katona maradni? – kérdezte. „Még meggondolom” – feleltem. „Jó, gondold meg, egy hónapon belül zászlós lehetsz.” Másnap az irodában megláttam, és elolvastam egy rendeletet: „Az idegen állampolgárokat le lehet szerelni.” Elfogott a honvágy. Jelentkeztem az alezredes úrnál. „Alezredes úr! Alázatosan jelentem, én csehszlovák állampolgár vagyok, szeretnék hazamenni, Jánosiba.” „Ez lehetetlen! Honnan veszed te ezt?” – volt a válasz. „Alázatosan jelentem, az irodában olvastam.” „No, rendben van. Elismerem, hogy ennyi idő után honvágyad van. Ha vannak ismerőseid, szólj azoknak is. De ne hirdesd!”

Már korábban ott volt a két **Farkas** a Csevice-

pusztáról, **Szabó Sándor** Ajnácskőről. Nekik szóltam. „Ha akartok, jöhettek velem haza.” Örültek. Április 25-én bementünk az alezredes úrhoz. Írt igazolást, magyarul oroszul. Lebélyezte, aláírta. Az alezredes még figyelmeztetett, hogy lehetőleg a mellékutakon menjünk. Április 27-én Hatvan mellett egy pusztán háltunk. Adtak vacsorát, reggel pedig megmutatták, merre menjünk. 28-án Bányaterenyén háltunk. 29-én Tajtiban, 30-án Sanyieknál, Ajnácskőn éjszakáztam. Május elsején a vasút mellett Gortvára, a nagyapámékhöz mentem. Ott megborotválkoztam, megmosakodtam és másnap nagyapámmal hazaértem.

4.

Szüleim sírva fogadtak. Jöttek a szomszédok, rokonok, akik figyelmeztettek, hogy ha nem fontos, akkor ne menjek Rimaszombatba, mert ott, aki magyarul beszél, megverik, és a nőket megnyírják. Édesapám elmondta, hogy **Molnár Miklós**ékat, akivel 1914-ben is együtt volt a fronton, január 5-én az oroszok ökrös szekérrel áthajtották lőszert szállítani. Ő Zaluzsánynál megbetegedett. Haza-küldték. Az ökör és a szekér ott maradt. Január 14-én ért haza betegen. Februárban az édesanyám által gyűjtött pelyhelytől árából vettek Pálfalán két tinót. Ezekkel végezték el a tavaszi munkákat. Elpanaszolták, hogy a Farkas tanítóékat, Mojzeš jegyzőéket elűzték, a magyar iskolát bezárták, megfosztottak állampolgárságunktól, de az előírt beszoigáltatást így is teljesíteni kell. Tejet, tojást, termést. A sertés vágásához engedély kellett, bőrét le kellett adni Szombatban a vágóhídon.

1945. május 4-én a katonai parancsnokság rendeletet, felhívást adott ki a járási és községi bizottságoknak, a karhatalomnak, csendőröknek, partizánoknak: „Minden más nemzetiségűt, politikai, vallási, faji tekintet nélkül, arra kell kényszeríteni, hogy 24 órán belül hagyja el az országot.” Községünkben így 3-4 család hagyta el szülőföldjét.

Május 9-én szlovák lányok a temetőben ünnepelték a felszabadulást, és a háború végét, közben ezt ordították: „Smrť na Maďarov! Hoj po Dunaj!” (Halál a magyarokra! Takarodj egész a Dunáig!) A magyar fejfákat, emlékműveket ledöntötték. Később megtudtuk, azt is parancsra. Félték, hogy a nagyhatalmak jönnek ellenőrizni a temetőket. A szlovákok hadi kárpótlásként pénzt, állatokat, lovakat kaptak. Mi megkaptuk a fehér levelet. Készüljünk a kitelepítésre. A takarmányt, szalmát bepréseltük, ládákat készítettünk. A Sárközi melletti lelelőn kivágtuk a nagy tölgy- és cserfákat, végül a kitelepítettek el is vitték. Majd megtudtuk, hogy kitelepítés helyett lakosságcsere lesz.

1945. október 10-én a katonaság körülfárta a falut. 9 családot, 25 személyt minden értesítés nélkül, azzal, amit hirtelen össze tudtak pakolni, teherautóra raktak, majd Feledről marhavagonokban vitték őket Csehországba a kiűzött németek helyére. Rabszolgának, cselédnek. Az itt hagyott állataik, értéktárgyaik eltűntek. Volt, akinek a házát is elfoglalták. Amikor visszajöhettek, nem volt hol

lakniuk. Voltak, akik önként mentek. Ezek ott is maradtak. A deportáltak nótát is szerkesztettek: „Szedik már az ólak, házak tetjét, / Elvitték a falunak az elejét, / Maradt itthon kettő-három reszlovák / Kinyalhatják a komisszár valagát.”

1946. február 17-én megtudtuk, hogy **Gyöngyösi János** magyar és **Vladimír Clementis** csehszlovák külügyminiszterek aláírták a lakosságcsere-egyezményt, melynek alapján csehszlovák bizottság Magyarországon toborozhatja, ígéretekkel, hazugságokkal csábíthatja a magyarországi szlovákokat Csehszlovákiába, de a Csehszlovákiában kijelölt magyaroknak menni kell. Később megtudtuk, hogy 1946 novemberében **Kret András** és **Halaj Lipót** megbízottak községünkben voltak kijelölni a szlovákok leendő helyét. Községünkben 1947-48 között zajlott a lakosságcsere. A nagyobb porták voltak kijelölve. Községünkben 34 családot, 126 személyt űztek ki szülőföldjéről. Családonként 10-15 vagonban. Mivel nem sikerült mindenkit elűzni, elkezdtek a reszlovakizálást a nemzetiség megtagadásáért. Hogy hányan reszlovakizáltak, azt nem tudom. 1947 februárjában hozzánk is eljött **Černý** jegyző. Éppen kukoricát morzsolunk. Beköszöntött. Az édesapám ekképpen fogadta: „No, mi újság jegyző úr? Pakoljunk-e már?” „Józsi bácsi! Maguknak olyan szlovák hangzású nevük van. Reszlovakizáljanak, és akkor nem kell Magyarországra kitelepedniük.” (Ő már akkor tudta, hogy a mi kis házunk nincs kijelölve.) „Ne haragudjon jegyző úr, ha bűn, hogy magyarnak születtem, vállalom kell. A szüleimet nem tagadom meg! Ha ön volna a helyemben, mit tenne?” Elment szó nélkül. Az üldöztetés és megaláztatás ellenére is itt maradtunk szülőföldünkön. Mert: „Ez a föld nekünk hazánk / Itt tanított beszélni az anyánk / Itt nyugszanak őseink hamvai / Itt akarunk megpihenni, elporladni mi is.”

Nem volt szükség a ládákra. A préselt takarmányt és a szalmát is itt használtuk el. Elvállaltuk özvegy keresztyanyám földjeinek a művelését is. Szántottunk, vetettünk, termeltünk, állatokat tenyésztettünk, a kötelező beszoigáltatásokat teljesítettük.

Már említettem, hogy Tóth Icát-Ilonkát már 1943-ban megszerettem, a frontról is írogattam neki. Az édesanyja szólt is édesanyámnak, hogy minek írogatok a lányuknak, ő nem hozzám való. Mi már hazatérésem után is többször találkoztunk, szórakoztunk. 1946. május 6-án, születés-

Gacso István és felesége

napjára, éjjel 11 óra után éjjelizenével vittem neki orgonacsokrot. Hallottam, hogy az anyja ezt mondja: „*Ne gyűjts gyertyát! Ki ne menj!*” Az apja pedig így biztatta: „*Gyűjtsd meg a lámpát, eredj ki!*” Ki is jött. Átvette a csokrot, szórakoztunk. A zenészek elmentek. Augusztus 11-én én hívtam be hozzánk a születésnapomon. Akkor mondtam a szüleimnek: „*Mi szeretjük egymást, összeházasodunk.*” Szüleim csak annyit mondtak, ti tudjátok. Hazakísértem. Mikor hazaértem, akkor mondta édesanyám, hogy Ilonka anyja mit mondott. Másnap este, etetés után találkoztunk. Akkor hívott be először. Az anyja, nagymama nem szóltak. Az apjával szórakoztunk, kártyáztunk. Már minden este ott voltam, ha jó volt az idő, kint. A házuk előtt volt a sertésöl, az előtt egy nagy favályú, azon szórakoztunk éjfélig is. Ha hideg volt, vagy esett, bementünk. Télen szánkóztunk a temető mellett a reverenciába, vagy a temetőtől az utcán végig a **Galber**-üzletig (jelenleg presszó). Még akkor az út közepén folyt a patak, ha esett, nem volt árok. Esős időben a kerítések, házak előtt kukoricaszár volt lerakva. Kerítések voltak, de kapu kevés helyen. Karácsonykor a névnapomra krémest hozott, amit az anyja süttött. 1947 nyarán már együtt fürödtünk a Rimában, ami akkor még tiszta volt. Az Alsóréten dinnyét termesztettünk, oda jártunk a folyón keresztül dinnyét enni, amiből haza is vittünk. Az idős **Kakas Lajos** bácsi volt a kerülő, akinek olyan hangja volt, hogy hazakiáltott. „*Fáni, hozzá! dohány!*” Nekünk egyszer így dicsekedett: „*Olyat kiáltottam a varjakra, hogy egy a Rimába esett.*”

Ilonkával megbeszéltük, hogy októberben-novemberben legyen a kérő, és decemberben az esküvő. Megvettük a gyűrűket. Szüleimnek szoltam, hogy ők mikor látják jónak. Ekkor ismét szolt édesanyám: „*Én nem látom jónak, mert az Ilonka anyja téged nem kedvel. Ők hivatalnokhoz akarják adni.*” **Miklós** bátyám, az édesapám testvére is ott volt. Ő azt mondta: „*Ha szeretitek és megértitek egymást, legyetek boldogok.*” Az Ilonka szüleivel is megbeszéltük. Az édesapja ezt mondta: „*Akkor gyűrű is kell!*” „*Mi már megvettük*”, mondtuk. Az anyja, nagymama elleneztek, hogy mellettem dolgozni kell. Ilonka gyenge. Kereskedelmi iskolát végzett, ő hivatalnokhoz való. „*Mi összeházasodunk!*” Az édesapja melénk állt. Megbeszéltük, hogy mikor legyen az eljegyzés és az esküvő. Kik lesznek a tanúk. Ki melyik zenészeket hívja.

Október 30-án a szüleimmel, Miklós bátyámmal és a feleségével kimentünk és megkértük az Ilonka kezét, felhúztuk a gyűrűket. Megvendégelték. A szülők is egyeztették a lagzi körüli teendőket. Ilonka javasolta, hogy az esküvő decemberben legyen, mikor már lesz hó. Bútor, stafíring nem kell. Nálunk, az én ágyamban hálunk, ott étkezünk. Közel vagyunk, segítjük egymást. Édesapám, az Ilonka édesapja és én együtt vásároltuk a szükséges italokat a szeszgyárban (jelenleg a tejgyár található itt).

December 21-én a jegyzőnél **Kiss Józsi** és **Koós Józsi** tanúkkal volt a hivatalos eskü. 26-án mindkét helyen csigacsináló volt. December 27-én a templomban Konkoly Thege István református lelkész esküdtetett a rokonság és

a násznép előtt. Sajnos, az Ilonka vágya nem teljesedett be, mert hó helyett sárban jöttünk-mentünk. A lagzi nálunk és a szemben lévő **Györgyék** lakásában volt, ahonnan **Ferenczy Gyuláék**at Csehországba deportálták. Nálunk főztek. Nálunk a Lajcsi bandája, Ilonkánál Jenő bácsiék muzsikáltak reggelig.

A lagzi után nálunk laktunk, étkeztünk. Az én ágyamban hálunk, és naponta kimentünk az Ilonka szüleihez is. December 29-én jött Clevelandből az értesítés, hogy az Ilonka nagymama, aki 1941-ben kiment, meghalt.

1948-ban közös erővel vetettünk, ültettünk, kaszáltunk, arattunk, hordtunk, csépeztünk. 1948. augusztus 10-én kiköltöztünk az Ilonka szüleihez. Volt ott egy üres kis szoba (jelenleg spájz, fürdőszoba). Szeptember elsején, mivel megemelték a föld utáni beszolgáltatást, felmondtuk a keresztanyám földjének a művelését, és elmentem a Rima-szabályozáshoz, a városkerthez dolgozni. Tamásfalusi munkásokkal és egy partizánnal dolgoztunk. **Komlósi** mérnök volt az igazgatónk. Naponta 5 m³ földet kellett kiásni, majd fűrikkel kb. 20 méterre eltolni. Ez volt a napi norma. A volt szlovák partizán a tamásfalusiak annyira szekírozták, hogy elment. Még Komlósi mérnök is csitította őket. A volt partizán, hiába mondta, hogy nekik parancs volt, hogy tiltsák a magyar szót. Szekírozták, üldözték a magyarokat, hogy minél többen menjenek el önként.

1949. június 11-én a Rima-szabályozást leállították. A nyústyai líkőrgyárba mentem. Itt 3 szlovák munkással rönköket hasogattunk 10 cm vastagra. Raktuk 2 m magas kalitkákba, vagy egyenesen a csillékbe. Itt sokat tanultam szlovákul. A két idősebb tudott magyarul. A fiatal, akivel én dolgoztam, nem tudott. Az ebéd alatt beszélgettünk többet. Mondtam az idősebb, magyarul tudóknak, hogy ők is beszéljenek csak szlovákul. A fiatal is érdeklődött a magyar iránt. Amit nem értettünk, azt az idősebbek megmondták. Közben szombaton és vasárnap gépkocsivezető-tanfolyamra jártam. **Sinka Ali** volt a tanító és gyakorlatvezető. Csendőrók vizsgáztattak. A jogosítványt 1949. október 20-án kaptam meg. 1949. július 10-én aratási szabadságot kaptam. Még arattam is. A termést Ilonkával lovas szekéren hordtuk. Ő rakta a szekeret. A szülés előtti nagy hasával.

Augusztus 10-én a kis szobánkban megszületett **Ildi Csányi Annus** volt a baba. Szeptemberben jött valami

Első gyermekükkel és a nagypapával

vezérgazgató a gyárhoz repülön. A Mocsárpusztánál lévő réten szállt le. Onnét autóval vitték Nyústyára. Két hétig itt őriztem a repülőt. A feleségem hordott enni.

1950. január 2-ától a feledi traktorállomáson dolgoztam, Škoda traktorral. Szántottam, kaszáltam, arattam. A környékről a cséplőgépeket a gépállomásra gyűjtötték. Nekem a júliusban **Feledi Istvántól** elhozott cséplőt adták. Ezzel csépeltem Ivánfalán, Jánosiban, Détériben. A Škoda traktorral hajtottam, húzattam.

1951. október 20-án **Holubek Józsi**val Surányba küldtek kombájn-arató-cséplő tanfolyamra. 1952 áprilisában megérkezett a két S4 kombájn. Négy méteres kaszával. A tisztítást, csak a szél állításával, rosták nélkül lehetett végezni, szabályozni. 1952 júniusában engem **Bartha Zoli** kíségetővel Bottovóra, Holubekéket pedig Osgyánba küldték. Én Barthára bízam a kombájn vezetését. Rábízam, hogy minél alacsonyabb tarlót hagyjon, ezt is kézzel lehetett szabályozni. Én a termés tisztaságát figyeltem. Úgy állítottam a szelet, hogy a mag tiszta legyen, de ne fújja a szalma közé. A pálfalaiaknak is arattunk. Éjjelre bementünk az udvarba, ott is háltunk. Korán reggel olajoztunk, zsírozunk, üzemanyagot öntöttünk. Ide is a feleségem hordott biciklin enni. Volt, amikor Ildikét is elhozta. A gépállomáson dolgozó **Czikora Lajos** Ildikónak kiságyat csinált.

Július 20-án Bottovóról a gépállomásra, Feledbe mentem motorbiciklin. Feleden a Rima hídja után jött szembe egy megrakott szekér, a mögül előbukkant egy csapat liba. A motorral elcsúsztam, ami a lábamra dőlt. Azonnal orvoshoz mentem. **Dr. Andrédesz** volt a körzeti orvos. Két hétre szabadságot. „*Doktor úr, aratás van. Nincs, aki átvegye a kombájnt!*”, mondtam. „*Saját felelősségedre, én nem bánom, de éjjel borogasd hideg vizes ruhával.*” Bementem a gépállomásra, a lábam bedagadva. Mondtam **Kopper** igazgatónak, hogy mi történt. Már voltam az orvosnál, két hétre ki akart írni. Autóval hazavittek, meleg papucsot húztam, abban arattam tovább. Augusztus 15-én végeztünk. Az orvos akkor írta ki a két hét szabadságot, az igazgató adott hármát. Augusztus végén a bottovóiak hoztak egy szekér termést, megköszönve a jó munkát. Öt hét szabadság után rendbe tettük a kombájnt.

1953. január 5-én megalakult az EFSZ, önkéntes alapon. Aki nem akart belépni, annak megemelték a beszolgáltatást. Ha nem teljesítette, bezárták, vagy családostól deportálták Csehországba. Engem is hazaigényeltek.

Meggyaszai Pista lett az elnök. Engem Tornaljára küldtek könyvelői tanfolyamra. 1953. március 10-én EFSZ tagsági gyűlés volt. **Éliás József** akkori járási elnök is ott volt. Ő tudta, hogy én mezőgazdaságit végeztem, ezért javasolta, hogy én legyek az elnök. Meg is választottak. Havi 300 Kcs-t kaptam, aratás és cséplés után 20 q termést. A gépállomáson viszont megkerestem akkoriban a 3-6 ezret is. Hogy a családot el tudjuk tartani, a feleségem elment Rimaszombatba, a pékségbe dolgozni. Ő kérte és követelte is, hogy mondjak le az elnökségről. 1954-ben, a márciusban tartott tagsági gyűlésen mondtam le. Nem vállaltam tovább az elnökséget. **Varga Józsi** lett az elnök. Júliusban vele voltam Kassán. A katonaságtól kapott a szövetkezet kisélejtezett, de még üzemképes V3S teherautót. Az autó vezetését nem vállaltam. Kocsis lettem. Július-augusztusban Slávia motorral csépeltem. A gépkezelés mellett Bódi Bélával vállaltuk a kévehányást. A kazlak a határban voltak. A cséplőgéphez beosztottakat lovas szekéren reggel vittem, este hoztam. Éjjelre ört állítottunk a gépek mellé. 1953. október 13-án megszületett **Kató**. Ő már kórházban.

5.

1949-50-ben bevezették a villanyt. 1953-ban kezdtük a Temető utca kövezését. A gépállomásról kértem traktort és pótkocsit, azzal hordtuk éjjel a követ Korlátról. Az útépitők fejezték be. Községünkben a *Csemadok* 1952-ben alakult meg. 1955-ben a Csemadok szombati titkárságára mentem dolgozni. Már 1953-tól tagja lettem a Csemadok Járási Elnökségének. A rimaszombati, tornaljai, füleki járási titkárságokon dolgoztam. Gyalog, biciklin, később motorbiciklin jártuk a falukat. A magyar kultúrát, az anyanyelv ápolását, fejlesztését, az anyanyelven való tanulás fontosságát, idegen nyelvek tanulását, más nemzetiségűek tiszteletét propagáltuk.

Itt már 3 600 korona volt a fizetésem. 1955 május-júniusában Budmercén, a **Pálffy**-kastélyban, az írószövetség házában voltunk kultúrpolitikai tanfolyamon. **Gyurcsó Pista** volt a tanfolyam vezetője. Az előadásokat **Lőrincz Gyula**, a Csemadok országos elnöke, nemzetgyűlési képviselő, dr. **Szabó Rezső**, a Csemadok főtitkára és **Dobos László** író tartották. Június végén volt a vizsga és kiértékelés, majd szabad evés-ivás. Ennek során akadtak olyanok, akiket éjfél után erővel kellett lefektetni. Másnap az országos elnök értékelése során ezt mondta: „*Sajnos titkeket nem tudunk alkalmazni. A népnevelőnek hetekig, hónapokig szórakoznia kell, de mindig embernek, józan embernek kell maradni!*” 1955. július 1-én a *Csemadok Füleki Járási Titkárságát* vettem át.

1955. december 5-én meghalt édesapám. Ott háltam. Éjjel vizet kért, majd azt mondta: „*Fiam, fekjüdj le. Én is lefekszem.*” Jajszó nélkül elaludt. Édesanyámmal felöltöttük. Másnap este a virrasztóban Konkoly lelkes is ott volt. Még akkor nem volt halottasház. Kató, akkor két éves kislány, bement a hátsó szobába. Ott volt édesapám a kopersóban kiterítve. Mentek utána, és ő már húzogatta a ke-

A szövetkezetesítés idején

zét, hogy jöjjön énekelni. Édesapámat 7-én temették, 73 évesen. Az állampolgárságunkat 1956-ban kaptuk vissza, még megvan.

1957. szeptember 1-től Vágsellyén, a kertészeti szaktanintézetben tanultam. Havi 500 Kcs-t, kosztot és szállást kaptam. Innét távúton minden szombaton Komáromba, a gadóci mezőgazdasági technikumba jártam. Vágsellyén 1959-ben végeztem. Jelentkeztem a járási mezőgazdasági osztályon Rimaszombatban, ahol azt mondták: „*Várj otthon! Reggel megyünk Rakottyásra.*” 1959. július 2-án jött is **Kvetko Ondrej**, a mezőgazdasági osztály igazgatóhelyettese, és Rakottyás helyett Péterfalára vitt EFSZ-elnöknék. 1959-60-ban innét jártam Komáromba, ahol 1960-ban érettségiztem. 1961. február 2-án Pálfalára

Az 50-es években

helyeztek át EFSZ elnöknék. **Misove Pál** községi titkár javaslatára, kérésére lettem párttag.

Május 16-án született **Margit**, a kórházban. Zárlat volt, ezért nem engedtek be. Az ablakból kérdezte szlovákul a nővér, hogy mi legyen a neve. Mivel fiút vártunk, bekiáltottam, hogy **Štefan**. Beírták **Stefániának**. Másnap már Ilonka is felkelhetett. Ő is az ablakból: „*Milyen nevet adtál te a gyerekeknek, egy lánynak?*” A városházán írtam át aztán édesanyám javaslatára Margitnak. 1963. április 17-én az első kertet eladtuk **Cibulya Tamás**éknak, mivel **Tomko Vlado**, az akkori községi titkár szólt édesanyámnak, hogy ha nem adjuk el, vagy nem építünk rá, akkor az igénylőnek kisajátítják hivatalos áron.

1963. szeptember 1-től, Éliás javaslatára, Tornaljára a mezőgazdasági tanonciskolába helyeztek tanítónak, gyakorlatvezetőnek. Naponta utaztam autóbuszszal Feledre, onnét tovább vonattal. 1964-ben a kollégiumot Szárnyába helyezték át. Engem pedig megtettek igazgató-

helyettesnek, a kollégium felelősének. Ezért szeptember 1-én a család is ideköltözött. Ildi és Kató Tornaljára járt iskolába. Ildi 1965-ben itt érettségizett. Margitot a tanulók traktoron hordták a szárnyai óvodába. 1965. szeptember 1-én az iskolát Tornaljáról Kövecsesre helyezték. A családdal hazaköltöztünk. Megint utazgattam Kövecsesre. Itt az igazgató **Agócs Béla** volt. Tornalján pedig **Kiszling János**. Ez tangazdaság volt, földekkel, állatokkal. Itt is matematikát, növénytermesztést, állattenyésztést tanítottam. Gyakorlatot vezettem. Itt már volt lehetőség; a fejógéppel való fejesre, az állatok ledöntésére, a vetőgép beállítására, a növények vetésére és ápolására, valamint betakarítására oktattam a diákjaimat. Emellett szerveztünk szántási versenyeket is. 1964-65 között elvégeztem Nyitrán az egyéves pedagógiai minimumot, 1966-69 között pedig a mezőgazdasági egyetemet. Nyitrára jártak tanítani Mosonmagyaróvárról is. 1969. november 6-án technikus diplomát szereztem. A diplomamunkámat **Herényi Béla** mérnök értékelte. A vizsgáztatók elnöke Mosonmagyaróvárról egy idősebb professzor volt. Ő ezzel bocsátott el: „*Fiaim, ha kikerültök az életbe, úgy dolgozzatok, hogy egy talpalatnyi föld se maradjon parlagon. Minél több és jobb növényeket termeszettek, minél több és jobb állatokat neveljétek, tenyészetek!*”

Ildit az érettségije után, szeptember 1-től Détérbbe helyezték tanítani. Itt ismerkedett meg **Singlár Károly**val, akivel 1967 novemberében megesküdött. Lagzi nálunk is, Détérbben is volt. Az állami esküvő Rimaszombatban volt, Jánosiban a református, Détérbben pedig a katolikus szertartás szerint esküdtek egymásnak örök hűséget. Károlynak a húga is akkor ment férjhez. Détérbben egyszerre esküdtek.

1966 májusában a reggeli vonattal Feledről Kövecsesre utaztam. Az állandó utazó barátaimmal éppen felszálltunk, amikor az ajtóban egy idős asszony tipegett. A vonat elindult. Ekkor megkérdezte, hogy messze van-e még Feled? „*Én úgy tudom, hogy itt volt, de valami Jeszeny van kiírva.*” „*Jól tudja, nénikém. Ez volt Feled. A következő állomáson, Dobócán szálljon le, és a nemsokára visszafelé jövő vonattal jöjjön vissza!*” Dobócán segítettük leadni a csomagjait is.

1969. július 10-én **Gibálának**, a járási párttitkárság kultúrreferensének utasítására a Csemadok rimaszombati járási titkárságát kellett átvennem. Akkoriban jöttek Rimaszombatba Dr. **Szabó** és Dr. **Póthe** orvosok. Beléptek a Csemadokba. Elnökségi tagokká választották őket. Elnökségi tagok voltak még **Szokolai Imre** mérnök, Dr. **Danis Tamás**, **Veres János** író és még sokan mások. Ekkor volt Dobos László író tárca nélküli miniszter. Mivel a rimaszombati kórházban csak szlovák ápolónők voltak, az ő javaslatára kértük egy magyar nyelvű egészségügyi iskola megnyitását. Elutasították. Szabó és Póthe vállalták a tanítást. Dobos a pénzügyi segítséget.

1970-ben engem, Szokolai mérnököt és Veres János írók kizártak a pártból és a Csemadok elnökségéből is. A járási titkárságot **Szabó Gyulának** adtam át. A *Csemadok Központi Bizottsága* 1971. február 8-án bocsátott el. Kató

ekkortájt készült főiskolára. A felvételihez kellett a járási mezőgazdasági osztály javaslata, hogy szükség van rá. Az igazgató, **Vitárus Lajos** mérnök, szerencsére, nem volt bent, a helyettese, Kvetko megkérdezte, hogy a lánynomnak lesz-e? Ki is adta azonnal. Kató 1973-ban érettségizett. Augusztusban kértük a már kész igazolást, aminek segítségével szeptemberben felvételizhetett a nyitrai Mezőgazdasági Főiskolára. Fel is vették. Az első éve nehéz volt, mivel még nem tudott rendesen szlovákul. Egyes tanárok is háborgatták érte. Panaszkodott, hogy otthagya. Elmentem. Az osztályfőnöke már bele is egyezett. Bejött a felesége, aki a matematikát tanította. „*Szó sem lehet róla! A matematikában az elsők között van. A szlovákot majd megtanulja*”, mondta. 1975-ben már tolmácsnak is használták. Itt ismerkedett meg **Leczó László**val, akivel 1978. augusztus 26-án a rimaszombati városházán a szülők és a násznép előtt megesküdték. A lagzi Jánosiban, a kultúrházban volt. Az anyósom ott lakott nem messze, onnét hordták az ételeket. A Laci szülei és testvérei is eljöttek. 1979 júniusában diplomáztak.

Margit az általános iskola után 1974-ben Karvára ment a kertészeti iskolába. 1978 júniusában végzett. A rimaszombati kertészethoz dolgozott. Itt ismerkedett meg **Topor Bálint**tal, akivel 1981. május 16-án esküdtek meg, szintén a rimaszombati városházán. A lakodalmat ők is a kultúrházban tartották. A Bálint szülei, testvérei, rokonsága szintén eljött, közösen szórakoztunk.

1976. június 14-én meghalt a feleségem édesapja. Soha életében orvosnál nem járt. A halál oka az orvos szerint infarktus volt.

Mivel 1970-ben kizártak a pártból, munka nélkül maradtam. 1971. március 8-án jöttek a jánosi EFSZ-től, ugyanakkor a gesztetei EFSZ-től is munkaajánlással. A geszteteit választottam, ahol könyvelő, gépesítő, az új istálló építésénél anyagbeszerző, pénzügyi felelős voltam. Az istálló elkészülte után zootechnikusként, majd munkabiztonsági felelősként dolgoztam. 1976 júliusában a déteri határban a fiatal **Zagyi Elemérre** rádólt a kombájn. Engem és az elnököt, **Csank Zolit** vontak felelősségre. Hívtak Besztercére. Kihallgattak. Mivel az előző héten tartottam munkabiztonsági előadást, azt jelenléti ívvel igazoltam. Tovább nem firtatták. A kombájnos volt a felelős, mert reggel, mikor a műhelyből elindult, még fújattam is. Tiszta volt. Détérben még hazament, beszívott, így mi nem voltunk felelősek.

1980. június 29-én az istállóban, közvetlen a ház mellett a brikett begyulladt, és az egész háztető leégett. Éjjel 1 óra után szólt Margit, aki közvetlen a mellette lévő szobában hált: „*Apa, égünk!*” Kirohantam, még beöntöttem egy veder vizet, de már égett az egész tető. A szombati tűzoltók nemsokára megérkeztek. Hogy ki hívta ki őket, nem tudom. Ők oltották el. Állításuk szerint már több helyen is begyulladt a brikett. **Annamária** akkor 1 éves volt. A kiságyból, mezítláb szaladva adtam ki az ablakon a szomszédoknak. Már a plafon is szakadozott. A jánosi önkéntes tűzoltóparancsnok reggel eljött, benézett, és szó nélkül elment. Akkoriban költözött **Szlovák** bácsi veje a köz-

ségünkbe, aki egy szót sem tudott magyarul. Ő jött lapáttal, és segítette a törmelékeltakarítani. **Magyar Pista** az EFSZ teherautójával hordta el. A szlovák fiatalembernek a mai napig hálás vagyok.

Esős idő volt, ponyvákat húztunk a padlásra. Éjjel a sezlont a feleségemmel hol ide, hol oda toltuk, egymást biztattuk. A tető teljesen leégett. A gesztetei építési csoport **Simon Géza** vezetésével építette újra. Új tető kellett. A padlást lebetonozták, a kis szobából spájsz és fürdőszoba lett. A kútból bevezették a vizet. 1981. május 28-ig tartott az építkezés. Az összköltség 55 557 korona volt, ebből a biztosító 37 ezret fizetett ki.

6.

1981. május 1-től vagyok nyugdíjas. Első nyugdíjam 1679 Kcs volt. Jelenleg 290,55 euró. Nyugdíjazásomkor, a ledolgozott évek igazolása során majdnem 5 év eltűnt. A magyarországi hadtörténet állítólag nem találta a nevemet. Még **Farkas Ivánnal** is kerestem. A szombati járási szociális osztályon **Vas Zoli** azt javasolta, hogy ne keressem, hisz a nyugdíjat úgyis az utolsó 5 évből számolják ki. „*Nem lesz veszteséged, csak a ledolgozott éveid száma lesz kevesebb.*” Még ma is bánom, hogy személyesen nem kerestem, mert lehetetlen, hogy egy zászlóalj, üteg eltűnjön.

Nyugdíjazásom után sertéseket, nyulakat, aprójószágot neveltem. A feleséget értékesítettem. A kertben kukoricát, burgonyát, zöldséget termeltem. Eladásra uborkát, paradicsomot, zöldbabot termesztettem. Tagja voltam a *Kiskertészek Szövetségének* is. **Marcso** halála után a szervezet elnökének választottak. Sajnos 1988-ban ez is megszűnt, mint a nehezen megalakult, de már jól működő EFSZ-ek is, amiket szétosztottak, szétlopkodtak. Aki merte, vitte az állatokat, gépeket, traktorokat. Az igénylőknek a legjobb helyeket mérték ki. Pl. a *Kenderföldön*, a kertek végén olyanoknak is van, akiknek ott sohasem volt.

1977-től a cukorgyártási szezonban a cukorgyár kiigényelt az EFSZ-től Serkébe felvásárlónak, majd több évben, már nyugdíjasan is, a gyárban a cukortartalom megállapításánál dolgoztam, könyveltem. A főnöknőnk **Halaj Viera** volt. Szlovák asszonyokkal és egy szlovák férfival dolgoztunk együtt. A termelőket a cukortartalom szerint fizették. 1982. január 1-től 1984. december 11-ig a jánosi EFSZ-ben dolgoztam mint éjjeliőr, majd üzemi és építkezési anyagraktáros.

1985. február 23-án meghalt édesanyám 91 évesen. Már hetek óta haldoklott. Naponta hordtam neki az ételt, fát és tüzelőt készítettem, meg vizet. A sparheltban tüzeltem, még éjjel is többször megnéztem. 23-án reggel vittem neki a reggelit, de tisztába is kellett tenni. Szóltam a feleségemnek. Jött. Levettem az ágyról. Az ölembe fogtam a széken, míg Ilonka kicserélte a lepedőt. Tenném vissza az ágyra, a szeme behunyva, a keze hideg. Az ölemben, ő is jajszó nélkül aludt el. Február 25-én temették. Még otthonról. Akkor még nem volt halottasház. A lakás üresen maradt. A kertet már korábban belucernáztam, mert még 90 évesen is kapált, gyomlált, de már alig tudott felállni.

LÁSSÁTOK, FELEIM!

A legnagyobb veszteség 2000. november 18-án ért. Még 17-én este Ilonka, a feleségem, a tévében daloló Lagzi Lajcsival dalolgatott. 10 óra után azt mondta: „*Még a tévét akarom nézni, itt hálok.*” Annamária is: akkor ő is itt hál az ebédlőben a mamával. Mi Katinkával kimentünk a hálóba, lefeküdtünk, el sem aludtunk. Egy órákor jött Annamária, hogy a mama rosszul van. Berohantam, az ölembe fogtam, a szívét dörzsölgettem. Katinka telefonált az orvosnak. Dr. **Sallaiék** jöttek is nemsokára, még a lélegeztetőt is rátette. Már nem szólt, csak nézett. Még ott volt az orvos is, mikor meghalt az ölemben. „*Infarktus, szívrepedés*” – mondta az orvos. Kiállította a papírokat, és elmentek. Annamáriával felöltöztettük, neki mondta már korábban, hogy melyik ruhájába öltöztessük, ha meghal. Katika csak sírt és telefonálgatott. Jött is Kató Ildikével, Margitkáék, Ildiék. 2000. november 20-án temettük a halottasházból. Előző este még ott énekeltünk. **Miklós István** lelkész temette.

Egyedül maradtam. A lányaim, unokáim segítettek. Kató járt főzni. A munkából hozzám jött. Margiték fát, tüzelőt készítettek és a kertben segítettek. 2001 tavaszán Csabával a fákat, szőlőt metszettünk, ekkor jutott eszembe, hogy Ilonkával a halála előtti hétfőn beszélgettünk, és azt mondta: „*Apu, itthagylak.*” Azt feleltem neki: „*Ne beszélj számárságokat, én vagyok az idősebb, én megyek el hamarább!*” Azóta sem tudom elfelejteni. 2003-ban még volt négy tyúkom, ők láttak el tojással. Azokat is ellopták. A nyulakat levágtuk, már csak az udvart és a kertet kaszálgattam. Még a kertben ültettem, zöldséget vettem, paprikát és paradicsomot palántáztam. Ezeket ápoltam, kapáltam, gyomláltam öntöztem. A burgonyát

burgonyabogár ellen még mindig Csaba permetezte.

2004. december 7-én Katóval és Csabával autóbusszal és vonattal Prágába mentünk a Katica promóciójára, ami a *Károly Egyetemen* volt. Ők Annamáriával már ott laktak. Annamária Londonban tanult angolul, pénzváltóként dolgozott. Katika az egyetem elvégzése után próbált itthon elhelyezkedni. Nem tudott. Ő is Prágában kapott munkát. Mindketten ott dolgoznak, laknak. 2005. november 7-én Dr. **Konečná Hegedűs Hilda** szürke hályogot operált le a szememről. November 22-én hoztak el Katóék Rimaszombatba, pedig már a feleségemnek is mindig azt mondtam, ha említette, hogy nekünk is jobb volna, ha bemennénk Rimaszombatba lakni: „*Engem csak koporsóban Jánosiból.*” Mivel a legkisebb lányoméék, a Margiték és az unokáink, Ildiék is ott laknak, van hová mennem. Néha ott hálok Margitéknál, akkor meglátogatnak Dé-térből az unokáim és a dédunokáim, de lassan kezdem megszokni a városi kényelmet. 2006-ban még busszal lejárógtam Jánosiba. Kaszálni, kapálni, gyomlálni. A gyomot soha nem tűrhettem. Sajnos az őszi betakarításnál már nem tudtam segíteni. A csontkopás a bal térdemben napról napra jobban fáj. Nem segít sem az injekció, sem a pirulák. Már csak a feleségemtől örökölt botokkal tudok járni.

Napról napra apróbbakat lépek. Bizonytalanok a lép-teim. Eljött a második gyerekkor. Már csak a reggeli hideg vizes zuhanyozás üdít fel. A reszkető kezeimmel még megborotválkozok, szemüveg nélkül. A kisebb betűket az újságban és a könyvekben nagyítóval olvasom. Rejtvényeket fejtek, mellette az életem történetének rögzös útjait írom. Tornázok, sétálok, még ha fáj is.

Napjainkban...

Gaál Lajos

Gömör természeti öröksége 37.**A Garam meanderei**

*Pusztá már a föld határa,
Ékessége veszve lón;
Halavány köd és fekete
Csóka szálldos a mezőn.*

*Hófuatba hempergőzött
Valahol a Garamon:
Azért fú az északi szél
Oly hidegen, szilajon.
(Tompá Mihály)*

A Felső-Garam mente egy aránylag szűk és hosszú medencét képez az *Alacsony-Tátra* és a *Gömör-Szepesi-érc-hegység* között. Jellegzetes hegyvidéki medence ez, amely Telgártnál az 1 000 méteres magasságot is eléri. Éghajlata ezért hideg, az évi középhőmérséklet mindössze 15-17 °C körül van, csapadékban viszont nem szenved hiányt. Még nyáron is gyakoriak a frissítő esők. Ahogyan **Tompá Mihály** sorai is jellemezték, a tél kemény és szeles, különösen a *Besznik-nyereg* környékén gyakoriak a hófúvások.

A Felső-Garam mente tengelyét a Garam képezi, amely a Felső-Garam mentét a *Sztracénai-hegység*től elválasztó Besznik-nyereg alatt fakad. Mindkét oldalról bővizű hegyvidéki patakokat vesz fel, vízhozama ezért gyorsan növekszik.

Érdekes e hegyvidéki medencének a kialakulása. Mivel a Nyugati-Kárpátok harmadidőszaki kiemelkedése tömbökben történt, így a Kárpátok külső övezetéből még az időszak elején az Alacsony-Tátra és a Gömör-Szepesi-érc-hegység emelkedő tömbjei közé tudott nyomulni a ten-

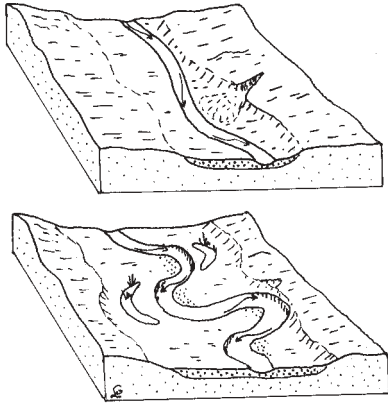
ger vize. Erről tanúskodnak a medencében foltokban előforduló tengeri kavics és homokkő maradványai. Érthető tehát, hogy a későbbi idők során a Garam ezt a könnyebben lepusztuló kőzetekből felépülő vonalat követte. A Garam eróziós bevágódását elősegítették a medence felsőbb részein felszínre bukkanó takarós szerkezetek, a mállékony, alsó triász agyagpala is. Itt találkoznak ugyanis a Murányi- és a Sztracénai-takaró kőzetei.

A Felső-Garam mente tájképének jellegét máig meghatározza a vlach telepések 15. század elejétől folyamatosan nyomom követhető ténykedése. A juhtenyésztéssel, legeltetéssel foglalkozó vlach juhászok a legelők létesítéséhez terjedelmes erdőket irtottak ki.

Annak ellenére, hogy a Felső-Garam mentén járunk, ahol a Garamnak földrajzi szempontból középszakasz jellege van, tankönyvbe illő folyókanyarulatokkal, azaz meanderekkel. A folyók és patakok meanderes középső szakasza ott jön létre, ahol a víz munkaképessége átlagosan egyensúlyban van a hordalék szállításához szükséges munkával. A völgy tehát itt nem mélyül, nem vágódik be az aljzatba, ellentétben a felső szakaszok „V” keresztmetszetű völgyével, ahol a víz energiája jóval nagyobb, mint ami a hordalék szállításához szükséges. A középső szakasz jellegű völgy ezért a kanyarulatok oldalirányú eróziója által szélesedik (a völgyek alsó szakaszain, ahol az esés és a víz sebessége kicsi, a víz már képtelen tovább szállítani a hordalékot, leülepszik, és a meder feneké lassan emelkedni kezd). Ez tehát az oka a Telgárt és Vöröskő között kialakult fura kanyaroknak. Mintha a Tisza miniatűr képével találná magát szembe az ember. Egyik kanyar a másikat követi, néha teljesen

A Garam forrása • A szerző felvétele

A meanderek létrejötte • A szerző rajza

visszafordul, játékos gúnyt űzve a természetből és a tisztesszemplől. A Garam itt még csak gyermek, élete kezdetén van, játszhat velünk kényére-kedvére – gondolhatjuk.

A Garam azonban nem játszik! Úgy, ahogyan felnőtt rokona, a Tisza, szigorúan követi a hidraulika természetes törvényeit. A szabályos keresztmetszetű mederben a víz legnagyobb sebességét – ami a patak sodra – a meder közepén éri el, mivel a fenéken, az oldalakon és a víz felszínén a súrlódás a sebességet némileg lecsökkenti. A kanyarulatban viszont a patak sodra mindig a homorú part felé tolódik el, ahol a meder mélysége is nagyobb (kezdeti enyhe kanyarulatok mindig létrejöhetnek, mivel a környező lejtőkről gyakran mosódnak be törmelék-áradatok, melyeket a patak nem képes egyhamar áttörni). A sodrás a centrifugális erő hatására a vizet a homorú part felé szorítja, ezért ott a víz tükre is megemelkedik és megnövekszik a víz eróziós hatása is. A homorú part ezért mindig meredek, ellentétben a szemközt fekvő domború parttal, ahol a víz sebessége lecsökken, ezért a patak itt lerakja hordalékát. A hordalékból gyakran parti zátonyok jönnek létre, amelyek elősegítik a kanyarulatok erőteljesebb kidomborulását. A kanyarulatok addig fejlődhetnek, amíg csaknem teljes kört írnak le. Ekkor elég egy kisebb árvíz, és a két szomszédos kanyarulat közti keskeny rész átszakad. Ezzel új meder jön létre, a kanyarulat pedig elszigetelődik, ún. morotva lesz belőle. Idővel beiszapolódik, benövik a vízínövények. Sokszor csak egy patkó alakú mélyedés árulkodik az egykori kanyarulatról.

A Garam árterén ily módon számos értékes vízínövényfaj honosodott meg. Ilyen a lápi hízóka (*Pinguicula vulgaris*), töviskés sás (*Carex echinata*), fekete sás (*Carex nigra*) vagy a kereklevelű harmatfű (*Drosera rotundifolia*).

A kanyarulatok méretei a folyó vagy patak vízmennyiségétől és sebességétől függenek. A Tisza meanderei ezért jóval nagyobbak, keletkezésük elve azonban semmiben sem különbözik a Garamétól.

Ha több időt szentelhetünk a víz játékának, megfigyelhetjük, hogy némely egyenes, de hirtelen kiszélesedő részen közepén is ülepedhet le hordalék. Ez a középzátony. Ha ugyanis a patakmeder hirtelen kiszélesedik, lecsökken a víz sebessége, s ez az üledék lerakódásához vezet. Sokszor a növényzet is megkapaszkodik rajta, és később szigetté alakulhat. Ilyen például a Margit-sziget a Dunában. Ha azonban a zátonyt csak hordalék alkotja, akkor az lassan a folyás irányában tovább utazik. A víz a zátony felső végétől ugyanis elmosza a kavicsot, homokot és azt a zátony alsó végén rakja le.

Egyes helyeken örvényeket is megfigyelhetünk. Általában a hirtelen beszögellő földnyelvek mögött alakulnak ki. Ezek a szívó forgók, amelyek a víz szívóhatására indulnak forgásnak. Ellentéteik a nyomó forgók, amelyek nyomóhatásra rendszerint éles kanyarulatokban keletkeznek.

Az elmúlt szocialista rendszer egyik jellemző vízgazdálkodási beavatkozása a meanderek átvágása volt, elsősorban árvízvédelmi okokból, de mezőgazdasági területek nyerése céljából is. Ez ahhoz vezetett, hogy a víz gyorsan leszaladt a mederben, ami elősegítette a környezet kiszáradását. Helyesebb tehát az árvízvédelmi szempontok betartása mellett arra törekedni, hogy a vizet minél tovább meg tudjuk tartani a környezetben. Hála Istennek, a Garam meandereit elkerülték ezek a vízgazdálkodási beavatkozások.

A meanderekhez igen könnyen eljuthatunk a Vöröskő és Telgárt közötti aszfaltúton. A meanderek ugyanis a két említett község között, az út és a vasút által behatárolt területen található, mintegy 3 km hosszúságban. A meandereket azonban egyre jobban beárnyékolja a felnövő parti növényzet, ezért az útról már alig láthatók.

A Garam meandereit 1980-ban nyilvánította védetté az akkori Kulturális Minisztérium, 103,8 hektárnyi területen.

A Garam ártere a meandereknél • A szerző felvétele

Hála József

Pongrácz Lajos és leírása a Baradla-barlangról 1840-ből

Pongrácz Lajos nevét 1992 óta utca, 2001-től pedig magyar tanítási nyelvű alapiskola viseli Hont vármegye egykori székhelyén, Ipolyságon. Az utódok a rendszerváltás óta így is őrzik annak a XX. század végére szinte teljesen elfeledett kiváló férfiúnak az emlékét, aki a XIX. században sokat fáradozott a városka felvirágoztatásáért.

Pongrácz Lajos idős korában, Kubányi Lajos festménye. Honti Múzeum, Ipolyság • A szerző felvétele

Óvári és szentmiklósi Pongrácz Lajos 1815. február 15-én született a Hont vármegyei Felsőtúron. Gimnáziumi tanulmányait Selmechányán és Vácon végezte, az 1830-as években Pesten bölcsészetet és jogot tanult, az 1840-1850-es évek fordulóján pedig gazdasági tanulmányokat folytatott. Hosszú pályafutása során néhány év kivételével szülőmegyéje szolgálatában állt. 1848-ban a pénzügyminisztériumban dolgozott, 1853 és 1859 között Bihar megyében, 1861-től 1865-ig pedig Esztergomban élt. Ennek főbb állomásai a következők voltak: rendes esküdt (1835-től), szolgabíró és a népnevelési választmány tagja (1842-től), tiszteletbeli főjegyző (1848-tól), főjegyző (1861-től), törvényszéki ülnök (1865-től), főszolgabíró az Ipolysági járásban (1867-től), ismét főjegyző (1872–1881), majd alispán (1881–1889).

Pongrácz Lajos részt vett a reformkor politikai küzdelmeiben: mint „*absentiumi követ*” jelen volt a pozsonyi országgyűlésen, ő volt **Kossuth** 1841-ben megindított *Pesti Hírlapjának* állandó honti levelezője, egy Kossuth

védelmében írt „röpiratában” még **Széchenyi Istvánnal** is szembeszállt (1842). Az 1830–1840-es években élénk irodalmi tevékenységet folytatott: verseket, „beszélyeket”, útirajzokat stb. közölt különféle lapokban, és több önálló műve is megjelent. 1845-ben 43 „*Ipoly táji*” népdalt küldött **Erdélyi Jánosnak**, aki azokból többet közölt nevezetes *Népdalok és mondák* (I–III. Pest, 1846–1848) című gyűjteményében.

Az 1860-as évektől Hont vármegye, valamint Ipolyság társadalmi és kulturális életének aktív és lelkes szervezője volt, amint ezt az alábbi néhány példa is bizonyítja. 1868 és 1871 között, a *Hont Megyei Kaszinó Társulat* igazgatójaként felolvasásokat, koncerteket, ünnepségeket és táncestélyeket rendezett, később szintársulatot is alapított. Egyik alapítója és első elnöke volt az *Ipolyság Mezőváros Szépítészeti és Anyagi Jólétét Elősegítő Társulatnak* (1868). A közreműködésével szervezett tudományos rendezvények közül kiemelkedik a *Magyar Történelmi Társulat* Hont vármegyében tartott második vidéki gyűlése (1869) és a *VIII. Nemzetközi Östörténelmi és Embertani Kongresszus* honti kirándulása (1876). Az ipolysági iskolaszék elnökeként részt vett az oktatásban, nevelésben, érdemeket szerzett a *Hontmegyei Múzeum Társulat* megalapításában (1898) és a *Honti Múzeum* kollekciónak gyarapításában is. Kitartó, negyedszázados munkával maradandó emléket állított Drégelyvár hőségnek, **Szondi Györgynek**, az általa kezdeményezett és Drégelyen felépített Szondi-kápolnát 1885-ben szentelték fel. Javaslatára helyezték el **Ipolyi Arnold** emléktábláját az ipolykeszi templom falán (1887), erre az alkalomra nagyszabású Ipolyi-emléknapot rendezett Ipolyságon. 1889-ben Budapestre költözött, és a fővárosban hunyt el 1899. augusztus 10-én. Irodalmi tevékenységét élete végéig folytatta, utolsó könyve halála előtt egy évvel, 1898-ban látott napvilágot.¹

Az ifjú Pongrácz Lajos a reformkorban, 1835 és 1840 között több nagy utazást tett Magyarországon, elsősorban a Dunántúlon, valamint a Felvidéken és Ausztriát is felkereste.² Megfigyeléseit, élményeit leírta, és azokat különböző periodikákban és a *Magyar utiképek* című kis kötetben publikálta. Ez utóbbinak Felsőtúron 1845 februárjában papírra vetett előszavában olvashatjuk az útirajzok közlésének indokát:

„*Egyébiránt e vázlatok fényes sorsra nem számolnak, már azon oknál fogva sem: hogy kiadatásukat szerzőjük oly időszakban eszközöl, midőn a hon s honi utazók figyelme kivált a külföldre, s külföldi tájak, intézetek, érzelmek stb. felé fordul, az ezek iránti rokonszenv pedig az épen most közkezeken forgó jeles utleírásokban méltán ápoltatik.*

Mennyire azonban örvendetes egy részt e körülmény: annyira sajnós, hogy más részt honunk nevezeteseb értelmiségű utazói hazánkat nem választják utazási

Pongrácz Lajos és Gyürky Antal aláírása a Baradla-barlang vendégeknyvében (Vendégeknyv 1835–1877. 42.)

Nagy sárban csúszkálva, gyakran vízben gázolva a „régí ág” végéig jutottak el, a **Vass Imre** által 1825-ben felfedezett „új ágat” a nagy víz miatt nem tudták megtekinteni. Visszafelé a mellékágak közül a *Rókalyukba* tettek egy kis kitérőt.

A barlangból kijutva a kocsmába vezetett az útjuk „*egy kis villás reggelire*”. Ott Szegő megmutatta nekik a „névkönyvet” (a barlang vendégeknyvét) is. Pongrácz színes és ma is élvezetes leírása az abban olvasható nevek némelyikének közlésével fejeződik be.

A Baradla vendégeknyvében a Hont megyei és a losonci látogatók bejegyzései is fennmaradtak. Ezekből tudjuk, hogy a barlangot 1840. május 20-án járták be, és hogy Pongrácz társai **Gyürky Antal** Hont megyei aljegyző Felszélénből, valamint **Pajor István** és **Szontágh Albert** losonci joghallgatók voltak.⁷

Pongrácz Lajos pályafutását a fentiekben röviden ismertettük. Gyürky Antaltól (Felszélén, 1817. március 12. – Dorog, 1890. július 31.) később kiváló közgazda, országos híró borász, gazdasági szakíró és lapszerkesztő,⁸ Pajor Istvánból (Alsónyék, 1821. május 20. – Balassagyarmat, 1899. március 29.) pedig neves balassagyarmati ügyvéd, majd Nógrád megyei főügyész, illetve árvaszéki elnök lett, aki költői, műfordítói, publicisztikai és nyelvészeti munkásságával is ismertséget szerzett.⁹

Végezetül megemlítjük, hogy Pongrácz Lajos egyik reformkori útleírásában röviden bemutatta a Deményfalvi-barlangot is.¹⁰

JEGYZETEK

¹ Pongrácz Lajos életéről és munkásságáról lásd például: Pongrácz E. 1905; Csáky K. 1983; 1998; Kiss L. 1994; Hála J. 1995; 2002; Hála J. – Katona I. 1993. Főbb művei: Pongrácz L. 1838 a,b; é. n. (1839–1840); 1845; 1846; 1848; 1883; 1885; 1886; 1890–1891; 1893; 1897; 1898.

² Lásd Pongrácz L. 1845. 1–19, 21–44, 69–124, 125–146; 1898. 161–172.

³ Pongrácz L. 1845. oldalszámozás nélkül.

⁴ Pongrácz L. 1840.

⁵ Pongrácz L. 1845. 45–68; 1898. 1773–1785.

⁶ Szűcs Miklós naplójában 1839-ben a református iskola tanítójának nevét Bodonnak írta (Kordos L. 1971. 34.). Szegő N. valószínűleg azzal a Szegő Pállal azonos, aki abban az időszakban a legfoglalkoztatottabb vezető volt (Hazslinszky T. 1991. 58.).

⁷ Vendégeknyv 1835–1877. 42. Ezen adatok szíves közléséért Hazslinszky Tamásnak tartozom hálás köszönettel.

⁸ Gyürky Antal életéről és munkásságáról legújabbban: Csáky K. 2004.

⁹ Pajor Istvánról legújabbban, életrajzával és rá vonatkozó további irodalommal: Hála J. 2007.

¹⁰ Pongrácz L. 1843. 1195–1197; 1845. 101–103.

IRODALOM

Csáky Károly

1983: Emlékezés Pongrácz Lajosra. Irodalmi Szemle XXVI. 6. sz. 558–561.

1998: Pongrácz Lajos (1815–1899). In Honti arcképcsarnok. Jeles szülöttek kisportréi. 48–51. Dunaszerdahely

2004: Gyürky Antal élete és munkássága. In: Gyürky Antal: Borászati szótár. Betűrendben kellő magyarázattal ellátva (Pest, 1861). Hasonmás kiadás. U-1 – U-20. Dunaszerdahely

Hazslinszky Tamás

1991: A Baradla-barlang múlt századi vendégeknyvei. Karszt és Barlang I-II. 57–64.

Hála József

1995: Ipolyi Arnold és Hont vármegye. Ethnographia CVI. 1. sz. 195–229.

2002: Pongrácz Lajos. In: Bodó Sándor – Viga Gyula (főszerk.): Magyar múzeumi arcképcsarnok. 713–714. Budapest

2007: Pajor István leírása a palóc „vendégségről” 1845-ből. Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve XLIII. 375–397.

Hála József – Katona Imre

1993: Pongrácz Lajos és „Ipoly táji” népdalgyűjteménye. In: Liszka József (főszerk.): „Csillagok, csillagok, szépen ragvogiatok...” Tanulmányok a 65 éves Ág Tibor köszöntésére. 27–86. Komárom–Dunaszerdahely

Kiss László

1991: Pongrácz Lajos. Hont megyei portré a reformkorból. Pozsony

Kordos László

1971: Barlangi kirándulások a XIX. század első felében. Karszt és Barlang I. 33–35.

Pongrácz Elemér (kiadta és előszóval ellátta)

1905: A Pongrácz-család írói. Budapest

Pongrácz Lajos

1838a: Kárpát-úti zengemények. Budán

1838b: Érzemények. Pesten

é. n. (1839–1840) (Pongrácz Lajos) Honti Literatúr- és Füzér. I-ső és II-ik Füzet. H. n. (Buda)

1840: (Honti) Aggtelek. Társalkodó 50. sz. 201–202., 51. sz. 203–205.

1843: Kárpáti levelek. Regélő Pesti Divatlap 37. sz. 1165–1170., 38. sz. 1195–1202.

1845: Magyar utiképek. Pest

1846: Versek. Pest

1848: Honti krónika. H. n.

1883: Roesel Borbála. Történelmi elbeszélés. Selmeczbánya

1885: Szondi-album. Drégeli emlék-lapok. A Szondi-kápolna felavatása alkalmából 1885. Esztergom (Második, bővített kiadás. Ipolyság, 1886.)

1886: Vázlata a Hontmegyei Kaszinó ötven éves történetének. Budapest

1890–1891: Kivonatok Hontvármegye jegyzőkönyveiből 1848–1849 és 1861-ről. I-II. Selmeczbánya-Ipolyság

1893: Epigram-koszorú. Budapest

1897: Mult időkől. (Elbeszélések). Budapest

1898: Szemelvények egy régi vármegyei táblabírónak hátrahagyott dolgozataiból. Budapest

Vendégeknyv

1835–1877 Akteleki barlang jegyző könyve. I. Kézirat, Aggteleki Nemzeti Park

Kiss László

Palócföld orvosai 9.

Isten kedveltje, avagy Kelinyi Amadé, a soknevű orvosdoktor

A médiát napjainkban elárasztó H1N1 influenzajárvány „megfertőzi” az orvostörténést is (aki egyébként gyakorló, körzeti orvosként küzd az igazi járvány ellen). A járványtanban használatos fogalmakat hívja ugyanis segítségül, hogy az eddig megtalált mozaikdarabkákból azonosíthassa és összerakhassa egy újabb palócföldi doktor portréját. Az epidemiológusok (a járványok szakértői) két genetikai jelenséggel magyarázzák a náthaláz (világ)járványos terjedését. Az egyik jelenség az ún. shift (csuszamlás), amely a betegséget okozó vírus örökítő anyagában olyan változást idéz elő, hogy egy új hibridvírus jelenik meg, amely ellen – éppen új volta miatt – az emberiség teljesen védtelen. Egy ilyen „csuszamlásnak” köszönhetjük a 2009 tavaszán Mexikóban startolt (sertés)influenza vilá járványt (pandémiát). Szerencsénkre a shift ritka jelenség – ezért nincs minden évben világméretű járvány. Gyakoribb viszont a genetikai „drift” (sodródás). Ilyenkor nem keletkezik új hibridvírus, ám az eredeti vírus örökítő anyagának, DNS-ének egy pontján „változás” (mutáció) jön létre. E gyakori pontmutációk következtében alakulnak ki azok a vírusváltozatok, amelyek évente az ún. szezonális járvány (epidémia) okozói.¹

Nos az orvostörténést is szembesül hasonló jelenségekkel. Ilyen, a „csuszamláshoz” mérhető bonyodalmat válthat ki pl. egy névváltoztatás. A *Tudományos Gyűjtemény* 1. kötetében, 1825-ben jelent meg *A Magyar Országai Boroknak a Külföldiekkel való egybe hasonlítása* c. dolgozat. Szerzője **Derczeni Idősb Dercsenyi János**. A gyanútlan olvasóban (sőt a témában járatlan orvostörténéstben) fel sem merül a gondolat, hogy a szerző azonos a Szepességből származó **Johann Weiszszel**, aki még e néven szerezte meg orvosi oklevelét Bécsben 1780-ban, és e néven volt évekig Zemplén vármegye főorvosa.² Szerencsénkre az (orvos)történelemben sem gyakori az ilyen radikális változás. Jóval sűrűbben előfordul viszont a „sodródás”, azaz egy-egy betű megváltozása, elírása, téves olvasata – ez utóbbi példája **Viheli/Újhelyi Ferenc**, akiről sorozatunk első tanulmányában írtunk.³ Ha egy-egy betű „elsodródik” a vezetéknevben, a tájékozódást a keresztnév segítheti. Persze, csak akkor, ha a különböző nyelveken használt változatai legalább egy kicsit hasonlítanak (lásd Johann – János). Nehezebb a helyzet, ha a „Teofil – Amadeus – Gottlieb – Bohumil – Amadé” sorozatban kell felismernünk az azonosságot. Holott a görög, latin, német, szlovák és magyar változat ugyanazt jelenti: „Isten kedveltje vagy Istent kedvelő”.⁴ Többek közt a keresztnév összes említett változatának szerepeltetése miatt is nehéz dió a vezetéknevének is több variánsával (**Keliny, Kelini, Kelin, Kelényi, Keléni, Kehlin, Kélényi**) szereplő egykori nógrádi főorvos élet-

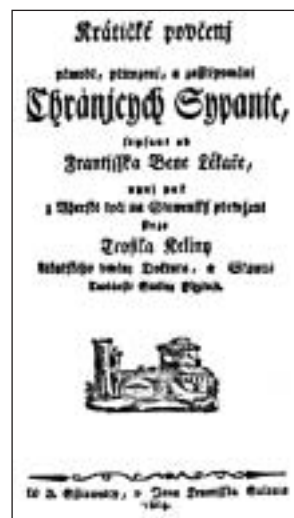
útjának, életművének feltárása. E kis dolgozat az első kísérlet doktorunk életrajzának felvázolására.

„A Szinnyei”, két munkája említésén túl, mindössze ennyit tud **„Kelín Gottlieb”**-ről „*orvosdoktor, Túrócmegeye tiszti főorvosa*”⁵. Bőbeszédűbb a „szlovák életrajzi szótár” – bár e „bőségben” nincs sok köszönet – , mely szerint **Teofil Kelíni** (Kelíny, Kelin) 1762-ben Zólyomban született és 1810-ben hunyt el. 1782-ben Pesten szerzett oklevelet, majd Zólyomban praktizált, fürdőorvos volt Rajecban, 1801-ben Turóc megye hivatalos orvosa Mosócon, 1802-ben nemesi rangot kapott.⁶ Ha 1762-ben született, 1782-ben – húszévesen – aligha szerezhetett orvosi oklevelet. A Pesten végzett orvosok névsorát közreadó kartörténet szerint az 1786/87-os tanévben tizenkét orvost avattak – köztük volt **Kelín Theofil** is, akinek származása helyeül a Zólyom megyei Bánkot tüntetik fel.⁷ Mivel a mindent reformálni szerető császár (kalapos királyunk), **II. József** 1785-ben eltörölte az orvosi tanulmányok befejezésekor addig kötelező értekezés (disszertáció) kinyomtatásának követelményét,⁸ ilyen munka nem maradt fenn doktorunk után.

Zólyomi praktizálására nem találtunk adatot. Nem tudjuk megerősíteni az említett szlovák életrajzi lexikon által feltételezett „fürdőorvosi” működését sem – a XVIII. század végén még nem működtek (főállású) fürdőorvosok. A Szinnyei által is számon tartott, latin és német nyelven, 1793-ban Rajecfürdőről kiadott kis könyve címlapján már mint Turóc vármegye „*rendszerinti fizikusa*” (főorvosa) szerepel. Vagyis nem „fürdőorvosként”, hanem a funkciójából kifolyó kötelezettségként írta le megyéje „*ujjonnan felfedezett meleg fürdőjét*”. A 31 oldalas, rézmetszettel ellátott munkát a szlovák balneológia-történet is számon tartja, igaz **Amadé Kelint** nem Turóc, hanem (tévesen)

Az 1793-ban, Rajecfürdőről kiadott kis könyvének címlapja

Bene Ferenc Rövid oktatás a mentő himlőnek eredetéről c. művének szlovák fordítása

Trencsén megye főorvosaként tünteti fel.⁹ A rimaszombati gyökerű, bécsi orvos-szerkesztő, **Decsy Sámuel** évkönyvei is, az 1794–96 években **Kehlin Amadét** jelzik Túróc megyei főorvosként.¹⁰ Az ugyancsak Decsy által szerkesztett, Bécsben megjelenő *Magyar Kurir* című lap hasábjain is találhatunk értékes adalékokat doktorunk pályafutásához. Idézzük az 1802. október 29-én, a Kurir 35. számában megjelent Jelentést (mai helyesírással): „*Ó Császári s Királyi Felsője a mostani Ország Gyűlése alatt, Tekéntetes Túróc Vármegyének rendszerint való Orvosát, Keliny Amadéus Urat, mind az elmúlt török háborúban kinyilatkoztatott érdemeire, mind pediglen más alkalmatosságokban a Haza iránt megmutatott szolgálatajára, s egyéb különös talentomaira nézve, ezen magyarországi nemesi karba helyeztetni, kegyelmessen méltóztatott.*”

E rövid, de fontos „Jelentés”-ből kiderül, hogy **Keliny Amadéus** részt vett a II. József uralkodása alatt lezajlott török háborúban. Az osztrákok az orosz cár szövetségeseiként sodródtak bele 1787 nyarán a még mindig erős oszmán birodalom elleni háborús konfliktusba. A háború 1789 őszén, Belgrád várának egy hónapos ostrom utáni bevételével ért véget. A hadjárat alatt a mocsaras, egészségtelen terepen kitört járványok (vérhas, malária) által okozott halálozások messze felülmúlták a közvetlen harci veszteségeket. Maga II. József is itt „szedte össze” tuberkulózisa mellé a maláriát – legyengült szervezete e kettős támadásnak nem tudott ellenállni: 1790. február 20-án, röviddel 49. születésnapja előtt elhunyt.¹¹

A friss diplomás Kelinyinek lehetett tehát alkalmuk érdemeket szerezni a hadjárat során. Egyéb „*talentomaira nézve*” ismét csak a korabeli újságban találunk utalást. A Magyar Kurir 35. száma közölte az 1803. október 9-én működési helyén, Mosócon keltezett hirdetését, melyet (mai helyesírással) teljes egészében közlünk:

„*Anehéz nyavalyával küzdőknek vigasztalható hír adatik, hogy én alább írt egynehány esztendőktől fogva ilyen istenyi s veszedelmesen meggyökerezett betegségben lévő több személyeket végképpen és minden további ismét beléésés (recidiva) nélkül meggyógyítottam. Aki tehát az ilyen ostortól megmenekedni kíván, ezennel kérettetik, hogy lakásomhoz legközelebb Rudnói Posta Stációra Frankón utasítandó magam levelezései által, énhozzám járuljon, hogy aszerint a következőkét gyógyítás iránt további szükséges rendelések megtétethessenek. Egyszersmind arra is kéretnek, hogy a betegnek idejét vagy korát és azt is adják tudtomra röviden, honnan s mi módon származott s mennyi ideig.*

Írtam Mosócon, Okt. 9 1803

Kelini Amadé Orvos Doktor és [Tekintetes] [M] [emes] Túróc Vármegyének rendszerint való Fizikusa”

A hirdetés német nyelven is megjelent a pozsonyi német lap, a *Pressburger Zeitung Intelligenzblatt für Ungarn* című mellékletében 1803. október 18-án, „**Gottlieb Keliny**” aláírással.

Ismerjük doktorunk leghíresebb betegének a nevét is. Az 1793-ban Mosócon született **Ján Kollár** (1793–1852)

– 1819-től majd Pest evangélikus lelkésze –, akit a történetírás ma „*Közép-Európa egyik, ha nem a legfontosabb szláv értelmiségijeként*” tart számon,¹² gyermekkorában volt Kelinyi betege. Emlékirataiban említi is doktora nevét.¹³ Csupán az érdekesség kedvéért jegyezzük meg, hogy említésre méltó személy volt első tanítója is: **Hrúz György, Petőfi** anyjának, **Hrúz Máriának** a nagybátyja tanította Kollárt a mosóci falusi iskolában.¹⁴

Az említett 1803-as évben egyéb érdemeket is szerzett doktorunk. Az ivancsicei tanító, **Ján Mojžišovič** lefordított egy német nyelvű, népnek szánt füzetet. A *Wsseobčena Zprava Běsnosti...* (azaz: általános jelentés a veszettségről) című, Besztercebányán, Túróc megye rendjeinek költségén, bibliai cseh nyelven kiadott népnevelő irathoz **Teofil Keliny** fűzött kiegészítést (*Přidavek...*). Mindkettő címdalának képét **Rippa** közli, könyve 108. oldalán. A veszettséggel, ill. a betegség egyik fő tünetéről „*víz-izsonynak*” (hidrofóbiának) is nevezett kórral részletesen foglalkoztunk az Ujhelyi doktorról írt, már említett dolgozatunkban. A rimaszombati doktor 1818-ban kiadott könyvében még mindig **Nagy Frigyes** porosz király által 1777-ben hivatalossá tett veszettség elleni gyógyszer, az „*electuarium antihydrophobicum*”-ot ajánlotta a veszett állat által megmart beteg kezelésére. Ezzel szemben Keliny, saját tapasztalataira hivatkozva – mint írja, 1797-ben 17 egyént mart meg veszett állat a megye területén – a porosz eredetű szert, mint hatástalant elutasítja, és helyette az ún. „*španielské mušky (cantharides)*”, azaz a hólyaghúzó anyagot, cantharidint tartalmazó kőrishogarakból (*Lytta vesicatoria*) készült por alkalmazását javasolja.

A füzet megjelenéséről hírt adott a pesti egyetem esztétika tanára, **Schedius Lajos** (1768–1847) által szerkesztett *Zeitschrift von und für Ungern* című folyóirat 1803-i évfolyamának V. füzeté is, a 314. oldalon, kiemelve a Gottl. Keliny által hozzászolgált és a „*legbeváltabb gyógyító szert*” („*bewährtesten Heilmittel*”) tartalmazó „kiegészítést”.

A következő évben doktorunk ismét könyvet adott ki. Lefordította szlovák nyelvre a himlő elleni védőoltás (vakcináció) egyik magyar úttörőjének, a pesti egyetem professzorának, **Bene Ferencnek** *Rövid oktatás a mentő himlőnek eredetéről* című 1802-ben Pesten kiadott könyvecskéjét. A Selmecbányán megjelent kis kötet érdekessége a Teofil Keliny által írt és 1803. október 15-én, Mosócon keltezett „fordítói előszó”, ill. a Bene-szöveghez kapcsolódó, az oltással szerzett, saját tapasztalataira utaló lábjegyzetek. Az előszóból kiderül, hogy a megye bírta meg őt a fordítással, és a kiadás költségeit is Túróc megye állta. „*Kedves szülők!* – írja doktorunk – *ne hagyjátok gyermekeiteket továbbra is a közönséges himlőtől szenvedni, hanem kedveljétek meg e feltalált oltást!*” A 20. oldalon található, Bene által felsorolt, már oltó orvosok listájához fűzött lábjegyzete pedig bizonyítja, hogy tanácsa megalapozott: „*Túróc vármegyében Keliny kezdte a mentőhimlőt oltani 1802-ben, amikor is egymaga 212, a seborvosok 171, azaz összesen 383 legkülönbözőbb korú személyt oltottak be. Éppen akkor tájt lángolt fel*

a közönséges himlő és azok, kiknek a mentőhimlőt beoltottuk, a mai napig mentesek maradtak és így megszabadultak minden szenvedéstől, melyet az emberi himlő okozni szokott”.

Az emlegetett kiadványok szövege arra utal, hogy Kelényi és a megye kapcsolata jó lehetett, ezért is hat meglepetésként a Magyar Kurir hasábjain ismételt, 1805 júniusában, kétszer is megjelentett „*Jelentés, mely által a velem levelező Uraságoknak tudtokra adom, hogy én Tek. Nemes Neográd (!) Vármegye első Fizikusává téttettem és Szécsény városában lakom: melyre nézve a nekem szóló levelek a Szakáli legközelebb lévő postastáció felé igazítassanak Szécsénybe. Kelényi Amade*”.

Kelényi nógrádi működését az ottani megyei jegyzőkönyvek bizonyítják. Ezek alapján **Reiter László** e sorok írójához 1991. november 27-én eljuttatott levelében a következőket írta: „1804. nov. 13-án a Szécsényben lakó **Lipszky Pál** főorvos lemond hivataláról. A pesti egyetem **Bérczy Jánost** javasolta utódnak. 1805. január 10-én a Turóc megyéből Szécsénybe költöző Kelényi Amadeus foglalta el az I. Főorvosi állást 300 rénusi forint fizetésért, Bérczy II. Orvos lett balassagyarmati székhellyel, évi 200 forint fizetés mellett. 1809. szept. 25-én állásáról egészségi állapota miatt lemondott Kelényi, és így Bérczy lett az I. Főorvos”.

Lemondása után doktorunk valószínűleg Selmechányára költözött – erre utal a „T[ekintetes]. M[nemes] Honth Vármegye 1811. Esztendőbeli Jegyző könyvé”-ben általunk felfedezett két rövid bejegyzés. A 16/24 790 sz. alatti szöveg „*hírül adja, hogy bizonyos Kelényi Theophil nevezetű orvos, aki bizonyos titkos orvosságokkal veszedelmes orvosoltatásokat űzött volna, a tovább való orvosoltatástól el tiltatott légyen*”. Lényegében ugyanezt ismétli meg a 778/8352 sz. alatti bejegyzés is, pontosítva az eltiltás okát: „...*Selmetzen lakozó Kelényi Theophil [...] több szerencsétlen orvoslásai végett, melyeket bizonyos Phosphonium orvossággal űzött, s mely által az orvosi Tudományokban való tudatlanságát s oktalanságát nyilvánosságossá tette...*”.

Az ügy országos visszhangot válthatott ki, és még száz év múltán is elrettentő példaként idézik: „*A titkos szerekkel való csúnya visszaélés... mélyen belenyúl a 19. sz. derekába is... hogy csak Kilényi Teofil selmeci orvos esetét említsem 1811-ből, aki foszfortartalmú titkos szerével két beteget megölt s könnyelműségét súlyos bűnhődéssel kellett megfizetnie*”¹⁵. Bizonyára e tragédia is hozzájárult Kelényi egészségének végleges összeroppanásához; halálának pontos ideje, oka nem ismert. Annyi bizonyos, hogy 1828-ban már nem élt. Erre utalnak a selmechányai evangélikus egyház és líceum krónikásának 1828-ra vonatkozó sorai: „...*végrendeletében dr. Kelényi Amadé volt egyházi és iskolai felügyelőnek özvegye, született Létius Johanna, a három alsó, ti. Elemi, donát és lánytanító díjának emelésére 600 darab aranyat hagyott...*”¹⁶.

Szomorú véget ért tehát soknevű doktorunk. Annak

magyarázatára, hogy „Isten kedveltjéből” hogyan lett embertársai kegyvesztettje, további kutatásokra lesz szükség.

JEGYZETEK

- ¹ Michl, 122–124.
- ² Kiss, 2009, 15.
- ³ Kiss, 2008.
- ⁴ Kálmán, 21.
- ⁵ Szinnyei, 1396.
- ⁶ Slovenský biografický slovník, 61.
- ⁷ Hőgyes, 226.
- ⁸ Dörnyei, 18.
- ⁹ Mulík, 55.
- ¹⁰ Kiss, 1991–1992, 143.
- ¹¹ Molitor, 346.
- ¹² Demmel, 66.
- ¹³ Kollár, 27 és 45.
- ¹⁴ Demmel, 66.
- ¹⁵ Magyary–Kossa, 342.
- ¹⁶ Breznyik, 293.

IRODALOM

Breznyik János

1889: A selmechányai ágost. hitv. evang. egyház és lyceum története, III. füzet. Selmechánya

Demmel József

2009: A szlovák Kazinczytól a szlovák Bibóig. Nagy Magyarország. Történelmi Magazin, I. évf., 3. szám, 64–67.

Dörnyei Sándor

1998: Régi magyar orvosdoktori értekezések. Nagyszombat–Buda–Pest 1772–1849. Első kötet, Borda Antikvárium, Budapest

Hőgyes Endre

1896: Millenniumi Emlékkönyv a budapesti királyi magyar tudományegyetem orvosi karának multjáról és jelenéről. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest

Kálmán Béla

1969: A nevek világa. Gondolat Kiadó, Budapest

Kiss László

1992: Magyar orvosi névtár 1794–1796-ra Decsy Sámuel Magyar Almanakjában. Orvostörténeti Közlemények (Comm. Hist. Artis Med.) 133–140. kötet, 137–146.

2008: Rimaszombat rejtélyes doktora: „Viheli”, azaz Ujhelyi Ferenc. Gömörország, IX. évf., 1. sz., 39–41.

2009: Kazinczy sógora, Zemplén főorvosa: Dercsényi János. Függelék: A Tokaji Bornak természetéről, szűréséről és forrásáról. Budapest–Dercen

Kollár, Ján

1972: Pamäti z mladších rokov života. Bratislava

Magyary Kossa Gyula

1929: Magyar Orvosi Emlékek, I. Kötet, Budapest

Michl Gábor

2006: A gyilkos kór madárszárnyakon érkezett. Madárinfluenza. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest

Mináč, Vladimír

1989: Slovenský biografický slovník, III. Zv., K–L, Matica slovenská, Martin

Molitor Ferenc

1987: II. József, a császári Don Quijote. Mozaikkockák valóságghú arcképehez. Gondolat, Budapest

Mulík, Ján

1981: Dejiny kúpeľov a kúpeľníctva na Slovensku. Osveta, Martin

Rippa, B. K.

1956: K histórii medicíny na Slovensku. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava

Szinnyei József

1897: Magyar írók élete és munkái. V. kötet, Budapest

Takács András (közreadja)

A Vály völgye hagyományos tánc kultúrája

1990 kora őszen egy négytagú (**Pálffy Gyula, Takács András** – tánc, **Agócs Gergely, Varga Norbert** – zene), néprajzgyűjtéssel foglalkozó csapat két héten keresztül látogatta Vály völgye magyar falvait, munkájuk központjával kiválasztva Felsővályt, ahol az előző személyes beszélgetések alapján kiválasztott és a meghívást elfogadó helyi adatközlők – táncosok, zenészek, dalosok – filmre, videóra vétele és fényképezése is megvalósult. Ebbe a rögzítési munkába bekapcsolódott még **Barkó Vanda** és **Teszary Miklós**. A gyűjtés szervezője Takács András, a Csemadok KB dolgozója, szakmai irányítója Pálffy Gyula, a *Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének* dolgozója, anyagi biztosítója a *Szlovák Tudományos Akadémia* **Elschek Oszkár** vezette osztálya volt. A meglátogatott községekben tánc, zene, dal és a táncérettel kapcsolatos kérdések kutatásával foglalkoztak. Lényegében a Vály völgye minden községét: Alsókálosát, Felsőkálosát, Gömörmihályfalát, Kisgergelyfalát (Gergelyfala), Alsóvályt, Felsővályt meglátogatták, s minden településen népdal- és szöveges gyűjtést végeztek. Később a táncközlőket egy helyre összehozva, a táncokat és a zenét videóra és 16 mm-es filmszalagra rögzítették. A film- és videóanyag, valamint a többi dokumentáció teljes egészében a MTA ZI archívumában megtalálható, a közhasználatra készített változat pedig Szlovákiában a *Szlovákiai Magyar Folklórszövetség* jogutódjánál, az *Ifjú Szivek* keretében működő *Hagyomány Alap*nál, és a SZTA-nál, Budapesten a Szakmai Házban mindenki számára hozzáférhető.

Ennek a gyűjtőútnak részét képezi még a Felsőrásban, Sajótiában és Medveshidegkúton végzett néprajzi filmezés is. Arról egy későbbi jelentkezésünk alkalmával szólunk részletesebben. Jelentkezésünk első tételeként Pálffy Gyula összegző írását, a továbbiakban az egyes beszélgetések anyagát közöljük. Egészében ez az anyag kiegészítése a **B. Kovács István** szerkesztésében megjelent *Vály völgy* című tanulmánykötetnek, amely a völgy tánc- és zeneéletével, hagyományaival kevésbé foglalkozott.

A gömöri Vály völgye táncéletéről és dallamairól

Ha a térképre tekintünk, a terület a „külvilágtól” elzártnak tűnik. Ennek ellenére az egész völgyre jellemző, hogy már az átlagos emberemlékezetet megelőző időben is – tehát a századforduló körül (a 19/20. század fordulójára. T.A.) megjelentek a kontár vagy pedig a hivatásos táncmesterek. A gyűjtőút egyik meglepetése számomra az volt, hogy már legidősebb adatközlőnk – a Gömörmihályfalván (a helybeliek ajkán Mihályfalán) lakó, 97 éves **Bodon Lajos** – is járt tánciskolába.

Erre minden valószínűség szerint az a legkézenfekvőbb magyarázat, hogy e vidékre – szélesebb területben véve is – jellemző volt a hajdani nemesi öntudat továbbélése. Ennél fogva természetes, hogy igyekeztek igazodni a korabeli polgári vagy legalábbis mezővárosi értékrendhez a táncéletben és a tánckészletben egyaránt. Az előbb elmondottak után természetes, hogy a legidősebb emberek is úgy emlegetik a tánciskolát, mint olyan intézményt, ahol a fiatalok nagy része együtt töltötte szabadidejének jelentős részét, és a legtöbbjük – de nem mindenki! – megtanult táncolni.

A táncmesterek leggyakrabban Tornaljáról vagy Rimaszombatból érkeztek, a tánciskola szezonzájában, hetente egyszer. Felsővályban az 1930-as években előfordult az is, hogy a falu – egyébként helyben lakó – tanítója és a táncmester egyazon személy volt.

Ha a tánciskolák ilyen korán megjelentek, nem csodálkozhatunk azon – sőt mondhatni, természetes –, hogy elevenen élnek az emlékezetben az olyan táncok, mint a *fox*, a *tangó*, a *keringő*, az *angolkeringő* majd későbbi időszakokra érvényesen a *boston*, és a *charleston* is.

Sajátos ellentmondásnak tűnhet, s ezt a legkorábbi tánc-

iskolával kapcsolatos emlékek is felidéznek, hogy a táncmesterek segítségével a legközelebb lakó – elsősorban alsókálosai, esetleg nagybalogi – cigányzenészek közül kerültek ki. Ez a körülmény is bizonyítja a cigányzenészek alkalmazkodókészségét és -képességét a mindenkori elvárásokhoz, akár a legdivatosabb igényekhez is. Mindez természetesen nem mond ellent annak, hogy a falusi vagy kisvárosi cigányzenekarok legtöbbször még az egy-két generációval korábbi zenei igényeket is képesek kiszolgálni.

Annak ellenére, hogy a tánciskolában a mulatságok tánckészleteiből csak a mindenkori divattáncokat tanították, nem kopott ki a használatból a csárdás. A „vasvári” (verbunk) vagy a „Vasvári” előfordulása is csak az utóbbi 20-30 évben ritkult meg. A hagyományos táncokra a vasárnapok és a sátoros ünnepek – rendszerint színdarabok előadásával egybekötött – táncalkalmain került (kerülhetett) sor. A falvak közösségi életétől gyakran bizonyos távolságot tartó pásztorok is gyakorta megjelentek ezeken a mulatságokon, ahol – a visszaemlékezések szerint – a jelenlevők szórakoztatására és nem ritkán ámulatára – esetleg bottal vagy gyakran anélkül – táncoltak. Legtöbbször vasvárit, de csárdást is.

A táncmultság helyszíne gyakran a művelődési ház volt, vagy a saját falujukban, vagy a szomszéd faluban. Itt kell megemlíteni, hogy a felsővályiak idősebb korosztálya büszkén emlegette, hogy akkoriban, amikor a falu fiatalága – ma szokásos szóhasználatnál élve – társadalmi munkában felépítette a művelődési házat, Tornalján kívül az övék volt messze környéken az első.

A hagyományosnak mondható táncok közül a csárdás az, amely ma még a középgeneráció lábán is viszonylag

gazdagon felelevenedik, ha alkalom nyílik rá. A tánc az elbeszélés tudatában egységes fogalomként és egységes néven él, de a – szóbeli – gyűjtés közben rövid példaként mutatott részletek is igazolták azt az általános gyakorlatot, hogy lassú és friss részből áll. A friss részt – ha nagyon faggattuk a különbséget a lassú és friss rész között – *felvágva*, vagy *felvágósan* kifejezésekkel jelölték.

A *csárdást* az jellemzi, hogy ritka a páros zárt összefogódzásmód. Sokkal gyakoribb – mondhatni szinte állandó – a nyílt (esetleg leeresztett) kézfogás, akár szemben, akár oldaltállásos viszonyban. A kontaktus mind a két ún. térhelyzetben páros és félkézfogás egyaránt lehet. A formai sokoldalúságot gazdagítja még az is, hogy – főleg a tánc friss részében – gyakori a viszonylag hosszú ideig tartó párelegendés. Ezeket az időszakokat főleg a férfiak lábfigurázása teszi igazán változatossá.

A *vasvárra* többnyire csak a legöregebb korosztály táncra hajlandó képviselői vállalkoztak. A vasvárit a csárdástól csupán a különböző jellegű motívumok előfordulási aránya (vagyis több a lábfigurázás a szűkmozsású páros motívumokkal szemben) és a csak ehhez a tánchoz használt kísérődallam(ok) különböztetik meg. Az itt tapasztaltak alapján is egyértelmű, hogy igazat kell adnunk **Martin Györgynek**, ugyanis az ezen a vidéken – ahol egyébként ő maga sohasem járt – található táncok különböző sajátságai alapján szervesen illeszkednek az ún. középső (vagy tiszai) dialektushoz.

A gyűjtőút végén film- és egyidejű videofelvétel készítése révén rögzítettük mindazoknak a táncát, akik eljöttek erre a gyűjtőutat lezáró fölvételi alkalomra. Meg kell jegyezni azt a sajnálatos – bár nem egyedülálló – körülményt, hogy azok közül, akik a szöveges gyűjtés idején vagy a táncfölvételi alkalomra való meghívás (rábeszélés) idején hajlandóknak mutatkoztak tánc tudásuk bemutatására, nem jött el mindenki. Különösen a férfiak „jeleskedtek” a távomaradásban. Legnagyobb sajnálatunkra nem volt hajlandó kötélni állni a környék jó táncos hírében álló egyetlen szlovák lakosa sem. Már az első fölkereséskor is mereven elzárkózott attól, hogy táncát esetleg filmre vegyüik. (Ki tudja, miért? Annál is inkább érthetetlen, mert egy legénykori magyar cimborá ajánlotta.)

A még tette bírható táncosok és az egykori táncéletre vonatkozó adatok keresése, nyomozása során a gyűjtő óhatatlanul szembe kerül a népi tánczene és dalismeret kérdéskörével. Annál is inkább, mert – mint köztudomású – a zene és a tánc egymástól elválaszthatatlan, szorosan összefüggő és nagyrészt egymást feltételező folklórműfaj.

A kistáj dallamvilágáról elmondható, annak ellenére, hogy nem a zenefolklor gyűjtése volt az elsődleges –, hasonlóan a táncművészetéhez, a táncművészetéhez – ez is viszonylag polgárosult arculatot mutat. Az idősebb középgeneráció dallamismeretének felszínén megtalálható dalrészletre a népies műdalok korai rétege és a századelőn divatos nőtárepertoár jellemző. A legidősebb korosztályhoz tartozó adatközlők esetében fordult elő inkább, hogy – a szövegük szerint betyár- vagy pásztordalok csoportjába tartozó darabok némelyike mellett – más, a régi réteghez tartozó

dallamok példányaira is szép számmal ráakadtunk. (Újabb – új stílusú vagy magyar nóta – dallamokra a fiatalabbak is tudtak régi szövegeket.)

Az előbb említett pásztordalok csoportjának leggyakrabban előforduló szövegkezdetei közül néhány jellemző példa: *Az Alföldön láttam egy szép bacsó lányt, Felment a kondás a fára, Kis pejlovam a csárda előtt, Nem messze van ide Kismargita* stb. Az ehhez a szövegcsoporthoz nem tartozó, de régi stílusú – és régi dallamokhoz kapcsolódó – szövegkezdetekre pedig jellemző a következő példa: *Szállj el fecske madár, Elszökött a lovam citrusfaerdőben, Szívárványos az ég alja, Az én ökröm a Virág, a Virág.*

Az említett két szövegcsoporthoz tartozó előfordulnak természetesen – az azonos szótagszámú változatok között – a lényegében azonos dallamok is. Egyszerűen fogalmazva: az azonos dallamokra, amelyek elsősorban régi stílusúak, „ráhúzzák” a különböző tartalmú, de azonos szerkezetű (szótagszámú) változatokat. Ez a rugalmas változékonyság, vagyis a szövegek és dallamok laza, vagy csak alig rögzült kapcsolódása, igen régies vonás. (Szemben azzal, hogy a dallamkészlet egésze a „magas kultúra” hatását tükrözi. Az e téren tapasztaltak tehát megerősítik azt az elképzelést, hogy az adott stíluskör – amíg képes egyáltalán fennmaradni – megtartja a rá jellemző előadási sajátosságokat. Ugyanakkor nem, vagy csak alig asszimilálja az újabb hatásokat.)

Az előbb mondottak ellenére észre kell vennünk azonban azt is, hogy nem ritkán a legfelszínesebb nótadallamok „hátán is úsztak” egyébként kifejezetten régi dallamokhoz kapcsolódó szövegek, pl.: *Nagy pénteken mossa holló a fiát.*

Ha a Vály-völgyben 1990-ben szerzett benyomások alapján a különböző stílusrétegek arányát meg kellene határozni, akkor – a kb. 60. életévét betöltött népesség körére vonatkozóan – a következő százalékarányok mellett voksolnánk: mintegy 70% magyar nóta, kb. 25% új stílusú, a maradék pedig régi stílusú népdal. (A százalékarányokat bizonyára módosítaná és pontosítaná egy széles körű, kizárólag csak dallamkészletre koncentrált alapos fölmérés, de nem valószínű, hogy jelentősen.)

A szinte pusztán dallamkészletre utaló megjegyzések után érdemes néhány szót ejteni arról, hogy az előadásmód terén is jelentős különbségeket tapasztaltunk. Kétségtelennek látszik, hogy az édeskés-finomkodó-operettes előadásmód előfordulási gyakorisága közel azonos a dallamkészletben tapasztalt nótáaránnyal. A közepes, régies előadási jegyeket is mutató előadásmód előfordulási aránya az új stílusú népdalok gyakoriságához hasonlítható.

A kifejezetten archaikus előadásmód a falvak közösségén belül 1-2%-ra, valamint a pásztorokra mondható jellemzőnek. Itt kell még megjegyezni azt is, hogy a dallamismeretbeli és az előadásbeli sajátosságok nagyjából hasonló aránya nem jelenti azt, hogy ez az arány minden egyes adatközlőnél azonos. Van ugyanis olyan énekes, aki a régi népdalokat is „operettesen” adja elő, és előfordul

ennek a fordítottja is, amikor egy magyar nótánál régies előadással találkozunk.

Végezetül engedessék meg néhány személyes megjegyzés! A gyűjtéssel foglalkozó ember számára a hajdan eleven, vagyis a hagyományos közösségi kultúra hordozóinak a fölkeresése, pontosabban a rátalálás reménye állandó izgalmat jelent. (Hasonlóképpen ahhoz, amikor a gyémántot vagy aranyrögöt kereső ember is képes a siker reményében egy fél hegyet átmosni.) A rátalálás öröme rendszerint akkor következik be, ha a hajdani szerves népi kultúra egy-egy olyan képviselőjével sikerül találkozni, aki képes arra, hogy élményszerűen idézze fel fiatalságát, ifjú korának szokásait, táncait és/vagy dallamait.

A gyűjtőmunka értelmét és hasznát a tudományos szempontokon túl abban reméljük, hogy a gyűjtött anyag, azon túl, hogy a központi archívumot gyarapítja, egyúttal annak – mint kulturális génbanknak – gazdagításához is hozzájárul. Fontos ez korunkban, és különösen fontos lehet a következő generációk hovatartozás-tudatának kialakításában. Ugyanis a városi – vagy városiasodó – fiatalság érzelmi elsivárosodást mutató rétegében is képes lehet a szülőföldhöz való kötődésben jelentős szerepet játszani.

Szemben a „kemény marxista” állásponttal – amelyet elég hosszú ideig megkérdőjelezhetetlenül sulykoltak belénk – az ún. kulturális felépítmény egy-egy szelete, mint amilyen pl.: a zene és a tánc is, a g a z d a s á g i a l a p m e g v á l t o z á s a, i l l e t v e á t a l a k u l á s a után is életképes lehet az arra minimális mértékben fogékony emberben, vagy emberi közösségben, illetve társadalmi közegben. E műfajok közösségteremtő és -megtartó képességét a sok pozitív példa mellett aligha szükséges ma már bizonygatni.

Pálfy Gyula

Beszélgetések a táncról

1. Felsővály – Lőkös Barna

- *Akkor játszunk egy kicsit, hogy visszajátssza!*
(L. hegedűn játszik – két strófát.)

- *Erre milyen csárdást táncoltak?*
- Csárdást, az ugrósat, csárdást.

Lőkös Barna • Pálfy Gyula felvétele

- *Úgy hívták, hogy ugrós?*
- Csak csárdás! Itt csak az az elnevezése volt.

- *Az ugrós az azt jelentette, hogy gyorsabban játszották?*

- Gyorsabban, pl. akkor „felvágva”. Nem „simára” ment a csárdás, hanem felvágva. Pl.: ha rendes, simára ment, akkor „dúvó, dúvó”, ha pedig felvágva, „tra, tram, tra, tram”, tetszik tudni, ezt húztuk. Nem olyan volt a fiatalság, mint máma, hogy csak a kocsmába. Ott eltáncoltak éjfélig, osztan jól van. Engedély nem kellett.

- *Magánháznál volt ez a muzsika?*

- Magánháznál. Persze.

- *Ezt a magánházat valakiktől bérelték?*

- Dehogy bérelték. Odavaló volt a kontrás, a bőgős, és csak az anyja élt, csak az anyjával volt. Nem voltak gyerekek, nem zavartunk senkit.

- *Fizettek érte valamit?*

- Á, dehogy fizettünk!

- *Úgy gondolom, hogy annak a háztulajdonosnak gabonában, vagy ilyesmiben sem fizettek?*

- Semmit.

- *És ez rendszeresen ment?*

- Nem, amikor meggondoltuk, akkor éjfélig muzsikáltunk, mert mindannyian idevalósiak voltunk.

- *Hogy hívták ezt az összejövetelt, volt úgy, hogy bál, vagy multság?*

- Nem volt annak neve, az csak úgy, engedély nélkül ment, csak úgy éjfélig lehetett!

- *De hogy hívták? Hogy mondták, mikor mentek oda, abba a házba: no, megyünk... hova... táncolni?*

- Táncolni. A banda húzta.

- *Volt ebben az esti szórakozásban valami megszabott sorrendje annak, hogy milyen tánc milyen táncot követ?*

- Nem. Mikor melyik nóta volt a divat, melyik nóta volt új nóta, az ment.

- *Milyen táncokat muzsikáltak?*

- Akkor is ment a fox, tangó, csárdások, ezek mentek.

- *Milyen csárdások, többféle?*

- A régi magyar csárdások.

- *Volt a csárdásnak valamilyen neve?*

- Nem. Nem volt annak, csak, hogy ez a nóta, meg az a nóta, a szövege már nem jut eszembe.

LÁSSÁTOK, FELEIM!

- *A dallama eszébe jut?*
- Az, meg valamikor eszembe van, de amikor kellene, akkor meg nem.

- *Most vegyük úgy, hogy nem kell, de azért játsza el.*
- Ide hallgasson, ha nem ismerek ezer nótát, akkor egyet sem. Valamikor ez mind, sorban eszembe jut. Valamikor meg nem. Nem jut az embernek ilyenkor már az eszébe.

- *Valamikor a kukoricafosztóban a zenészek csak zénéltek, vagy pedig ők is segítettek, dolgoztak?*
- Csak zenéltünk az egyik sarokban, a többi meg fosztott, meg daloltak, meg mindent.

- *És házról házra jártak?*
- Házról házra. Meg volt szabva, hogy holnap ezek törnek, holnapután meg azok, mert ha két-három háznál volt egy este, az fel lett fosztva, az meg lett határozva, hogy holnap tik törtök, holnap után meg tik, hogy mindenüvé el lehessen menni.

- *Akkor másnak nem volt szabad törnie?*
- Nem tört! Mert hiába tört volna, mert nem lett, aki fel fosztotta volna. Ő hiába törte le.

- *Akkor sem adtak, a fosztóban sem adtak semmit?*
- Ajjaj! Ez csak olyan kedvtelésből ment az egész.

- *Ki szölt a háziak közül a bandának, és kinek, hogy jöjjenek?*
- Nem kellett már azt mondani. Tudtuk már aztat. Nem úgy volt az, akkor a fiatalság együtt volt állandóan. A faluközt összpontosult már nyáron a fiatalság, együtt mentek be, vagy a fiús házhoz, vagy a lányos házhoz. Nem a kocsmában tartott akkor a fiatalság, mint máma. Máma nem lehet semmit, máma csak a kocsmá, meg a kocsmá, meg a kocsmá.

- *A kocsmába nem járnak a zenészek?*
- Hmmm.

- *És a cigányok nem járnak Alsóvályból?*
- Hát például itt a kultúrház! Még akkor, mikor ez itt épült, se Rimaszombatban, se Tornalján, sehol nem volt.

- *Ez volt az első a vidéken?*
- Mikor ez itt épült. Ez itt ilyen közös munkával épült. Ez faépület. Itt soknak van erdeje. Itt az erdő itt van. Pl. ez a nagyobb földbirtokos - itt Alsóvályban kettő is volt -, annak alapján, kinek mennyi volt az erdője, annak alapján járult hozzá az anyaggal. Mondjuk az a **Beélik**, az adott 10 gerendát, vagy 10 gerendának való fát, a másik adott négy borítót. Így volt. Volt olyan parasztember, hogy csak egy szarufát adott, neki kevesebb volt. Így járult, ennek alapján hozzá. Aztán a munkával megint, ugyanúgy. Egyedül a mesteremberek, azok ledolgozták ugyan ezt az értéket, ingyen, amit mások adtak hozzá természetben,

ők ledolgozták ingyen. S mikor azt ledolgozták - akkor, persze, azoknak volt a legtöbb munkájuk, mert az ácsoknak kellett kifaragniok mindent, felépíteni stb. Meg kellett aztán a sindel, a lécs, amit nem lehetett így összehordani, aztán a színpadot beszerezni, kifesteni stb. Ez oszt megint közös adomány volt. Meg a kórusnak, az énekkarnak, annak volt nagyon nagy dolga.

- *A mesterek, akik ledolgozták ingyen a kötelező adományt, utána már pénzért dolgoztak?*
- Azon felül, amikor már ők is azt az értéket ledolgozták, aztán már a fizetést megkapták, mert nekik sok munkájuk volt.

- *Mikor épült ez a kultúrház?*
- Mikor épült? Kb. olyan '20 körül.

- *1920 körül?*
- '18-'20 körül.

- *Közvetlen a háború befejezése után?*
- Igen, igen.

- *Az alapja kő?*
- Az alap kő, és utána minden fából.

- *Oldalak?*
- Fa.

- *Belülről bevakolták sárral?*
- Be. Le lett aztán dróthálóval szögelve, aztán a malter is megállott rajta.

- *Használják-e még most is a kultúrházat?*
- Hát az most már úgy van, hogy ott iskola volt, aztán elvitték az iskolát Mihályfalába, azt az iskolát meg átalakították kultúrháznak.

- *Mi van most a kultúrházban?*
- A régiben? Abban semmi. Ezek a szemetes kukák vannak ott, amit majd a falunak szétosztanak. Az ablak is nyitva rajta, az már ilyen...

- *Az már elhalásra ítéelve?*
- Igen. Az volt aztán a legnagyobb, hogy mióta ez a múlt rendszer bejött, ide nem adtak a világ minden kincséért se semmit, pedig hát, ugye, régi volt ez a kultúrház, kellett volna rajta javítani, de ide nem adtak, mert ott van, oda adjuk, ahol nincsen. Olyan helyre adtak, mint ott Kiskálósra is, olyan kultúrházat építettek, hogy no! Oszt van 5-6 ház az egész faluban. Soha, egyszer se volt benne még semmi. Itt pedig azelőtt... mondom, itt egy karácsony, vagy itt egy farsang, vagy egy húsvét nem múlt el, hogy itt színelőadás ne lett volna.

- *És a farsang, az hogy ment?*
- Farsangoltak, farsangi multság, színdarabbal.

- *Akkor is maguk muzsikáltak?*
- Hát, akkor nem. Mikor még ez ment, akkor még mi hol voltunk?

- *Térjünk vissza a kukoricafosztó gondolatsorhoz! Ott maguk muzsikáltak, a többi dolgozott és dalolt?*
- Hát persze. Daloltak, meg fosztották, meg minden.

- *És amikor felfosztották a kukoricát?*
- Utána meg még tánc volt. Hogy adta az idő. Ha a kukorica korán fel volt, akkor éjfélig még ment a szórakozás.

- *Csak éjfélig lehetett?*
- Hát, ugye, pihenni is kellett, mert munka volt! Aztán megint tovább.

- *De, különben nem tiltotta a falu előjárósága, hogy akár reggelig is fosszanak?*
- Fosztani lehetett. Csak mulatságot, meg táncot, azt csak éjfélig. Arra már engedélyt kellett váltani, ha egész éjjel akartak mulatni.

- *Csak a fosztó volt olyan közös munka, ahol zene is jelen volt?*
- Csak a fosztó.

- *A dohánysimítás, az nem?*
- Az már nem, mert oda nem mindenki járt, ott mindig napszámosok voltak, aki maga nem győzte, az napszámot fizetett, aki segített a bedolgozásba. Itt a kukoricafosztásban az volt a fizetés, hogy megfőzték a kukoricát, aztán amikor fel lett, azzal kínálkoztak. Egy kis pálinka is volt valamikor.

- *Gyümölcs nem volt? Gyümölcssel nem kínáltak?*
- Itt az nem újság! Itt az lépten-nyomon volt.

- *Szóló is volt?*
- Szóló is volt. Annyit nyertünk vele, hogy mióta ez a rendszer van, kitúrták a szőlőt, meg a gyümölcsöst. Abból élt a szövetség, a rekultivációból. Felszedték a rengeteg pénzekeket rá, aztán annyi munkát nem végeztek el, mint amennyire kiszedték a pénzt, oszt abból fizetgették a dolgozóikat. Túrták, ha nem volt pénz, akkor megint kitúrtak 15-20 hektáros gyümölcsöst, aztán megint volt egy csomó pénz. Ez így ment.

- *Mikor mehetett a lány a bálba, hány éves korában?*
- Mikor elérte a korhatárt, 16-17 éves korában.

- *A lányok és a fiúk egy korban mehettek?*
- A fiúk, azok mások voltak. A fiúgyerek az mindig szabaddabb volt, mint a lány.

- *Ki volt itt a tanító?*
- Az én gyerekkoromban **Simon Gábor**.

- *Ő foglalkozott a színdarabokkal is?*
- Persze. Mindig a tanító.

- *És ki volt a pap?*
- **Székely Bertalan**.

- *Ő sokáig itt volt?*
- Az sokáig. Azelőtt, mikor még egyházi iskola volt, ide nem is fogadták meg azt a tanítót - nem is pályázhatott, meg meg sem fogadták -, ha orgonálni nem tudott, mert a templomban orgonálni kellett neki, vagy az énekkart nem tudta vezetni és az ifjúsággal nem tudott foglalkozni.

- *Az énekkar, az egyházi énekkar volt?*
- Egyházi.

- *Az iskola, az ott van a templom mellett?*
- Ott van a templom mellett, az volt az iskola.

- *Az az öreg épület, amely már most összedülő félben van, közvetlen a templom alatt?*
- Nem, az a parókia volt. A másik oldalon az a nagyobb épület, az volt az iskola. Az most már a kultúrház.

- *A parókiában nem lakik senki?*
- Nem. Az már rossz állapotban van.

- *Amikor Székelyék elmentek innen, azóta nem jött ide pap?*
- Azóta itt pap nem volt.

- *Volt-e különbség az olyan mulatságok között, amelyet farsangkor tartottak, vagy karácsonykor, vagy pedig amit csak úgy, szombaton?*
- Á, nem. Itt kimondottan a farsangnak annyi jellegzetes tulajdonsága volt, hogy olyankor fánkot sütöttek. Az volt a divat farsangkor, a fánk. Farsangi fánk. De máskülönben itt semmi más nevezetesség nem volt.

- *Akkor nem csak éjfélig lehettek?*
- Ha engedély volt rá, akkor nem.

- *Azt honnan kellett beszerezni?*
- A körjegyzőségtől. A községi bírónak kellett írnia, aztán a körjegyző pedig Kálosán volt, erre a körzetre egy körjegyző volt. És minden faluban volt bíró, mint ahogyan most kezd kialakulni a helyzet.

- *Úgy lesz megint. Mennyit kellett fizetni az engedélyért?*
- Nem tudom már én azt.

- *Fizetni kellett az engedélyért?*
- Fizetni kellett az engedélyért, de az bejött, mert belépőtíjokat szedtek.

- *Kik intézték az engedély beszerzését?*
- Akik rendezték. Általában mindig az énekkar rendezte

LÁSSÁTOK, FELEIM!

itt a mulatságot. Mindig az énekkar rendezte. Annak voltak komoly, idősebb vezetői, pénztárnoka stb.

- *Maga fiatalkorában is közreműködött?*

- Már én is, mint fiatal, jártam az énekkarba pár évig. Mikor aztán a front volt, akkor aztán mindennek vége lett. Volt egy szekrény a kultúrházban, volt egy kisebb terem. Egy szekrény az énekarnak, ahol a könyvek, a kotakönyvek voltak, meg harmónium, amit ott az énekarnál használtak. A tanító harmónium mellett tanított. Ez aztán minden oda lett. A kultúrhoz lovakat kötöztettek a front alatt. Aztán minden, minden odalett.

- *Olyan nem volt, hogy a legények választottak volna maguk közül elsőlegényt, vagy ilyesmit?*

- Nem. Itt nem voltak olyan szokások.

- *Ahogy volt a falunak bírója, nem volt a fiataloságnak bírója?*

- A falunak volt, de a fiatalságnak nem. Volt annyi, hogy pl. ha mulatság volt, a kórus kinevezett két rendezőt. Két embert, akik a rendre meg a fegyelemre felügyeltek egész éjjel, és ott nem lehetett rendetlenséget művelni.

- *Emlegette, hogy beléptidj volt. Minden mulatságon volt beléptidj?*

- Volt beléptidj. A költségeket valamiből fedezni kellett.

- *Beléptidj a háború előtt is volt?*

- Volt, persze.

- *A szegényebbek is el tudtak menni mulatságra?*

- Aki akart, akkor is el tudott menni.

- *Nem volt olyan magas a beléptidj?*

- A fenéket!

- *Mennyi volt az, kb. még a háború előtt? Korona, kettő?*

- Olyan öt korona körül. Volt első, második, harmadik hely, meg állóhely. Ki melyet akart váltani, olyat váltott. Természetesen a fiatalabbak nem váltottak ülőhelyet, ők elállottak. Az idősebbek meg váltottak ülőhelyet.

- *Ez csak a színdaraboknál volt így. De amikor színdarab nélkül volt mulatság, akkor?*

- Akkor már egységes belépő volt. Ennyi volt a beléptidj, aztán volt ülőhely, körül a teremben. Abból fizették a költségeket. Pl. abban az időben a zenekarok ingyen jártak muzsikálni, csak amit kerestek, az volt az övük. Balogról jártak hozzánk (Nagybalog, hegyen túli szomszéd község). Az volt az övük, amit kerestek. Ha valaki húzatott, azt meg is fizette. Kaptak vacsorát, meg aztán, ha innen ment értük fogat, aki áthozta őket meg haza vitte, ha pedig ők fogadtak ott, akkor meg kellett azt a fuvarot fizetni. Meg a vacsorát. Megvették azt a húst. Valaki a szomszédban megfőzte a vacsorát. Mindig együtt vacsoráztak.

- *Mindig fogattal hozták őket?*

- Hát igen. A cimbalmot hogy hozták volna el, meg a bőgőt, meg mindent? Fogat kellett. Azt meg kellett fizetni. Az ilyen kiadásokra kellett a pénz. Meg aztán színdarab alkalmával mindig kellett valami díszleteket csinálni, venni kellett valamit, kasszának lenni kellett mindig, hogy legyen mihez nyúlni.

- *A vacsorát hogyan vitték a zenészeknek, aki megfőzte az elvitte a zenészeknek?*

- Oda mentek megvacsorázni, ahhoz a házhoz, ahol azt megfőzték.

- *Ki hangolta össze, hogy ki főzze meg, ki vegye meg a húst?*

- A húst, azt megvette az énekkar, vagyis a pénztáros, aztán odaadták annak az illető asszonynak, aki aztán megfőzte nekik a vacsorát. Megjöttek este, aztán elmentek megvacsorázni, oda, ahhoz a házhoz. Volt nekik még ital is éjszakára. Ilyenekkel kellett aztán törődni.

- *Mikor még abban az első zenekarban játszott maga is, hívták magukat lakodalomba, akkor volt fizetés?*

- Mi lakodalomba nem mentünk.

- *Ha más zenekart meghívtak lakodalomba, azt hogyan fizették?*

- Hogy fizették? Amit kerestek.

- *Ott is csak annyit, amit kerestek?*

- Ott is.

- *Szóval, nem volt előre kifizetve?*

- Nem.

- *Hogy kerestek akkor, milyen formában? Jártak asztalokhoz?*

- Tányéroztak. Pl. a cigányoknál az a divat, ők tányéroznak máma is. Mink, hogy jártunk, ez magyarbanda volt, mink nem tányéroztunk. Egyedül annyi volt, hogy a vőfély körülment, mikor a vacsora megkezdődött, vacsora alkalmával körülment, ki mit rászánt a zenekarra, azt beletette a tányérba. Ha akart valaki rendelni - nótát -, a vőfély feljegyezte, elhozta a zenekarnak, és a zenekar az est folyamán azt eljátszotta. Ha nem rendelt senki, akkor pedig játszottuk, amit tudtunk az egész vacsora alatt. Pl. mi sorban nem jártunk.

- *72 után, abban a másik zenekarban sem fizettek semmit, a mulatságban sem?*

- Nem, nem. Később divatba jött az is, hogy a muzsikusnak engedélyt kellett váltani, akkor osztán már szedtek. Adót kellett fizetni a keresetből.

- *Abból a keresetből is?*

- Abból a keresetből nem, csak a szegődöttből. A szegődött bérből, hogy ennyiért megyünk el játszani. Most legutóbb,

ahogy járnak, már 2 500 korona a bér. Hogy aztán keres-e mellette, nem-e, ahhoz már senkinek semmi köze, de a 2500 korona után az adót, a százalékot már fizetni kellett, mert nyilván vannak tartva, már most nem szerepelhetnek csak valamilyen egyesület keretén belül. Pl. itt nálunk a Csevadok keretén belül.

- *Voltak olyan nóták, amelyeket csak lakodalmakban húztak?*

- Hát... hiszen hol hallgató, hol csárdás, hol fox, hol tangó... A dalok szövegét nem tudom. Ha nem primást játszik az ember, akkor ez nagyon nem is érdekli. Én erre nem koncentráltam soha. Amilyen táncot muzsikáltak, én arra brácsoltam, vagy arra kontráztam, ha mást húztak, akkor meg arra kontráztam. Ezt jobban a primás tudja.

- *A primás otthon lehet már?*

- Délután szokott haza járni.

- *A tánc mindig csak az volt, amikor férfi és nő ketten táncoltak?*

- Igen, igen.

- *Úgy, hogy négyen?*

- Volt olyan, hogy valamikor annyi jogot adtak a lányoknak, a nőknek ilyen multság alkalmával, hogy egyszer volt egy éjjel nőválás csárdásban. Akkor a nők választhattak párt táncolni. Nem a fiúk kérték, hanem a nők, a lányok kérték fel a fiúkat, ki melyiket akarta. De csak akkor, amikor az a cigánybíró kijelentette, hogy most nőválás csárdásban.

- *Ki volt a cigánybíró?*

- Aki intézte a zenészekkel kapcsolatos dolgokat. Gondoskodott, hogy meglegyen a vacsora, meg az ital, amit nekik kapni kell, aztán, hogy valami incidens éjjel ne legyen, hogy valami részeg belekössön a zenészekbe, és megzavarja a multságot. Ez az énekkarból volt. A rendezők is, meg a cigánybíró is. Aki rendezte a multságot.

- *A legények maguktól nem rendeztek multságot?*

- Rendeztek a regruták.

- *Azt hogy hívták, azt a multságot?*

- Regrutabál. Azt ugye, ők rendezték, a regruták, de nekik is engedélyt kellett váltani.

- *A cigánybíró akkor a regruták közül való volt?*

- Azt aztán ők úgy rendezték, ahogyan akarták.

- *Nem volt sajátos nóta, amikor mentek ki a regruták a faluból, amivel kísérte volna őket a zenekar?*

- Nem volt.

- *A regrutabálon nem játszottak olyan nótákat, amik jellemzőek voltak az alkalomra?*

- Katonanóták mentek. Már akkor nagy szívfájdalom volt.

- *A házásoknak nem rendeztek olyan báljélt, ahol csak a házások voltak, a legények meg lányok nem?*

- Pl. voltunk egyszer Lőkősházán nőnapra, multságra. Zártkörű volt, csak a fiataloknak, fiatal párok, akik meg voltak hívva. Ilyenek voltak.

- *Lőkősháza hol van?*

- Itten a másik völgyön, a Túroc völgyén.

- *A hangszereket honnan szerezték?*

- Honnan szereztük? Azt mind a Szövetkezet, meg a Csevadok által.

- *Városban, Rimaszombatban, vagy kitől vették ezeket a hangszereket?*

- A cimbalmot vettük Rimaszombatban egy cigánytól, a dobfelszerelést is, azt is valami ilyentől, hegedűt, harmónikát, bőgőt, szóval így.

- *Közösen fizették? A zenekar tagjai közösen fizették?*

- Több részét a Szövetkezet a kulturális alapból. Úgy, hogy mi ezekért a Szövetkezet évről-évre gyűlésein évente muzsikáltunk. Meg ha nőnap is volt, akkor se kértünk semmit. Éveken keresztül mindig ingyen muzsikáltunk itt helyben, azért, mert nekünk ezek a hangszerek így lettek.

- *A hangszereket nem alakították át saját ízlésük szerint?*

- Nem lehetett azt alakítani. A színpadon is így játszottunk.

- *A bőgőn négy húr volt mindig?*

- Persze.

- *Bélhúrok, vagy melyiket szerették inkább?*

- Már bélhúrok nem nagyon voltak. Abban az időben már csak ezeket az alumínium húrokat kaptuk.

- *Friss csárdásban a bőgőt pengették, vagy húzták?*

- Mikor hogyan. Ahogyan akarta, úgy játszott rajta. Így is, úgy is. A gyors csárdásban inkább pengette, úgy sokkal könnyebb volt taktust tartani.

- *Milyen hangnemekben játszottak általában?*

- Á-moll, az ment legjobban. D-mollban is. Pl. ha nagyon gyors csárdás ment a kontra már azt sem úgy csinálta az ember hogy, hogy „esz-tam”, hanem „tam, tam”. Így könnyebb volt bevágni, mint duplán.

- *A zenekarból ki ismerte a kottát?*

- Senki, nem volt itt kottaismerő.

- *A nótákat honnan tanulták, ha új nóta jött?*

- Tudja azt maga, hogy hogy van. Hallásból. Nekem se sokat kellett hallgatni, hogy menjen. Szerettem. Akinek jó hallása van, annak ment. Nem is tudom kimondani, hogy mennyi nótát tudok, de ennek a 30%-nak se tudom

LÁSSÁTOK, FELEIM!

a szövegét, csak a dallamát. Azt meg tudja, hogy milyen nehezen jut az ember eszébe. Valamikor hónapokig nincs az eszembe, valamikor meg... „én meg ezt is tudom, meg ezt is”. Mert tulajdonképpen az az eredeti, ha a szövegét is tudja az ember. Akkor ott nem téveszthet, de ha csak a dallamát, akkor ott könnyen téveszt. Nagyon sokszor összekavarja egyiket a másikkal.

1990. október

(Kérdeztek: Takács András, Pálffy Gyula, Agócs Gergely)

2. Gömörmihályfalva – Bodon Lajos

– Ha tudnék olvasni, akkor nem volna semmi baj, de nem látok. Kiváltképp az egy szememmel.

– *És írni tudott, vagy csak most nem tud?*

– Most nem tudok. A szem vezeti azt az írást. Alig tudom a nevem leírni, mert jön a nyugdíjam, vagy valami, amit alá kell írni, hát alig tudom, csak olyan formán, ahogyan megszokta az újam.

– *Hány osztályt járt Lajos bácsi?*

– Hatot, még akkor csak hat osztályt jártak a falun. Én jó tanuló voltam. Meg volt nekünk olyan tanítónk, hogy a nádpálca ... nem voltam én nehéz tanuló. Még az sem jut eszembe: Kossúth búcsúja a hazától. Azt tudom pedig.

– *Lajos bácsi énekelje el a Kossúth búcsúja dalt, igen, most!*

Kitárom reszkető karom, ölelni földedet.
Melyre záporként hullajtom, kihullt könnyemet.
Szülöttünkben csaladkoztál, Te, hű, igaz valál, hazám.
Te hű, igaz valál, hazám.

Hogy álmom csendesebb legyen, hazám határitól,
Maroknyi port viszek velem, síromba vánkosúl.
Hogy így akár mély sír takar, külhonban is leszek magyar,
Külhonban is leszek magyar.

– *Kossuth a fővezérével, Görgeivel?*

– Osztt lerakták a fegyvert, mert az orosz ugye 200 000 embert küldött. Már kétszer Oroszország Magyarországot tönkre tette. Az orosz cár, nem a nép, mert közte voltam, hát ismerem. Olyan emberek éppen, mint mink. Nem vagyónk mi különbek, hogy nem úgy beszélőnk, igaz-e. Azt el sem lehet mondani, amin én átmentem. El sem hinném másnak, hogy egy ember azt kibírja.

– *Végigharcolta az I. világháborút?*

– Igen, mert '15-ben fogságba estem. Az is egy nagy huncutság volt, mert én is már címzetes tizedes voltam. Hát átmentünk a Dnyeszteren, éjfélig mindég mentőnk, osztan ezen az oldalon meg volt rakva úgy katonasággal a Dnyeszter folyó. Nagy folyó az. 30 és feles (ágyú) öt

volt, de nem mind közel egymáshoz. Osztan, éjfélkor találkoztónk az oroszokkal. Úgy előre mentőnk. Nem győztük lelőni őket, hát amin én keresztül mentem, azt nem is lehet elmondani. Így győttek, mint a csirke, ne. Még el se tudta volna az ember mellőzni, hogy ne lője le. Az emberpusztítás volt. Már máma hallgatom a rádiót, azt mondja összecaptak, elesett két-három ember. Mi azért bele se fogtőnk! A járőr is, hányszor voltam járőrben! Nekem is van vitézségi érmem, de én Fenyves-völgnél leszereltem egy oroszot egy gömörpanyiti fiúval, egy orosz tisztet. Hát, mi kaptőnk ketten ott – mi újoncok voltunk –, leszereltem, mindent elszedtem tőle, kardot, a nyakon volt a kard, nagy kilenclövetű pisztolyt, kulacsot. Hát a kulacs végett, mert mink oda voltunk a 30-asokhoz téve, innen a 16-osoktól, Kecskemétre. A kulacs a nyakamba volt téve, hát egy hadnagy elkérte tőlem, de hát egy újonc! Sajnáltam, de mit lehetett tenni. Gyönyörű szép, olyan literes kulacs volt, ki volt igen morzsa csigákkal rakva. Azt mondja, hogy Bodonkám, tavasszal elmennék szabadságra, ha nekem ideadná azt a kulacsot, hát oda adtam. No, osztan 18-ban haza kerültem, hát már ugye a névsor jött, mert a 16-osoktól 14-en voltunk ilyen szökőttek Oroszországból, hát jön hozzám, hogy Bodonkám, mindjárt kezet fogott, hát eszébe jutott a kulacs. Úgy, oszt visszakerültem a 16-osokhoz. Úgy, hogy már az olasz frontra nem mentem ki, most vettem hasznát a kulacsnak, meg ilyenek történtek velem.

Nem messze van ide Kismargita,
Körös-körül folyja azt a Tisza,
Közepiben koponyai csárda,
Abba mulat egy betyár magába.

Csaplárosné jó estét, jó estét,
Hát az a szép szilaj csikó kié?
Betyárgyerek annak a gazdája,
Most jött ide, nincs egy félórája.

Küldje ki hát, annak a gazdáját,
Ha nem pedig, adja meg hát magát,
Ki sem megyek, meg sem adom magam,
Ha úgy tetszik, hajtsák el a lovam.

– *Lajos bácsi kitől tanulta ezt a dalt?*

– Hát, egymástól megtanulta a nép. Ez Bodon, meg Forgón falu. Mihályfala, Gömörmihályfala.

– *A Bodon és Forgón családok honnan?*

– Az ezeknek a fészke. Aki itt lakik az már, mert van Nagy nevű is, meg Óvári is, de az már mind vőnek jött, a Szívós is.

– *A Bodon és Forgón család nemes család volt?*

– Az volt, az.

– *Gazdagabb nemesek, vagy...?*

– Hát, nemes. A nemességet is miért adták? Úgy, mint a vitézséget. A nemességet nem ingyen adták, azért meg

kellett szenvedni, vagy valami olyat csinált az illető, amiért megérdemelte.

- *A Lajos bácsi családjának megvan még a nemesi kutyabőr?*

- Én nálam nem is maradt, mert én csak úgy jöttem ide, mert a mi házunk amott van, a bátyám meg az öcsém lakják. Ahogyan hazakerültünk az I. világháborúból - mind a hárman haza kerültünk -, már vének voltunk, majdnem. Én is, öt és fél esztendeig itthon sem voltam. Még magyarban sem. Orosz fogságban voltam, bányában.

- *A Forgon Pistának, a keresztfiának nem üzen valamit? Pozsonyban közel lakunk egymáshoz.*

- Most voltak itthon nem régen. Ő morva lányt vett el, orvosnőt, mert itt volt Gömörhorkán a papírgyárban. Ott ismerkedtek meg. Hogy jön össze a világ. Hogy mi van ezzel a szememmel most, valami fény járkal itt előttem.

- *Hályog van rajta, szürkehályog.*

- Osztán, mindig jön valami közbe. Egy cseppet világít, itt ez a sarok. Hályog volt rajta, megoperálták, oszt visszajött-e vagy nem, nem tudom, már a héten bemegyek az orvoshoz.

1990. október 4.

(Kérdeztek: Takács András, Pálffy Gyula)

3. Alsóvály - Kalas László

- *Hogy tanultak meg táncolni?*

- Hát vótak táncmesterek - én nem jártam -, akik megtanultak, azok megtanítottak. Azok táncolni úgy, ahogy a táncmester tanította. Akkor mondta, hogy kettes lépés, a fordulását is hogy, hogy, úgyhogy jobban betanított, aki nem járt. Hát én nem jártam egyszer se, de én eljártam akár eztet, akár aztat, mindegyiket. Nagy táncos, az a Margó, az úgy ugrott, mint a gumilabda. Most meg szegény menni se tud. Én tánc közben pattogtattam a padlót, csak úgy ropogott. Még a csizmám talpa is leszakadt (nevet). Minden bál a mijenk vót abban az időben. Azt mondom, hogy most már a táncosok egymást dörgölik, így ne (megmutatja)! Hát ez nem tánc! Tánc ez? De ezt mutogatják. Egy rendes szép tánc, amikor van az a női csoport, az a régi, akit mutogatnak, az a szép tánc. A nők is, meg a férfiak is szépen táncolnak, meg akik tudnak ezt a juhásztáncot is csinálni. Mára má azt nem csinálják. Az is régi mind! Mára százas esztendőkből jön elő, százötven évből. Mert azt szerettem még. De eztet, mikor dörzsölgetik egymást, ezt ne is lássam. Ez így van.

- *Ez gyermekkorában volt, amikor tanult a többiektől?*

- Hát még abban az időben az olyan idős emberek, mind én most, hetvenéves, mind ott vót, még a hetvenéves asszonyok is a lócán ültek, állandóan a kultúrházban, Vályban. Most? Hát most má még egymáshoz se mennek

a szomszédok. Mert este otthon már bekapcsolja a tévét, azt nézi. Hiába van, ha összegyövel vóna is, nem megyen senki.

- *Innen is mindig a felsővályi kultúrházba mentek?*

- Hát! Ott vót a kultúrház, Vályban. Mer itten Beélik lakott, ebbe meg Gocsó, az uradalom vót. Azt is a szegények csinálták, pacsitból van. A kocsmának a hátának vót építve, de már most az megégett, azután kultúrháznak elfoglalták az iskolát a templom mellett.

- *Házaknál külön Alsóvályban nem tartottak táncos estéket a fiatalok? Nem jöttek össze táncolni?*

- Hát hova? Nem. Itt nem vót olyan hely, mink innen mentünk Vályba fel. Vályban ment akkor Kiskálósa is, mert ott se vót terem.

- *Házaknál nem tartottak?*

- Nem úgy. Azelőtt tartottak, még mielőttünk. Ugye fonó vót, há most nincs már fonóház.

- *Nem most, mikor maguk voltak fiatalok?*

- Még akkoriban is, tetszik tudni, ez úgy vót, hogy még akkoriban is még fonogattak, meg szövögettek, minden, már mostan már negyven esztendeje nem, hol van már az. Már azok a régebbi emberek, azok előtt negyven évtől, már most ez nyócvan mind. Már azok mind elhaltak. Most ez az új generáció nem tudja, hogy mi vót azelőtt. Még a mi korónkban, tetszik érteni? Az már el van simítva. Csak ami most hozta az új rendszer, igaz-e, ezek ebben nyóttek fel, ezek csak ezt tudják fújni. Mind az egész.

- *Gyerekkori szórakozás?*

- Hát nekem mi vót a gyerekkor? Iskolába menni kellett igaz-e, mikor iskolások vótunk, a reggeli imát el kellett mondani. Ebédre hazajártunk. Délután megint vissza. Haza kellett gyönni, meg visszamenni. Én tizenhárom éves se vótam, már szolgáltam Jánosiban. Abban a nagy községben, Rimaszombat mellett. Ott vótam hét esztendeig. Még iskolába is kellett vóna járnom, de muszáj vót menni szolgáni, mert apám elhalt korán. Apám jó suszter vót, 3-4 cselédet tartott. Oszk kukoricafosztó vót, így meg már este, ilyen sutykók összemertek, nagy dallások vótak mindég így este, ha összemertek, már azelőtt, ha a kukoricát letörték, akkor ment a nép fosztani, oszt akkor ki milyen nótát tud, ki illyet, ki ollyat.

(Kérdeztek: Takács András, Pálffy Gyula)

Költők Gyermekországból

G. Kovács István

Pósa Lajos emlékére

Tavaszi szél muzsikál
A virágos fákon,
Muzsikáló szélben a
Pósa földjét járom.

Megállok a ház előtt,
Ahol egykor, régen,
Pici bölcső ringott a
Tejillatú fényben.

Magyar asszony a fiát
Dúdolvá altatta,
S aranytorkú madarak
Szálltak az ablakra.

A csillagok ragyogtak,
Csillagport is szórtak,
A rügyező fákon meg
Ezüstcsengők szóltak.

A kis patak dalolva
Ballagott a réten,
Piros lábú gólya-pár
Sétált a vízében.

A dombháton zöldre gyúlt
A fű puha fátyla,
Pacsirtaszó csurrant az
Ébredő határra.

A természet kivirult,
De könnyet virágozott,
Az aradi bús naptól
Csörögtek a láncok...

Kossuth messze bujdosott,
S a nép néma gyászban
„Szerte nézett, s nem lelé
Honját a hazában...”

Mégis ringott a bölcső,
Szántották a földet,
Hej – akkor is vetett sok
Magyar paraszt könnyet!

Gyász és remény párosan
Kelt a barázdában,
Súlyos bánat kongott a
Harangok torkában.

Csüggedés szállt a görnyedt
Emberek szívére,
Még nem tudták: Királyfit szült
Nemesradnót népe!

...Tavaszi szél muzsikál
a virágos fákon,
Muzsikáló szélben a
Gyermek-királyt látom...

– A bölcsőben gögítél,
Repdes a kis karja,
Ha jó, „bajusz-csókokkal”
Ráhajlik az apja.

– Elperegnék az évek,
Iskolába ballag,
S formálja már a költőt
Radnót – s Rimaszombat.

Sárospatakon tanul
Tanítónak lenni,
– Hogy szent eszme a földet
S az Embert szeretni.

Szívéből a tollára
Surrantak az álmok,
A versei bejárták
Szép Magyarországot.

Tudta, hogy mit zúg a szél,
Mit a tiszta álom,
S mit dalol a kismadár
A virágos ágon...

Tudta, hol nő a mese,
S mért kacag a gyermek,
Szerette a hófehér
Mézillatú csendet.

Tolla hegyén kibuggyant
A gerlicék hangja,
S énekelt még a kő is
Hogyha ő akarta!

Ő csak egyet pillantott
A fehér felhőkre,
S máris zengő szép versek
Csendültek belőle!

S ha a tarka pillangók
A vállára szálltak,
Verssé varázsolta át
A bokrétás fákat.

A két keze selymet szőtt,
Zöld selyemből rétet,
S díszítésül belevarrt
Egy-egy százsorszépet.

Réz-erdőt is teremtett
Ha épp kedve támadt,
Aranymókust, kék mohát,
S gyöngylevelű fákat.

Ezüsterdő közepén
Pajkos törpék ültek,
S körös-körül jókedvű
Tücskök hegedültek.

Csodálkozó gyerekek
Sétálgattak benne,
Mintha biz a fél világ
Tündérország lenne!

...Tavaszi szél muzsikál
A radnóti tájon,
S ha lehunyom a szemem,
A költőt is látom...

Ott sétál az udvaron,
Ni csak, – leül halkan,
S fölrepül a szíve egy
Fohászból szótt dalban.

Bejárta a kisfalut,
S a temetőkeretet,
Hol a költő ősei
Régen elpihentek.

...Szétbomlik a látomás,
A szív röpül messze,
S egy pesti temetőnek
Borul rá a csendje.

Erdő, mező ma velünk
A múltat idézze,
S küldjünk egy szál virágot
Porladó szívére.

Érzem, megőrül neki,
S mozdul is a karja,
Mintha talán valamit
Még írni akarna...

1969. április 15-16-án Sajógömörön szavalt a költő – nyomtatásban eddig sehol nem jelent meg.

Bettes István**Nagy szélkiáltó: Póli-póli-lipóéli!**

Póli-póli-lipóéli,
rég volt, mikor Póli néni,
kisseregi, nagyseregi
csemete volt a seregben,
ott lakott, lent a berekben,
élte zsenge életét.

Póli, Póli, Póli néni,
rég volt Póli, haj, be szép!
Póli-póli-lipóéli,
énekli a szélkiáltó
elhaló, bús énekét.

Nyíri csíz: Cset-cset-dü-dü-hoid...!

No, hogy enné meg az íz,
megint nincsen meleg víz!
Pedig csap, az van vagy tíz,
s mind hörög, vagy hideg víz
jön rajta, ha csavarom,
gémbereedik a karom,
jégcsap lóg a szárnyamon,
hópelyhek a hátamon.

Hoid-hoid, cset-cset-dü-dü,
hogyne vetne szét már a düh!!!

Nyíri csíz nem nyári csíz,
hideg vízbe nem mehet,
elege van egész télen,
fagyoskodni hóban, szélben.

Cset-cset-dü-dü-cset-cset-dü,
vagy kosz esz meg, vagy a rüh!

Dénes György**Rézkalapos seregek vonulása**

Rezesbanda szól,
réztrombita szól,
rézkalapos hadak jönnek
a hegyek alól.

Rézvörös az ég,
réz a paganét,
rézveretes jatagánok
villognak feléd.

Réz a Nap, a Hold,
rőt fényt ontanak,

harminchárom rézkalapra
jut egy vaskalap.

Rézsarkantyú peng,
szétszakad a csend,
rézágyúval, golyóbissal
jön a regiment.

Réztrombita szól,
rezesbanda szól,
rezes orrú jó vitézek
sora silbakol.

Kicsap a Tisza,
kicsap a Duna,
megérkezett a rezesek
generálisa.

Feje vörösréz,
melle sárgarézt,
hét országban nincsen nála
derekabb vitéz.

Feszít a lován,
deres paripán,
végigvágat a rézpuskás
csapatok során.

Zúg ezer torok,
rézporos torok,
ijedtükben üvöltenek
a komondorok.

Lekenyei legény

Öhöm-böhöm, Lekenyében
rongyos csizma a legényen,
kikukucska láb ujj,
mégis kiáll a kapuba.

Öhöm-böhöm, Lekenyében
rojtos gatyá a legényen,
lőcs a lába, hasa duda,
mégis kiáll a kapuba.

Öhöm-böhöm, Lekenyében
zsíros mellény a legényen,
málészájú, sete-suta,
mégis kiáll a kapuba.

Öhöm-böhöm, Lekenyében
fakó süveg a legényen,
három szőrszál a bajusza,
mégis kiáll a kapuba.

Sárga vers

Falu végén
sárga ház,
kerítésén
sárga máz.

Kiskertjében
sárga tök,
tyúk kárál
a tök mögött.

Ahol susog
a berek,
sárga csikó
hempereg.

Az ég ívén
sárga nap,
sárga karón
sárga bab.

Sárgarigó
fütyörész,
tolla arany,
szeme réz.

Sárga ágon
körte csüng,
sárga tacskó
fut velünk.

Fecske Csaba

A csacsi számár

Világgá ment a számár,
mert a szénát unta már,
unt folyton kordét húzni
és számárságot tanulni
a Szamárképző Iskolában.
Megszökött hát egy óvatlan
csacsi-várta pillanatban,
s farkát hetykén félre csapva
taposta az út porát:
- Nézzük hát, milyen a világ!
Elég nagy-e, elég szép-e? -
S boldogan szalad a rétre.
- Itt a bendőm megtömöm,
füvet enni nagy öröm!
Selymes szálú, zsenge fű,
még nézni is gyönyörű,
hát még enni, az lehet
igazán nagy élvezet! -
De alighogy beleízlelt,
a mogorva gazda rálelt,

s a füle közé csapott.
- Majd adok én abrakot,
teremtette csacsi kölyke teneked! -
S ostorával messze úzte,
majdhogy botjára nem tűzte,
amiért belekóstolt a fűbe.

Csacsink mendegélget, baktat,
nagyon zokon esett az abrak.
Szomorú a kis számár,
nem repes a szíve már.
Hát ahogy így búslakodva
ballag, lassan lépegetve,
szembe vele jön a medve,
vidám mackó, megkérdezi:
- Hát te, csacsi, hová méész?
Nyálad csurog, mint a méz.
Méért van füled lekonyulva,
méért van orrod úgy megnyúlva,
eltévedtél, vagy megverték,
mondd te csacsi számár-gyermek!

- A világnak nekivágtam,
mentem, mentem, mendegéltem,
míg egy tágas rétre értem,
ahol majdnem véget értem,
kaptam ütést, jó nagyot,
csontrepesztő abrakot!
Farkam csóválhatom balra,
aztán csóválhatom jobbra,
sorsom mégse fordul jobbra,
éhen halok mackó menten!
- Csak azt ne! - szól a medve.
- Az van még csak messze,
ne légy úgy elkeseredve!
Kapsz eledelt, tessék! -
nyújtja - Méz, nem festék!
Könnyét törli csacsi menten:
- Én még mézet sose ettem,
mi, szamarak szénát, zabot
eszünk. - Tyűha! - szól a mackó
- És mondd csak, a zab jó?
Nálunk a méz ínycsafal,
ragad a sok medve nyelve
a mézből nagyokat nyelve.
Nem kell? Így az állad felkopik!
Szervusz! - köszön a bocs,
és brummogva távozik.

Ballag tovább a számár,
a világot is unja már,
bandukolgat pityeregve,
hazamenni volna kedve,
de az út oly girbe-gurba,
hogy merre jár, nem is tudja.
Lelke olyan bús, följazott,
kár, hogy nem tanult földrajzot,

mit tehetne, jaj, mi mást,
halad csak toronyiránt.
Hát ahogy így búslakodva
ballag lassan lépegetve,
szembe vele jön a róka,
sunnyítva és lopakodva,
s hízelegve megkérdezi:
- Eltévedtél, vagy megverték,
mondd, te hosszú fülű gyermek!
Szól a kis csacsi borúsán:
- A számárságot meguntam,
meguntam a kordét húzni
és számárságot tanulni
a Szamárképző Iskolában.
A világnak nekivágtam,
mentem, mentem, mendegéltem,
míg egy tágas rétre értem,
ahol fű helyett bot terem
az sajog itt a fejemen,
mackó kínált lépes mézzel,
nem érte fel kurta ésszel,
hogy a számár zabon él.
Róka bátyó, marék szénát
nem adnék egy vagonért!

- Ó, te csacsi csemete,
adok én egy jó tanácsot,
a várost arra találod! -
mutat egy távoli toronyra.
- Üljl be egy étterembe,
s tömd a bendódet degeszre!
Ó azok az illatok,
nyálcsordító zamatok,
meglátod, hogy evés után
minden patád megnyalod!

Nem kell kétszer mondani,
nekivág a kis csacsi.
Nem lehet messze a város,
nagy füstfelhőt látni már most.
Emeletes házak, csodás élmény,
ott egy égisz erő kémény.
Ilyet eddig sose látott,
örömeiben felkiáltott:
- Nini, mennyi kordé szalad,
amit nem húznak szamarak!
Mennyi betű ég a falon,
és még sincsen riadalom,
nem rohannak eloltani.
Az út mind egyenes, nem görbe,
vajon hogy járnak itt körbe? -

Ámul-bámul, nagy a kedve.
„Elmegyek egy étterembe,
zabot eszek, friss füvet,
s iszom rá forrásvizet,
azután a várost nézem,

hogy majd otthon elmeséljem,
miket láttam, mily csodákat,
mennyi embert, mennyi házat!”

Egy étterembe bekopogtat
illedelmesen, szerényen.
- Zabot, füvet kérnék szépen,
hozzá hús forrásvizet,
csillapítaná nagy éhem
és tikkasztó szomjamat. -

Nagyot néz a pincér.
- Mit kér?! De kérem,
hogy van mersze! -
Na persze, persze, most látja már,
hiszen ez egy számár,
és a seprűt kapja rögvest.
- Jól eldöngesd! - szólnak többen.
A kis csacsi megdöbben:
ennek a fele se tréfa,
s kirohan az étteremből.
Sírdogál a kis számár,
a várost is unja már.
Hát ahogy így búslakodva
ballag lassan lépegetve,
szembe vele jön az anyja,
a testvére és az apja.
- Iá, iá - mondják menten -
csak hogy megvagy, kicsi szentem,
nincsen bajod, jól vagy, csontom,
füled ép, lábad ép,
mi bánt, azt mondd legelőbb!
- Semmi bajom, éhes vagyok!
- Hoztunk szénát, hoztunk zabot,
az egészset fölhalhatod! -
Eszik csacsi éhesen,
éhes volt már rémesen.
Együtt a csacsi-család:
két kicsi s két nagy számár.
Elindulnak haza már,
a mesének vége. Kár?

Gömöri Kovács István

Tél

Téli hóban ballagok,
hallgatnak az ablakok.

A kis mackó szundikál,
azt sem tudja, hol a nyár.

Álmodik a vén boglya,
félrebillent a kontya.

A Sajó is befagyott,
mind meghaltak a habok.

Égen, földön hó és tél,
egész világ tejfehér.

Csak a kémény pipázik,
piros nyelve kilátszik.

Gyurcsó István

Móka

Halihó, halihó,
sárgarigó, zöld dió!
Fa hegyében, fák alatt
szedjük a kosár halat!

Halihó, halihó,
tó közepén topogó.
Tó közepén, diridom,
fogjunk nyulat ladikon!

Halihó, halihó,
három kosár mogyoró.
Mókuséknál áll a bál,
három csuka muzsikál!

Halihó, halihó,
eső után hull a hó.
Szedjük vizet rostába,
hordjuk fel a padlásra!

Kövesdi Károly

Sajtdal

Ementáli tálon
majszol a kukac.
„Sajt előttem,
sajt mögöttem,
rágok száz lyukat!”

Ementáli tálon
csámcsog hat egér.
Kint a farkunk,
bent a bajszunk
össze-összeér.

Ementáli tálon
az idő szalad.
Farok moccan,
bajusz zizzen,
csak a lyuk marad.

Alagút

Hosszú az alagút,
szalad a vonat.

El ne hagyjuk egymást,
fogd az orromat!

Én a füled csípem
két ujjam közé,
tán ki se találunk,
oly nagy a sötét.

Fut a hegy fölöttünk,
szaladnak a fák,
ültében a kisnyúl
és a sok virág,

csak mi ülünk csendben,
három kis legény,
Elfogyott a kulimász,
megette a fény!

Simkó Tibor

Ukulele

Idefele,
odafele
halkan sír az
ukulele,
csiribiri,
kuruzsol,
fa levele
duruzsol.

Odalefe,
idefele
körüül a
falu vele,
túl a szavak
ligetén,
Oa-Noa
szigetén.

Szeleken szálló

Tengeri,
kenderi
kappan,
tyúk,
emelik a
szekerem a
lappantyúk:
csiha-
csuhi-
csalé,
szemereg a
málé,
fele rész
odavész,

bice
Ica,
Hová mész?
- Tive-tova,
kofa lova,
valahova,
huss!

Tóth Elemér

Vándor népek

Vándor népek
mendegélnek,
balra térnek,
jobbra térnek,
mendegélnek,
vándor népek,
jobbra térnek,
balra térnek,
jaj de régen
mendegélnek,
balra térnek,
jobbra térnek,
egy reggel
egymásra néznek:
hát mit látnak?
Hát mit látnak?

Szakállá nőtt
a vezérnek.

Csalogató

Mese, mese, meskete,
gyere ki a rétre,
sárga pitypangkalárist
fonok neked délre.

Mese, mese, meskete,
gyere föl a dombra,
meglessük, hogy délután
táncol-e a bodza.

Mese, mese, meskete,
gyere el a kertbe,
ha meglát, hát elpirul
fáján a cseresznye.

Mese, mese, meskete,
gyere be a házba,
tíz csillagból rántottát
sütök vacsorára.

Tózsér Árpád

Rímcsalogató

Egy arasz
a tavasz.
Szöcskecsorda
átugorja.
S mi a nyár?
Gyertyaszál.
Fellobban
s elkoppan.
Hát az ősz?
Pipál, s itt-ott
elidőz.
A telet
kérdesz?
Hajnal három,
s villamos sincs.
Dugd zsebre a
két kezéd.

Zs. Nagy Lajos

Behemót és a többiek

Nagyon nagy vót Behemót,
de kicsike keze vót.

Nem vót csupán akkorácska,
akár egy piciny gyufácska.

Kicsike vót Töhötöm,
jaj, őt hova töhötöm?

Mert a feje mint a paplak,
ahol kövér papok laknak,

bizony mondom, olyan vót,
pedig majdnem üres vót.

Közepes vót Elemér,
csípje meg a denevér.

Hogy csípheti, hogy csíphetné?
Ha megfogná, megtehetné,

de Elemér elektromos
vonathoz vót hasonlatos,

hogyha jött a denevér,
bestartolt ám Elemér,

s úgy elszaladt, úgy elfutott,
ő sem tudja, hová jutott.

Aki tudja, mondja meg:
a titkot ne egye meg.

Balázs Bogdán rajza

Szászi Zoltán

Miért?!

(Szabó Dani barátomnak, aki alig múlt 13)

Mondják, folyton visszakérdezek,
s mindig úgy: de miért, de miért?
ők nem tudják,
nem vagyok se kicsi, se nagy,
se azt: engem meg ki ért?

Persze, ők, ők a nagyok,
csak este van együtt a család,
dolgoznak, míg én suliban vagyok,
nem tudják miről dumálunk a haverokkal,
jön a szentbeszéd: látod mennyit dolgozik anyád, apád?

Látom, persze hogy látom, nem vagyok vak,
de otthon már ne dolgozzanak!
Ne legyen vita, nézzük a tévét,
vagy szedjük össze magunkat,
nézzük meg falun a nagyit!

Szombaton jó, reggel nincs rohanás,
ameddig bír, mindenki alhat.
Én is szeretnék, de aztán nem hagynak.
Megint kinőttem a kabátom, lyukas a tornacsukám,
s csak szombaton ér rá üzletbe vinni minket az apukám.

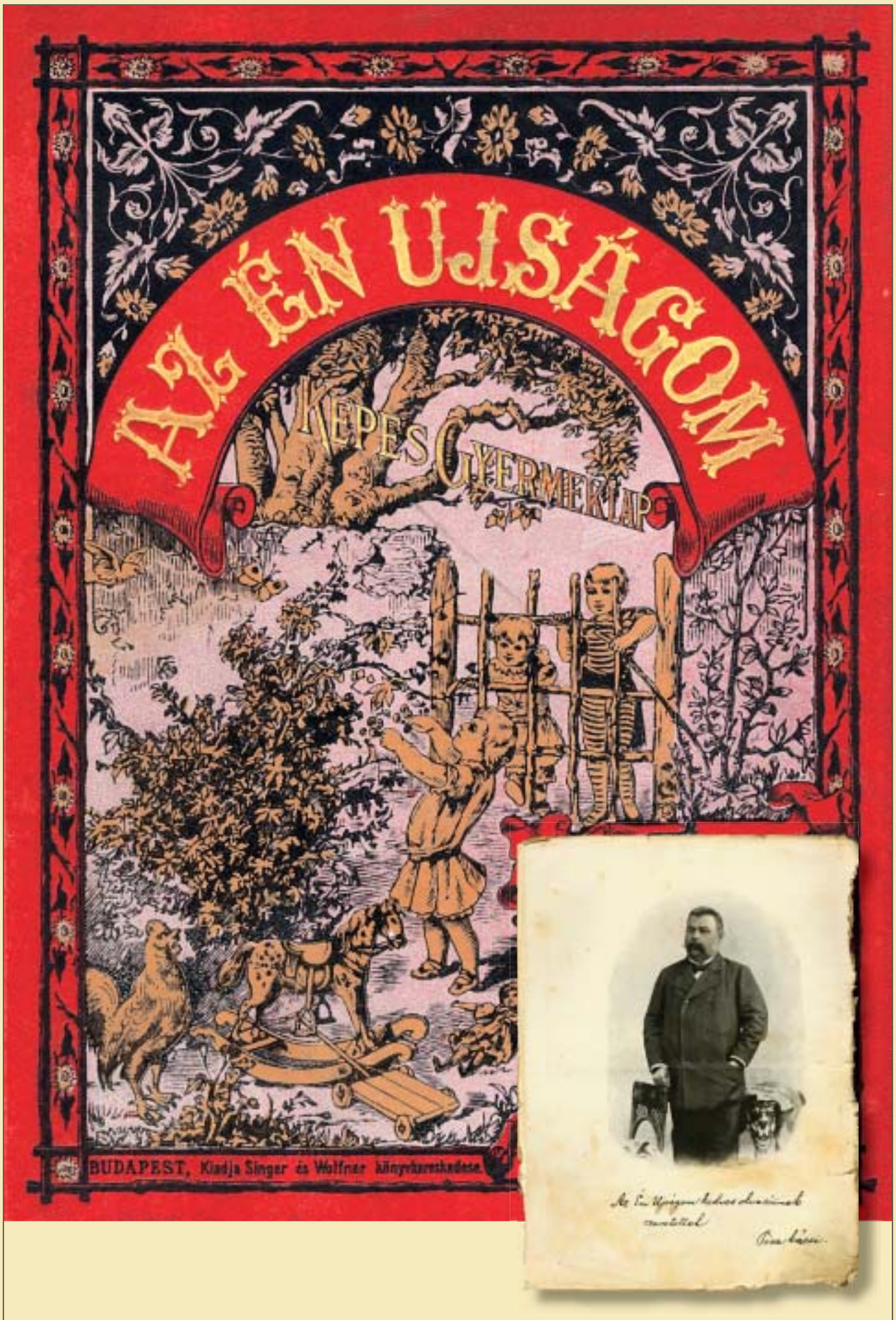
Ő néha kupán csap, csupán csak azért,
mert már megint történt velem valami.
Kiment egy ablaktábla a suliban,
kapus voltam, nem fogtam meg a lasztit,
de most akkor mi van?
Ja, meg hogy hosszú a hajad fiam,

ezt a szöveget külön szeretem.
Meg azt is, ha gitározgatók magamban.
Akkor ők azt hiszik,
rám tört a szerelem.

A városban lógni néha jó,
a dóm, mint egy nagy hajó,
ott libeg az utcák felett.
Villamossínek fején barnul a vas,
néhány virág nő a kő közt, mind makacs.
Ha visszakérdezek, de miért, de miért,
tényleg tudni akarom,
miért nem bírja ki egész délután,
mikor már majdnem tudom a dalt,
a gitározást a karom.

Meg azt se volna rossz tudni,
miért gonosz a gonosz, s mitől jó a jó,
ha valami elmúlik, az honnan jött,
szeretném, maradjon,
de nem megtartható.

De miért, de miért is mondtam el ezt nektek,
úgyse érti senki, mit nyafogok,
a végén úgyis kinevettek:
Majd máskor beszélünk még erről,
de már látom, inkább mentek.
Én magam maradok, s kérdelem,
de miért, de miért?!

Hazai művészek rajzaival. Budapest, 1887.

Lampel Róbert, Budapest, 1894.

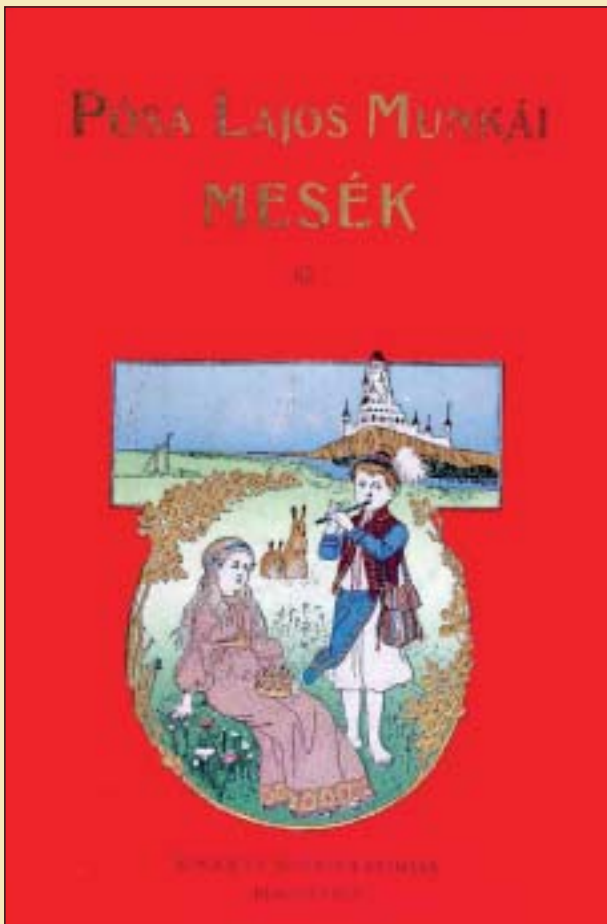

Illusztrálta Ujváry Ignác. Singer és Wolfner, Budapest, 1894.

Singer és Wolfner, Budapest, 1895.

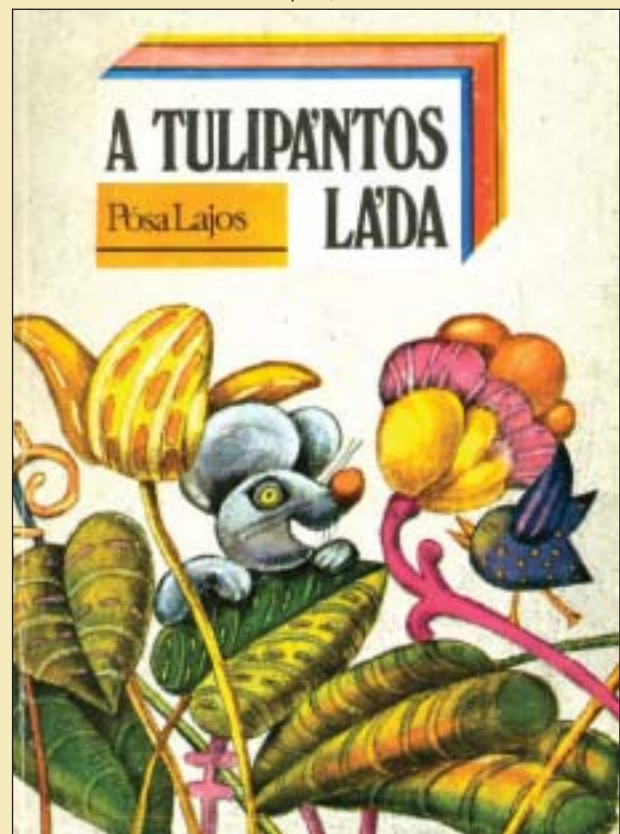
Mühlbeck Károly illusztrációival. Singer és Wolfner, Budapest, 1905-1907.

Herczeg Ferenc előszavával. Singer és Wolfner, Budapest, 1914.

Benedek Kató illusztrációival. Singer és Wolfner, Budapest, 1937.

Szerk.: Vita Zsigmond, illusztrálta: T. Bleier Klára. Creanga, Bukarest, 1981.

PÓSA LAJOS

NEGYVENESZTENDŐS IRÓI JUBILEUMÁT

írók, ujságírók, a magyar társadalom
előkelőségei s a székesfőváros iskoláinak
részvétele mellett

1914 JUNIUS 7-IKÉN,

vasárnap délelőtt pont 10 órakor
ünnepeljük meg a

Millenáris versenypályán. (VII. kerület,
Töbldy-út).

Belépőjegyeket ingyen kap

* közönség a nagybizottság hivatalos helyiségében
VI. Andrásy-út 16. II. emelet s a következő könyv-
kereskedésekben: SINGER és WOLFNER VI. ker.,
Andrásy-út 16. szám, PFEIFFER FERDINAND
IV., Kossuth Lajos-utca 7., RÁTH MÓR IV. ker.,
Václav-utca 30 és ezenfelül az ünnep színhelyén
is, a tribünök bejáratánál.

A nagybizottság elnöksége.

Pósika – Az Én Ujságom

Ha a vicispánságból marad ki az ember, rendesen gáncsolja az utódját, de ha útkaparóságtól szabadul meg, rendesen dicséri azt, ki ő utána csinálja azt a munkát.

Hát én is dicsérem a magam utódját, aki pedig nem más, mint Pósa Lajos.

De van is ő benne annyi sok dicsérnivaló, hogy még akkor sem szidhatnám, ha a vicispánságból csapott volna le.

De ő azt nem tette, aminthogy nem is tehetette szegény, mert én nem voltam vicispán, az én kedves viceszülőföldemen, Szegeden, hanem csak közvéleményt csináltam ott mint vidéki újságíró.

[...]

A derék Pósa Lajos mindig utánam jött mindenüvé. Utánam született a világra, utánam járt egy évvel az iskolába Batyiban (Batyí = Rimaszombat, a helyiek szóhasználatában), ugyanazon padban ült, most pedig ugyanannál az asztalnál írta előttem fekvő verseskötetét, amely asztalnál én körmölgettem. Bizonyosra lehet venni, hogy esztendőre meg már a mostani helyemen fogja írni a Scarron-tárcákat.

Ezen okokat így előadva, természetesnek fogja találni akárki, hogy különösebben érdeklődöm iránta, mint más eleven poéta iránt szoktam.

Az ő kötete az első verseskötet, amelyet díjtalanul olvastam el. Eddig mindig csak a legvérmesebb ígéretek bírtak rá ilyesmire.

És nem bántam meg. Ez a kötet hazavitt engem a mi csendes vidékünkre, melyről a paradicsomhoz vették a mustrát. Pósa is innen való.

Olyan vidék ez, hogy nehéz itt nem lenni poétának. Tehát nem is érdem. Minden poézist lehel. Zúg a szabadkai erdő, hallik az osgyáni harang, kár, hogy elrontja a hangját a Rima locsogása, amint füzes szegélye közt tovasuhan. Illat párolog ki a földből s a füvek összebe-szélnek a virágokkal ezen a helyen, hogy egyikből se nőjön kevesebb.

Ha Tisza Kálmán itt született volna, még ő is lírai verseket írna ma, és Salamon Ferenc közölné a Budapesti Közlönyben.

Tompa itt szedte benyomásait, Adorján, az elfelejtett nagytehetségű költő itt lakott, Tóth Ede is addig köhécsejt, míg kiköhögte a „Falú rosszá”-t. Ezek mindnyájan hallották a kis Balog folyócska csörgését.

Most pedig itt van Pósa. Azazhogy itt volt ő már ezelőtt is, de Önök nem akarják észrevenni. Ez már a harmadik kötete.

S valóban olyan, mint a kis Balog folyó, hol megdagad, hol megapad. Az első kötetét tetszéssel fogadta a sajtó. A másodiknál egészen elfogyott a dicséret. Ekkor fogta magát, s írt egy harmadikat, mely joggal megköveteli az elismerést.

Ez a harmadik kötete van most előttem kinyitva.

Endrényi Lajosnál jelent meg Szegeden. Nagyon díszes

kiállításban, s tartalmát néhány balladaszerű darab teszi, melyek közt legkiválóbb mind formára, mind tartalomra nézve „Fekete Borbála”. Azután az „Apró történetek” jönnek, tele friss, üde költészettel, olyan könnyedén papírra vetve, mintha odalehelte volna a tehetséges költő lelke.

[...]

Tarkán váltakozó színekből kötött mezei virágok, egyszerűek és ízlésesek s bizonyos harmónia van köztük, mely elénk tükrözteti írójuk szelíd, borongó kedélyét és jó szívét. Ha egyéb se volna ezeken kívül a kötetben, akkor is számot kellene annak tennie irodalmunkban.

De van egyéb is. Az is foglaltatik benne még, amiben Pósa már úgyszólván mester: „Gyermekversek”. Kár, hogy ezekből kevés van. Amit Pósa e nemből produkál, az annyira a gyermekvilág kedélyéhez van szabva, hogy alig van egy írónk is, aki utána tudja csinálni.

A „Vegyések” zárják be e kedves kis kötetet (melynek ára 1 forint). Ezekben már kevesebb az értékes. De néhol megpendül itt is az igazi költői érzés, mint pl. a „Radnóti harangláb” címűben.

[...]

Mindent összevéve, Pósa kötete nagy haladás, nemcsak a mai sőt a mai költete után is. Megérdemli, hogy úgy a közönség (ez különben eddig se volt iránta fukar a rokonszenvével), mint a sajtó és a kritika is méltányolja, kijelölve számára azt az igen tisztességes helyet, amit ezután fog elfoglalni a fiatal irodalomban.

A fiatal költő, kiről e kis cikk szól, sohasem tartozott az úgynevezett Titán hadhoz, amely felhőket reggelizik és hagymát vacsorál. Inkább a másik végletbe ment bele.

Ő az első fiatal poéta mindazok közül, akiket az emberiség ösmert, aki hallatlan szerénységében a saját nevét is kicsinyítve ejti ki.

– Én P ó s i k a vagyok, – szokta mondani némelykor a bemutatásoknál.

Eddig mosolyogva hagyta rá minden ember. De ha így halad, nemcsak hogy egész P ó s a lesz, de még n a g y í t ő jelzőt is kaphat a neve mellé.

(Mikszáth Kálmán: Egy jó fiatal poéta. 1883)

*

A magyar gyermeknevelők, népoktatók, kiseddévők és iskolák se juthattak volna el sohasem a nemzeti közművelődés ama magaslataira, melyeken járunk, a Pósa nagy magyar zsenije nélkül, mely nekünk teremtette meg a magyar gyermekköltészetet, a magyar ifjúsági irodalmat.

Mikor ő a szögedi bohémtanyáról legelső gyermekversét világgá röpítette, a magyar népnevelés és közoktatás óriás mezejét sűrű, buja gyom és dudva verte föl, mely között még a leggyöngédebb és legfinomabb ízlés is csak

nehezen tudott egy-egy olyan szelíd csöngettyűvirágot találni, amiben a gyermeki lélek veszedelem nélkül gyönyörködhetett volna. Érzelgős és selejtes fordításokat használtak, melyek a magyar gondolkodásnak idegenek voltak, vagy jobb esetben magyar kontárok hevenyészett, avatatlan durva ácsmunkáját, amely lelketlen, vagy rosszul rajzolt és betegesen képzelt szereplőkkel, formátlan formákkal és fogalmakkal gyötörte a gyerek fantáziáját és éjszakáját. Az idétlenséget és fonákságot már túlvitték azon a határon, amit meg lehetett volna bocsátani. Ne nevéssenek, nagyon komoly és válságos pillanata volt ez a magyar pedagógiának. Kuriózumnak látszik ma, pedig való igaz, neveléstörténelmi tény, hogy az akkor egyetlen számbavehető gyermeklapban ez a vers jelent meg:

*Misike jó kislejű volt, Ha egy idegen úr bejön,
Kis könyvéből mindig tanolt. Úgy néz reá, mint egy
mejjöm,
De im, nézzétek Marcit, Megint enni kér a tálba,
Mindig vágott fura arcit. Pedig mennyit zabált dálba!*

Csak azért nem folytatom, mert ennek a lelketlenségnek nem akarok jelentőséget adni azzal, hogy komolyan foglalkozom vele. Talán éppen az utolsó pillanatban, az úgynevezett tizenkettedik órában toppant a magyar gyermekek virágos kertjébe Pósa Lajos.

*„Itt van, itt, Az Én Újságom!
Csakhogy itt van! Régen várom.
Napkeletről tündér hozta,
Ez aztán a kedves posta!*

*Teli dallal, teli képpel,
Telistele szép mesével.
Mese, mese tarka szárnyon,
Fogjátok meg, el ne szálljon!”*

Micsoda más hang! Micsoda más világ volt ez! Az igazi magyar hang, az igazi tündérvilág nyájas, szelíd és szép, vonzó és igazi magyar mesebirodalma! Amelyik egyszerre kedvessé, igazzá, bensőséges, intim közvetlenségével őszintévé, derűssé, egyszóval magyarrá formálta azt a kis világot, amelyik már-már megsápadt a sok festett csemegétől, mintha a gyomrát rontotta volna meg. Pedig az a vers csak beköszöntő vers volt, jóformán a kiadóknak írt reklámvers, mely körülhordozta a szenzációs újsághírt, hogy *Az Én Újságom*, – azóta is az egyetlen, egyedüli igazi magyar gyermeklap –, megszületett.

A beköszöntőt nyomon követte *Az Én Újságom*, mindazzal, amit megígért. Tele magyar dallal, magyar mesével, magyar ízléssel, magyar lélekkel. A magyar regék és népmesék tömérdek naiv, kedves és színes motívuma: az ispilángi rózsa, a világszép nádszálkisasszony bevonult a gyermekköltészetbe; Kacor király elfoglalta ősi trónját, az erdők kicsiny rigói és fülemüléi többé nem mákonnyal, hanem tiszaháti búzaszemmel, radnóti kendermaggal

táplálkoztak. Hétről-hétre, hónapról-hónapra, esztendőről-esztendőre. Egy fertály századon keresztül, fáradhatatlanul, szüntelenül, mindig becsületesen, lelkesen, egyforma nagy bölcsességgel, egyformán lobogó magyar lánggal! Ez volt az igazi népnevelés és nemzetművelés!

Ah! Tele van a szívem hálával, szeretettel, tisztelettel mindazok iránt, akik ebben a dicső munkában részt vettek! Tele hódolattal Pósa iránt, aki a magyarságnak ezt a nagy nemzeti hadjáratát a maga radnóti oroszlánfejével és küzdő karjával megindította, s huszonöt év óta diadallal vezeti ma is. Igazi írókat hódított meg az ifjúsági irodalomnak, melyet előtte csak olyanok foglaltak le, akik az írásművészet szépségeit sem nem ismerték, sem megalkotni nem tudták. Az ő halhatatlan érdeme ez is, hogy a magyar írókat föl tudta lelkesíteni az ifjúsági irodalom művelésére, főképp szuggesztív erejével és azzal, hogy maga is költészete javát, istenadta nagy tehetségét ennek áldozta.

Ha neki nem derogált leereszkedni a gyermekvilág naiv költészetéhez, nem volt ezt joga többé lekicsinyelni senkinek sem. Az ifjúsági irodalmat ő tette irodalommmá, s emelte föl a művészetig. Azok, akik olyan hévvel tagadják ennek a szent misszióknak a jogosságát, noha a szócsavarrás, a rabulisztika minden fufangját kimerítik, mégse tudnak mást vágni a Pósa fejéhez, mint a verseiben használt indulatszókat. A csingilingit, a cini-cinit, aranydiót, mogyorót. Hát persze, hogy csingilingi, persze, hogy cini-cini! Mert a magyar nép, minden magyar erő, ízlés és érzék örök forrása és törvényhozója, így szokta azt. Mert a magyar dobbant a lábával és dacosan kiáltja, hogy eb ura kurta! Míg a német a sapkáját a levegőbe dobja, füttyül és hopszaszázik! A faj lelkivilágát semmi sem jellemzi híveiben, mint indulatszava, mert ez spontán, számítás nélkül való, tehát őszinte kifejezése érzéseinek. A Pósa verseiben éppen az a legbecsesebb, hogy a magyar vonásokat soha el nem téveszti.

Mi volt a sikere, mi lesz az eredménye, nem tudom. Egy ember élete, az én életem, rövid ahhoz, hogy egy nemzet, a magyarság lelki helyzetét megismerje s a történetírás tudománya csalékony, mint minden tudomány. De arra esküdni merek, hogy aki a Pósa versein s azon az irodalommon, amit ő teremtett, növekedik föl, az, amíg él, sohasem lesz más, mint magyar.

(Lőrinczy György: Pósa Lajos. Kisdednevelés, 1914. július 1.)

*

Özvegye kiadásában két kötet hátrahagyott verse jelent meg **Pósa Lajos**nak, a néhai gyermekköltőnek. **Gyöngyösy László** az életrajzát írja meg kegyeletes részletességgel. Ezeket a könyveket szívesen fogadjuk, mert alkalmasak arra, hogy a múlt irodalom tisztaságát a maga értékében és jelentőségében mutassák be, s eloszlássák azokat a félreértéseket, melyek évek során hozzátapadtak.

Csakis nálunk történhetett, a félműveltség sivatagán, hogy az irodalom mellé járó széplelkek föltették a kérdést: ki nagyobb költő, Pósa bácsi-e vagy **Shakespeare**?

A nyegle összehasonlítást vigyorgás követte, a hahota pedig visszhangzott a sajtó csarnokaiban is. Azokat a versikéket, amelyeket az apró emberiségnek írt balog rímeivel, édesen együgyű csattanóival együtt, átvitték irodalmi kávéházakba, szalonokba, és ott természetesen nevetésgesek voltak, mint ahogy minden játékszer nevetésges, ha felnőttek szükségleteihez és arányaihoz mérjük. A hajas baba, melyet megtesznek a nőegylet elnöknőjének, okvetlenül furcsa látvány. Hasonlóan az ólomkatona is, melyet egy kaszárnya kapujába állítanak a faköponyegbe, örnek. Így – és nem több ötlettel – figurázták ki Pósa bácsi munkáit, melyek kezdettől fogva csak játékszereknek készültek, és mint játékszerek, pompásak voltak. A csúfondáros, fölényeskedő irodalmárok a versikében éppen azt nem vették észre, ami igazi értéke: játékos voltát, laza összefűzését, könnyed ragasztását, szűk színkálaját, a bíráló ész ellenőrzésétől mentes csapongását és a gyermekléleknek megfelelő, villámgyors eszmetársítását.

Ezek a versek, melyek most előttem vannak, felnőtteknek íródtak. Költőjükben semmi szenvedély sincs. Még írás közben sem lepi meg a láz, mely torzít, kímél, hangsúlyoz egy érzést. Hullámtalan lelke visszatükrözi a valóságot úgy, amint van. A galamb az ártatlanság, a fülemüle az esti erdő költészete, a „kelepelő” golya és a „villás farkú” fecske a békét jelenti, s erről beszélnek a falu akácai és az ablakokban nyíló muskátli is. Seholy semmi idegesség vagy boszorkányosság. Élete javát városokban töltötte. Mégis, egyetlen színfolt se jelzi a várost, mintha az aszfalton bekötött szemmel járt volna. Nincs képe, mely ne egy szegény földművesnép gondolatvilágából származna.

*Szegénynek születtem,
Szegénynek maradtam...
Mindig csak vetettem,
Sohase arattam,
Sohase arattam...
olvasom egyik versében.*

Dankó Pistát, Banda Marcit, Blahánét költeményekben ünnepli. Sok dalát megzenésítették, de mind-egyik mögött hallani a cigánymuzsikát. Nem tudok költőt, aki ennyire gyermeklélek maradt volna, holta napjáig. Nem gyermekes lélek, mely a gyermeklélek elfinomódása, de a szó szoros értelmében gyermeklélek. Pósa Lajos minden sorában észreveszem Pósa bácsit.

Aki ilyen lelki alkattal született, arra volt hivatva, hogy hosszú idő múltán megteremtse a nem létező gyermekköltészetet. Rengeteg munka várt rá, mert elődei alig voltak. „A gyermekbarát” **Dolinay Gyula Kis Lap**-ja és **Hasznos Mulattató**-ja meg a *Kis Újság* alig jöhetett számba. A kis magyarok sokáig silány szellemi táplálékon, idegen kotyvalékon nőttek föl, németből rontott, sótalan versikéken, melyek émelygősek és főképp zeneietlenek. Ezen a téren is megvoltak az élelmiszerhamisítók. Mit tudták még akkor, hogy a magyar dajkaszavaknak is polgárjogot lehet adni? Gyöngyösy László, Pósa életírója helyes érzéssel vette észre, Pósa előtt egyetlen gyermekköltőnk

Petőfi Sándor, aki, ha tovább él – bizonyosan nagyot alkot itt is. *Arany Lacinak* írt ragyogó meséje mai is a legszellemesebb gyermekversünk. Pósa Lajos ezen a nyomon indult el, s Petőfi és **Arany** s a magyar népmesék szellemében – negyvenévnvi késedelemmel – újrateremtette a gyermekköltészetet, 1889-ben, mikor *Az Én Újságom*-at megindította. Vérmérsékleténél fogva szívesen látták a kicsinyek. Mert ne higgyék, hogy a gyermekszobák ajtajai oly könnyen kinyílnak minden verselőnek, és azt se gondolják, hogy gyermekköltőnek lenni hiány, nem többlet. A gyermekek gyűlölik a fölényt. De azt még jobban gyűlölik, aki közjük kuporodik, gügyögve, selypegve próbál hozzájuk közeledni, s annyira buzgó, hogy az egyszerűséget a bárgyúsáig túlozza. A kis olvasók hamar átlátnak a szitán, és ajtót mutatnak nekik. Annyira nem szívelik ezeket a szépelgőket, mint a parasztok a pesti „népies” játékokat vagy a raccsoló képviselőjelölteket, kik „akkurátusan” akarnak beszélni. Pósa Lajos nem eshetett ebbe a hibába, mert lelke mélyéből komolyan vette a gyermekszobát, és áhítat fogta el, valahányszor kilincsére tette a kezét. Írása, melynek hasonmását válogatott költeményei előtt látom, arról tanúskodik, hogy vonásai egy gyermekéi, rajzos és hasas betűi, egyenes sorai mintha sorvezetővel íródtak volna. Ez a csöndes bácsi nem zavarta a kis emberek társaságát. Közéjük telepedhetett, kezébe vehette a labdát, még a hintalóra is felülhetett. Itt igazán otthon volt. „Gesichtsentrée”-ja volt a gyermekszobába.

Ellen Kay írta: „*A XX. század a gyermek százada.*” Valóban, e század első éveiben világszerte ünnepelni kezdték a gyermeket, költők örökítették meg szenvedő és rejtélyes arcát, tudósok figyeltek bimbózó lelkére, társadalmi mozgalmak indultak, hogy megmentsék a jövődönnek, és egészségessé, boldoggá tegyék. Ebben sok gyakorlati cél volt, de sok titokzatos vágy is. A gyermek jelkép lett. Ő volt az érzés, az ösztön és sugallat, aki kívül áll az osztályharcok porondján és az ész meddő töprengésén. Az a nemzedék, amely átesett a „gőzről és villanyról” elkeresztelt XIX. század nagyralátó bizakodásán és keserves csalódásán, a tapasztalati tudományok és kísérleti lélektanok csődjén, közvetlen érzésszel kielégülést akart, és vallásos áhítattal övezte a leendő Embert. Korunknak legnagyobb költői oly öntudatosan éreztek, mint a gyermekek, és legjobb költeményeik hasonlítottak a dajkaversek csilingeléséhez. Bölcselőink pedig kikapcsolva az ismeretelmélet kételyeit, sugalmas megismerésre törektek a „megérzés” által. A gyermekbe tehát sok mindent belelátunk! Ő volt az Ember kezdete, majdnem mintaképe is.

Vajon ismerte-e költőnk ezt a gyermeket, a mélységek hordozóját? Alig hiszem. Ha egyszer igazán beletekint lelkébe, akkor elsápad, és a gyermeklélek költőjévé lesz, nem a gyermekek költőjévé. A gyermeket ismerni annyi, mint az embert ismerni, a benne lakozó *daimon*-nal együtt. A gyermek nem idilli és nem mennyei. Amint hogy a nagy ember sem az. Tetőtől talpig ember ő, kicsiny kiadásban, az ember pedig lobbanékony portéka.

Idegélete, vágyai, hajlamai, rigolyái ugyanazok. Hogy nevéle odabiggyesztjük a *kis* jelzőt, csak annyi, mintha kis oroszlánról beszélünk. Behatolni a mélységeibe pedig talán nehezebb, mint a felnőttébe. A gyermekorvos mestersege is fáradtságosabb. Pósa Lajosnak az volt a szerencséje, hogy nem látta ezt a problémát, de tudta, ösztönösen, mi kell az ő kis közönségének. Úgy ismerte őt, mint a játékok elmés, leleményes fabrikálója apró-cseprő vevőit.

Ha így nézem költészetét, akkor kijelenthetem, hogy nincs benne mesterkélttség. Csak annyit vesz föl a világból, amennyit egy gyermek is befogad. Az, hogy az íróban nincs szenvedély, kellemes játszótársá teszi. Érzelmes, anélkül hogy érzélgős lenne. A gyermek még csak átsuhanó érzéseket szeret, melyek nem vájtak maguknak medret. Nem akar tanítani és erkölcsi leckét mondani, mézes csészében beadni a keserű orvosságot. Szerencsére, mert a páciens akkor a mézes csészét is visszatolja ajkaitól, orvossággal együtt. Ezen kívül mindig kézzelfogható, megmarkolható, csupa valóság, nem elvont fogalom. A kicsinyek félig-meddig pogányok, csak kutyában, macskában, szőlőben, dióban, kalácsban és cukorban hisznek. Pósa Lajos józan magyarsága egy csapásra átnemesítette gyermekköltészetünket: virágokat, gyümölcsöket, csengőt, órát, nyuszt és katicabogarat úgy állít elénk, ahogy a magyar paraszt látja évszázadok óta. Felnőtteknek írott, úgynevezett „hazafias” verseiben sok programot és szántszándékost lelek, lehangol politikai mellékíze. Itt azonban igazán magyar, mert nem a *mi*-ben, hanem a *hogyan*-ban rejlik magyarsága, nemzeti volta. Érdekes, hogy ezekben a verseiben szabadsága és eredetisége is nagyobb, mintha a gyermekszobában otthonosabban, bátrabban mozogna, merészebb kapcsolást, fürgébb szökellést, zeneibb csengést enged meg magának, igazán költővé válik még a felnőttek szemében is. Első versek, melyeket olvastam, hatéves koromban, mikor nem ismertem sem Petőfit, sem Aranyt. Egy decemberi délelőtt apám hazahozta *Az Én Újságom*-at. Abból silabizáltam ki ezeket a sorokat:

Hahó! Hahó!

Esik a hó.

Itt a tél hidege,

Fázik a cinege.

Varjú károg a fatetőn,

Farkas ordít künn a mezőn...

Mai napig ez jelenti számomra a telet, minthogy annak idején – mint annyi százezer magyar kisgyerek – ebbe a kezdetleges keretbe raktam be zúzmarás érzéseimet, a fehérségen való végtelen és szűz ámulatom. Évekkel ezelőtt pedig, mikor kisfiam torokgyítkban feküdt, és minden játékot ellökött magától, lázában szívesen dúdolgatta a Pósa-verseket, melyeket egy olvasásra megtanult:

Aranykertben aranyfa,

Aranybölcső alatta,

Aranymókus szundikál,

Aranycsengő muzsikál.

Álmodj szépet, álmodj jót,

Aranydiót, mogyorót...

Ez az aranymuzsika akkor engem is gyógyítgatott.

Mindezt azért említem, hogy megérezkítsem, milyen mélyen van beágyazva idegéletünkbe ez a gyermekköltő. Kiskoromban bírálattól elváltam őt, és meg voltam győződve, hogy nála nincs nagyobb poéta, Most hatodfél éves fiam kér, hogy gyönyörűt írjak Pósa bácsiról. Mert „bácsi” marad, örökéig. Ez a díszítő jelzője. Csak a lexikonok ismernek Pósa Lajost. A gyerekek, akik konzervatívok, bácsinak ismerik, harmincöt éves korukban is. Lehet tehát, hogy elfogult vagyok vele szemben. De azt kérdezem, hogy ez a nemzedékeken át tartó befolyásosság nem maga a hírnév-e, mely „ércnél maradandóbb”?

És nem ilyen boldog és megújuló elfogultságok láncolatából áll-e az is, melyet halhatatlanságnak neveznek?

(Kosztolányi Dezső: Pósa Lajos. Új Magyar Szemle, 1920. július)

*

Volt, hol nem volt, túl a Tiszán és a tegnaptól nem nagyon messze, volt a világon egy híres mesefa. Egyenesen annak termett. Mesefának. Annyi mese meg versike csüngött az ágán, mint cseresznye a fán. Ha letépték volna, elég az ország összes gyerekeinek.

De éppen az volt a bökkenő, hogy senki sem tudott erről a fáról mesét szakítani.

A mesefa a király kertjében állott. Egyszer arra sétált a király a kis lányával. Amikor a királykisasszony meglátta a gyönyörű fát, megkérte az apját:

– Édesapám, tépj nekem egy mesét erről a fáról...

A király tüstént odahozatta leghíresebb ácsait és egy irgalmatlan hosszú létrát faragtatott velük. A legügyesebb szolgáltait küldte fel rá mesét tépni, de egyetlen egynek sem sikerült. Mind mese nélkül jött le a létráról.

A kis királykisasszony sírva fakadt, nagyon megkívánta a meséket, de hát nem akadt az egész palotában senki, aki tépni tudott volna belőlük.

– Várj, amíg megérnek, és maguktól lehullanak – vigasztalta a király a kislányát.

De bizony elmúlt a nyár, az ősz, a tél, s újra itt volt a tavasz és a mesefa nem hullatott le egy szál virágot sem.

Ekkor a király nagy ünnepséget rendezett, és meghívta erre a világ összes mesélő embereit. Ezek között bizonyosan fog akadni, aki tud majd tépni mesét erről a mesefáról is. Hiszen ez a mesterségük.

A meghívásra el is jöttek mind. Teli volt a kert idegen mesélőkkel. A király óriási asztalt ácsoltatott a mesefa körül és ott terítették vacsorához a vendégeknek.

Csuda érdekes, tarka társaság ülte körül a minden jóval megrakott kerek asztalt. Ott voltak az összes mesélők, tarka-barka öltözetükben a világ minden tájáról. Volt olyan, aki úgy nézett ki, mint egy bohóc, olyan, amelyiknek

akkora szakálla volt, mint egy törpének. Itt volt a hindu mesefamászó, aki olyan egyszerű meséket mondott, mintha az életből nyírta volna ki. Itt volt a híres amerikai mese bácsi, aki a legviccesebben tudta elmesélni a szomorú meséket. Az ember hirtelen nem is tudta, hogy sírjon-e vagy nevéssen. Mókás szürke bajusza szüntelen mozgott, mintha dróton rángatnák.

Aztán itt volt a lódító dánius, aki úgy tudott füllenteni, hogy mindenki elhitte. Eljött Nippón is, a keleti varázsló, aki ha mesélt, cseresznyevirág nyílt ki a száján, és édes illatok szálltak szerte. A kínai Csu-Da is itt töltötte nagy pipáját álomdohányval, és olyan tarka történeteket mondott, mint a kimonója. Csu-Da kicsi és sárga volt, és a mesék úgy gurultak ki belőle, mint az érett ringlók. Olyan kerek mesék voltak.

Egy ánglius, aki mint egy center,¹ gólba rúgta a meséket, olyan találósak voltak. Egy német is eljött, ez meg mézeskalácsnak sütötte, és úgy osztotta szét a gyerekeknek.

Hosszú lábaival eljött a híres spanyol is, a don Agyalágy, a világ leghíresebb baklövője. Még görög is akadt a társágban: ez értette az állatok beszédét, és mindig velük társalgott. A híres világjáró is megjelent számárháton, és nem győzte mesélni kalandjait. Egyenesen a rézbőrűektől indult ide.

Szóval ezen a híres lakomán együtt volt a világ minden nációjának mesélője. Az egész ország gyerekeit mind összedobolták, hogy hallgassák meg az idegen mesélőket.

El is jöttek a gyerekek, de idegen volt a mesélők beszéde, hát unatkoztak, és végül eloldalogtak. Még a királykisasszony is, pedig értett ángliusul is.

Mikor vége lett a lakomának, felállt a király, és felköszöntötte vendégeit:

- Köszöntelek házamban kedves idegenek. Nagyon szép, hogy hívásomra mind eljöttetek, és elhoztátok mesevirágaitokat a mi gyerekeinknek. De ők nem értik meg jól a meséiteket. Íme itt van fejetek felett az én mesefám. Erre kíváncsi elsősorban az én gyermekem és népem gyermekei is mind. Ezért hívtalak meg titeket, híres mesetépők, talán ti tudtok erről a fáról is mesét szakítani. Mert itt nem találtam még, aki szakítani tudott volna.

Erre felállt a híres mesekirály, aki ezeregy mesét tépett már életében és így felelt:

- Köszönjük bizalmadat, minden bizonnyal találunk rá módot, hogy megközelítsük mesefád virágait.

Mindjárt munkához láttak. Első természetesen a mesekirály volt.

- Srófoljátok le a holdat és a csillagokat – parancsolta.

Mikor erre senki nem mozdult, felugrott a dánius, felnyújtotta a nyakát és egy nagyot fújt.

- Na, eloltottam – jelentette ki.

Mindenki elhitte neki, még a mesekirály is, aki aztán meggyújtotta Aládin csodalámpáját, háromszor meglóbálta maga körül, és leborult a mesefa tövébe.

- Allah nagy és hatalmas – mondta. Allah megindítja a hegyeket, az égre napot ültet és a fákat teliaggatja

mesékkal... Ha Allah akarja, tenger folyik a tűzhegyre, kialszik a nap szeme és lehullanak a mesevirágok. Hulljatok, hulljatok mesefa virágok!

A mesefa nyilván nem értett törökül, mert akkora versike se hullott le erre, mint a nyúl farka.

Most az indus állt elő:

- Gyűjtsd meg a csillagokat, parancsolta a dániusnak.

A huncut dán elővett egy fogpiszkálót, végighúzta a svéd mesemondó hátán.

- Csak ezen a skatulyán gyullad – mondta, és mire a svéd észrevette, már égett a fogpiszkáló.

A dánius feldobta a magasba, aztán kijelentette, hogy most már égnek az égitegek. Erre az indus két karját feltárta, aztán mellén keresztbe rakta, a fejét mélyen lehajtottotta és fohászzkodott:

- Visnu, hatalmas, tégy engem óriássá, hogy letéphessem eme idegen mesefa virágait.

Az indus ebben a pillanatban csakugyan nyúltni kezdett, mint a gumi, és pillanat alatt olyan hosszú lett, hogy játszva elérhette a mesefa virágait. De amint a kezét ki akarta nyújtani, hogy tépjen belőle, érezte, hogy a keze elzsibbad, és Visnu isten a fülébe súgta:

- Meg ne tépd az idegen mesefa virágát, az tilalomfa neked.

Az indus úgy összezsugorodott, hogy még kisebb lett, mint azelőtt, és ijedtében a fejét csóválta tanácstalanul.

Azután sorra próbálkoztak valamennyien. Volt, aki meg akarta mászni, olyan is volt, aki le akarta énekelni a meséket, de semmi bűvészkedés nem használt. A spanyol végre kijött a béketúrésből:

- Majd lepörkölöm én azokat a ravasz meséket, hőködött. És egyszeribe hatalmas máglyát hordott a mesefa alá.

- Adj egy kis tüzet – kérte a svédet.

- Kérj a naptól, annak több van – mondta a svéd gúnyosan.

A spanyol erre dühösen kirántotta a kardját, aztán visszadugta és olyat rúgott a svédnek, hogy meg sem állt a fjordokig.

Nagy zűrzavar keletkezett, a király már kezdte unni az egész gyülekezetet, amikor különös zene szállt feléjük. Mindenki elhallgatott.

- Miféle hangszer ez? – kérdezték az idegenek.

- Tároगतó – mondta a király.

A hang egyre közeledett, és egy csapat gyermek és felnőtt kíséretében megjelent a tarogatós.

Szép barna arca volt, de olyan kopott dolmánya, mint egy vándorszínésznek. Cipője poros volt, látszott, hogy messziről gyalogolt idáig.

- Mi járatban vagy? – kérdezte a király a jövevényt.

- Hallottam, hogy van egy mesefa a kertedben felséges királyom, azért jöttem, hogy szakasszak róla meséket.

- Ki vagy te?

- Szegény poéta vagyok...

- No, hallod, itt vannak a világ leghíresebb mesélői egy szálig, és egy sem tudott tépni a mesefáról, hogy tudnál éppen akkor te, szegény poéta?

- Megpróbálom, felséges királyom.
- Hát megteheded, poéta – mondta a király kegyesen, és aludni ment.

Éjszaka volt. A vendégek is aludni tértek, elszédtek ki erre, ki arra. A vándor poéta egyedül maradt, és lefeküdt a mesefa alá. A mesefa csöndes és magányos volt, mint a poéta. Hanyatt feküdt a fa alatt, elnézegette a gyönyörű himbálózó, kedves rózsaszín meg piros mesevirágokat és felsóhajtott:

- Hogy a jó Isten áldjon meg szép mesefa, de ehetném, hallod...

Alig mondta ki, hát uramfia, abban a pillanatban egy formás kis mese pottyant az ölébe.

- Hejnye az áldóját, de kár, hogy nem vagy manna. Most tüstént megennélek, olyan éhes vagyok.

A mesefa éppen a királykisasszony ablaka alatt állott. A királykisasszony még ébren volt, és meghallotta, hogy a poéta éhes. Megsajnálta szegényt, gyorsan magára kapta ruhácskáját, beszökött az éléskamrába és megrakodva étellekkel ott termett a poéta mellett.

- Hoztam enni neked – mondta, és letette a kosarat.

- Isten áldjon meg érte – köszönte a poéta, és cserébe a királykisasszonynak ajándékozta a szép mesevirágot.

A királykisasszony felsikoltott örömeiben, és hálából össze-vissza csókolta a költőt. A poéta szíve meleg lett, sugárzott, mint a nap. Felszállt a szív melege egész a meséig, és azok úgy kinyíltak, mint az orgona. Aztán hullani kezdtek, és hullottak, mint a virágszirmok. Alig győzte szedegetni. Egész éjszaka szedte, és a királykisasszony is segített neki. Hajnalra annyi volt a mese a tarisznyában, hogy az egész ország gyerekei kaphattak belőle.

A király rosszul aludt. Reggel kisétált a kertjébe. Nagy csomó kacagó gyereket lát a mesefa körül, és közöttük az ő egyetlen gyermekét is. Odamegy, megnézi, mi történik, hát látja, hogy a poéta milyen bőkezűen osztogatja szét a meséket. Szörnyen csodálkozott.

- Hogy csináltad ezt, poéta? Ördögös dolog. Egész világ híres mesélői nem tudtak hozzájutni a mesefa terméséhez, neked pedig magától hullik az öledbe.

- Hej, uram királyom, egyszerű dolog az. Ennek a fának a gyökere a mi talajunkban termett. Ki másnak teremne meséje, virága, ha nem azoknak, akik körülötte élnek?

A király elgondolkozott, aztán így szólt:

- Igazad van, poéta. De ha a mesefa csak poétának terem, akkor a tied a mesefa, nem az enyém. Hát élj meg belőle.

És a poéta ott maradt holtáig a mesefa árnyékában, és mesélt a gyerekeknek utolsó leheletéig. A jó gyermekek hálából vittek neki kenyeret és vasárnap még húst és kalácsot is. Az egész országban híre ment a poétának, akinek a mesefa a legszebb virágait hullatta.

Mikor már fehérhajú nagyapó volt, még akkor is mesélt, míg egy reggel halva találták a fa alatt. A szép mesevirágok csak hullottak, hullottak rá, mint a könnyek, és egészen betakarták, mint a csipkés szemfedő.

A koporsójára az ország összes gyerekei egy hatalmas babérkoszorút fontak, és széles szalagára arany betűvel írták rá:

„A mi mesefánk legelső poétájának, Pósa Lajosnak – a gyermekek, akik emlékét örökké őrizni fogják.”

(Gergely Boriska: A mesefa. Mese Pósa Lajosról. In: Nagyoktól – Kicsiknek. Jugoszláviai Magyar Könyvtár VIII., Szabadska, 1933.)

*

Az Élet általában nemes Jóság, tündöklő Szépség, vidám Öröm, lelkes Igazság, ujjongó Diadal, egyszóval a Teremtő meghálálhatatlan örök Áldása. És mégis, minden egyes ember életében a Jóságnál több a szívenütő Rossz, a szépségnél sűrűbb a sápasztó Csúnyaság, az Örömnél állandóbb vendég a szomorító Bánat, a Diadalnál hübb a rugdosódó Bukás, úgy, ahogy minden ember életében több a fojtogató Átok, mint a simogató Áldás.

A Mese ennek az igazi Életnek, az egyes emberek közösorsú életének tükre.

A mesében elindul a Jó és találkozik a Rosszal, a Szépség a Rűtsággal, az Igazság a Hamissággal, az Öröm a Bánattal, a Diadal a Bukással. Aztán szívós, komor és színes harc fejlődik ki közöttük. A Rossz a Jóságot akarja sírba fektetni, a Hamisság kiszúrja az Igazság szemét, a Szépet elborítja a Rűtség fekélye, az Örömet lenyakazza a Bánat kardja, a Diadalt elgáncsolja a Bukás. Vagy éppen megfordítva: a Jóság teríti le a Rosszat, a Szépségtől megvakul a Rűtség, a Hamisságot elkergeti az Igazság harsogó szava, a zokogó Bánatot elhessegeti a kacagó Öröm, a Bukás ördögét útszélre veti a Diadal angyala.

A mesékben azután a szivárvány-szárnyú tündérek, a nagyszakállú törpék, a szálfakardot forgató óriások, a tüzet fűvő sárkány, a fogatlan vasorrú bába, a seprűn lovagoló boszorkány és a sok-sok, népét szerető, vagy népét sarcoló király, királyasszony, királyfi és királykisasszony – mind-mind – a Jóság, a Szépség, az Igazság, az Öröm és a Diadal vagy a Rossz, a Rút, a Hamis, a Bánat és a Bukás hűséges apródja.

A kerek föld minden népe mesél s így mesél. Minden népnél majdnem ugyanaz a mese magja; majdnem minden népnél megtaláljuk ugyanazokat a mese-típusokat. Csak a mese alakjaira, hőseire aggat más-más lelki és testi ruhát a különféle országok, népek mesélője. Egyik nemzet színesebben, a másik fakóbban adja tovább mesemondó estéken a maga örökéletű meséit. Az egyik nép inkább a szivárványos, a másik a ködös-lelkű meséket szereti jobban. A magyar nép is mesél. Mesélt mindig, mesél ma is. A mindig új reményt repítő aratás, a falusi kedves fosztókák, a dalos fonók, a vidám kukorica-morzsolások, a hangos szüretelés estéi és éjszakai szépültek és szépülnek meg ma is a népmesék tündéri fényében, meleg muzsikájában. S ezekből a népmesékből sarjadtak ki nálunk is, más földeken is a gyermekmesék. S tulajdonképpen a legtöbb népmese – gyermekmese is. Hiszen a nép maga is gyermek!

De még a múlt század első éveiben is a sok népmese és gyermekmese csak szájról-szájra szállt, faluról-falura vándorolt, apától a fiú tanulta meg és adta tovább az unokáknak. Úgy, hogy a népmesét csak a múlt században kezdtük komolyan összegyűjteni, könyvbe édesgetni és kényszeríteni és így megmenteni a bizonyos halhatatlanságnak. Nyilván tudott, hogy a *Kisfaludy Társaság* áldozott e nagyértékű munkára sokat.

A gyermekeknek való meséskönyv is igen kevés volt. Még a múlt század derekán sem adhatott a gyermeke viráglelkét szeretettel és aggódással leső, figyelő szülő jó meséskönyvet kisfia, kisleánya kezébe.

Eleinte csak idegenből fordított meséskönyveket tudtak a kiadók a szülők pénzén és szívéen keresztül a magyar gyermekek kis könyvtárába juttatni. S ezeket az idegen köntösű és lelkű meséket legtöbbször színtelen, nyelvrontó magyarsággal fordították az olcsó-jánosok, akik se a gyermek, se a mese, se a magyar nyelv lelkéhez nem tudtak egy pillanatra se felemelkedni.

Nem gyomlázták ki az íróművészt jellemző fáradhatatlansággal ezekből az idegenből átültetett mesékből sem az idegenséget, sem a lelket elborító gyomot.

Ilyen körülmények között robbant herkulusi erővel, öntudatos fajtaszeretettel, töretlen talentummal a magyar irodalom mezőire **Pósa Lajos** az 1880. év táján. Gyermekek lelke ösztönös sugallattal vezette, vont, serkentette őt a gyermekirodalom művelésére. A költő csalhatatlan érzékével megértette, hogy **Petőfi Anyám tyúkjá** és **Arany Lacinak** írott verse s különösen színes **János vitéze** a halhatatlan útmutató.

Csak előre!... Meg kell nemesíteni a magyar népmesét... Meg kell tisztítani a jó lelkeket, a meleg szíveket ijesztő fordulataitól... Ki kell tépni belőle a dudvát irgalmatlan kézzel... A Hamisság ne szúrja ki az Igazság szemét, ne vágja le a nyelvét, orrát, fülét, mert az esztétikailag rút, erkölcsileg megdöbbentő... A szorgalmas hangya szorgalmát állítsuk a csak tovább is a gyermekek szeme és lelke elé; de ne fogjuk rá az igyekvő hangyára, hogy uzsorás is, aki a nyarat drága dalokkal áténeklő, meggazdagító tücsköt naplopónak tartja... Ó, a tücsök éneke a természet pompás értéke, világteremtő alkotása; dala nélkül nem volna kiteljesedett a nyár... Úgy hozzátartozik a mező nyári életéhez, mint a költő éneke az ember lelki életének kincseihez.

Pósa Lajos ihletett, finom, magyar művészelke megborzadt az értéktelen, silány, idegenből szolgálai hűséggel fordított gyermekkönyvektől is. Érezte, hogy ez a vadidegen, tengersok meséskönyv lassankint beiszapolja, eltemeti, megfertőzi a jövendő Magyarországot.

M a g y a r meséskönyveket kell a magyar gyermekek kezébe juttatni gyorsan, amely könyvekből a szépséges lelkű, tündöklő köntösű, dalos nyelvű magyar mesék élvezetik észrevétlenül a serdülő Magyarországot a Jóhoz, a Széphez, az Igazsághoz, a Hűséghez, az Örömhöz.

Megalapította Pósa a magyar irodalomtörténetbe ma már halhatatlanul belépett *Az Én Ujságomat*.

S ott **Benedek Elekkel**, **Gárdonyi Gézával**, **Egri Györggyel**, **Sebők Zsigmonddal**, **Bródy Sándorral**, **Sas Edével**, **Lőrinczy Györggyel**, **Tábori Róberttel**, **Lampérth Gézával**, **Gaal Mózzsal**, **Havas Istvánnal**, **Herman Ottónéval**, **Szabóné Nogáll Jankával**, **Pósa Lajosnéval**, **Móra Ferencsel**, **Dingha Bélával**, **P. Ábrahám Ernővel** s e szerény sorok írójával a magyar gyermekmesét a népmese lelkének megnemesítésével megteremtette s olyan kábító, elandító, vigasztaló, üdítő virágzásba borította, amilyenről Pósa Lajos teremtető lelke nélkül álmodni se lehetett volna soha. Pósa Lajos maga is újra és újra megfürdette holtig fiatal lelkét a népmesék csudatavában s egymás után írta három évtizeden át a mindig-hálás magyar gyermeknek örökszép meséit *Kacor királyról*, a *Világszép Nádszálkisasszonyról*, a *Kis gömböcről*, a *török császár kacsásáról*, a *kis baltáról*, *Venetúr Lencsésjéről*. És ki tudná hirtelen szerbe-számba venni az ő temérdek, szebbnél szebb, muzsikáló meséit.

Mert Pósa Lajos versekben írta meg az ő megejtő, szívünkbe dallal besurruló meséit. S ő erősen kiszélesítette a maga verses meséinek határait. A népmesék lelke szerint teljesen magából, az ő örökkön üde, friss, naiv, repülő lelkéből röpítette napra s forró, hűséges, szerető, magyar szívéből bányászta ki apró, rövid, csattanós, kacagó, tréfás, úgynevezett „csali” meséit. Valósággal elbájolta a magyar gyermekvilágot az ő meseszövésszerű kisebb verseivel, mikor rímes sorokban csengette a gyermekek fülébe és szívébe, hogy milyen lagzit csaptak a konyhában a konyhai edények, mikor „házasodott a lapát, elvette a piszkafát.” Mesél ő a lyukas mogyoróról, a cica-micákról, az egériszokoláról, a farkasról, a tyukicákról, a miniszterre felcseperedett kecskéről, báró Morgóról, a hű bundás kutyáról, a dongóról, a prücsökről, a hős cincérről annyi színes, eleven, vidám, tréfalkozó, játszós, kacagó apró mesét, hogy ilyen kincse nem igen van a világ egyetlen országában sem a gyermekeknek.

De Pósa Lajos nemcsak az alkotásban volt halhatatlan; ő az ösztökélő munkában, a másokat teremtésre sarkalásban is szinte egyedülálló jelensége a magyar irodalomtörténetnek.

Érezte, hogy egy ember munkája nem elég, még akkor sem, ha az ember olyan istenáldotta költő, mint ő, ha oly bő áldással tudja magából ontani a muzsikáló rímekbe szökő sorok rengetegét, mint ő.

Minden lelke szerint, nyelve szerint, hite szerint igazán hivatott magyar író megostromolt. Minden író, aki az utolsó negyven esztendőben értéke volt a magyar írásművészetnek, becsalogatott Az Én Ujságom szerkesztésébe... **Jókai** így írta meg a gyönyörű *Rózsák szigetét* a magyar gyermekeknek. Pósa Lajos olyan ráható erővel, olyan hősi lelkesedéssel tudott beszélni a magyar gyermekek lelki éhségéről, hogy Jókai is íróasztala mellé ült és mesét írt a magyar kisfiúk és kisleányok százazreinek. **Mikszáth Kálmán** is Pósanak engedelmeskedett, mikor a *Huszár a teknőben* című gyönyörű írásával ajándékozta meg a magyar gyermekvilágot.

Móricz Zsigmond is az ő bátorítására írt néhány szép mesét. Nem beszéltem **Pekár Gyulával**, mégis meg merem írni, hogy ő is bájos és maradandó értékű, egyetlen ifjúsági könyvét *A kis hőst*, ha nem is Pósa Lajos közvetlen buzdítására, de az ő szívós serkentésére nagyranőtt ifjúsági és gyermekirodalom hatása alatt írta. **Herczeg Ferenc** is Pósa meleg hívására és unszolására jelentkezett toronymagas talentumához illő sok szép írásával a magyar gyermekek mesebirodalmában. **Gárdonyi Géza** is mesemondó nagyapónak állt be az Én Ujságomba, mint Pósa Lajos nemes, nagy, halhatatlan apródja s azután **Benedek Elektől**, **Gaál Mózes**től és **Lőrinczy Györgytől** kezdve minden számottevő magyar író együtt szolgálta Pósa hitvallásszerű buzdítására a magyar gyermekirodalmat.

Pósa Lajos volt az a magyar író, akiből a kicsinyes féltékenység és a gyarló irigység teljesen hiányzott. Ő nemcsak örült, hanem ujjongott, ha egy-egy új, friss, erős magyar talentum jelentkezett itt is ott is. Kereste, hívta, bízta őket. És munkásságuk egy részét lefoglalta kéréseikkel a meseírás művészetének. Így teremtette meg Pósa Lajos Az Én Ujságom és a *Filléres Könyvtár* könyveinek ezrein keresztül a magyar gyermekmesét; ez a teremtő munkája egyúttal a magyar mese megtisztítása, megnevelése volt.

De mikor lassankint Az Én Ujságomból átvándoroltak a szebbnél szebb magyar mesék a Pósa szerkesztette *Filléres Könyvtár* könyveibe: ezek az új, várva várt magyarlelkű mesés könyvek harcra indultak. S a harcot hamarosan győztesen fejezték be: kiszorították a magyar gyermekszobából a férc-idegen mesés könyveket... A magyar mese meghódította az ifjú Magyarországot...

Sőt bátran meg kell állapítanunk azt is, hogy az idegen nemzetek meséiből ma már csak az örökszép **Andersen**-meséket és a mindig elragadó *Ezeregyéjszaka meséit* olvassák a magyar gyermekek. S ezeket az idegen meséket is író művészek fordítják olyan szép magyar nyelvre, amely épít, nem ront.

Ezért él Pósa Lajos ma is, ifjan, halhatatlanul, pedig 20 éve múlt a nyáron, hogy meghalt. Ezért nem fogy, hanem egyre nő az ő örök magyar értéke.

(Felolvastattam a Petőfi Társaságban, Pósa halálának 20. évében, 1934-ben. Gyökössi Endre: Pósa Lajos és a magyar mese megnemesítése. In: Vasárnapok – Hétköznapiak, Singer és Wolfner, 1939?)

*

Előadás tartására hívtak meg az érsekújvári magyarok, s tejbe fürdettek, mézbe hempergettek, míg köztük jártam. De hát ez sokfelé megesett már énvelem, innen is, túl is a gránicokon, s az ilyenfajta szégyenkezésbe hamar beleszokik az ember. Nem ez az, ami nekem emlékezetessé tette Érsekújvárt. Hanem az, hogy annak az úri háznak az asztalán, amelyik engem vendégül látott, egy magyar folyóirat hevert, s amikor utána nyúltam, azt mondta nekem a ház úrnője:

- Tudja, hogy én erre haragszom.

- Ugyan? Nem érdemi pedig meg. S nem is szabad semmiféle irodalomra haragudni, elég annak mindnyájának a maga baja.

- De én ön miatt haragszom rá.

- Azt meg már különösen rosszul méltóztatik tenni. Hiszen tudtommal nem bántott ez engem soha.

- Éppen ez az. A nevét se írta le soha. Úgy tesz, mintha nem is tudná, hogy ön van.

- Nézze, ez még nekem sohase jutott eszembe. Dehát ebben se látok semmi rosszat. Bár én tehetnék már úgy, hogy sohase kellene a nevemet leírnom.

- Nem úgy van az - pattogott a ház úrnője. - Nekem fáj a dolog, és magyarázatot kértem a szerkesztőségtől. Azt hiszi, tréfálok? Tessék, itt a válasz.

A választ olyan valaki írta, akit én már akkor is többre becsültem magamnál, mikor az egész önképzőkörünk el akarta velem hitetni, hogy én vagyok a legnagyobb magyar író, s ő csak én utánam következik, de csak azért, mert amit ő ír, azt ki is nyomtatják.

- Persze - mondtam Érsekújváron -, most látom, hogy az ő írását még most is könnyebb kinyomtatni, mint az enyémet.

- De a lényeghez mit tetszik szólni? Amit a szerkesztő úr válaszolt arra a kérdésemre, hogy miért nem vesznek tudomást önről?

A szerkesztő úr azt válaszolta, hogy a kérdés meglepi. Mégpedig azért lepi meg, mert ők is becsülnék és szeretnek engem, s maga se tudná megmondani, miért nem jutott soha eszükbe ennek kifejezést adni. Alighanem azért, mert nem vagyunk egymással semmiféle összeköttetésben.

Ez volt a válasz, és én nem mondhattam rá mást, mint hogy ez alighanem így van, és nekem sohase jutott eszembe, hogy másképp is lehetne. Mert a lényeg nem az, hogy az emberről mit írnak, vagy mit nem írnak, hanem hogy a szivar jól szeleljen, és a paraszával csak a maga ruháját égesse ki az ember.

Hát ilyen fejtörőt adott fel nekem Érsekújvár, és ezen törtem én legkevesebbet a fejem. Azonban rámkialtott mindnyájunk közös gazdája, a közönség, hogy „adj hangot, Dóci!” Négy levél is számon kéri tőlem, mi annak az oka, hogy mikor ilyen nagy szél zúgatja az irodalom fáit és harasztjait, miért hallgatok én akkor, mint deres mezőben a tücsök?

- Tisztelet, becsület Kazinczy Gábornak meg a többi régen voltanak - írja egy ismeretlen kaposvári barátom -, de az élő írókhoz tán mégis közelebb van az élő irodalom.

Most már mit feleljek az ilyen kérdésekre, amikről el kell ismernem, hogy nincsenek minden igazság nélkül? (Az utolsó különben nagyon emlékeztet a menyecske lányom első versére, ami azért maradt utolsónak, mert megfenyegettem, hogy a Tiszába dobom, ha folytatása következik - elég egy családban egy bolond. És nem következett folytatás, mert Panka nagyon engedelmes kislány volt a második elemiben. Akkor írta a számtankönyv-e táblájára ezt az elégiát:

*Arany János költő volt,
Petőfi Sándor is költő volt.
Mind a ketten költők voltak,
De most már megholtak.*

Ha legalább utána írta volna a kis béka ötödik sornak, hogy „most már csak apuka maradt”!

De hát érzi azt a magamforma minden mindegy ember is, hogy az ilyen kérdést nem lehet elanekeztetni. Az irodalom ügye mégse mindegy. Legalább nekünk, íróknak nem lehet az, még ebben a minden mindegy országban se. Itt vallani kell.

Az ám, csak hogy akkor nekem a vallomást azon kell kezdeni, hogy nem tudom, van-e nekem jussom az írók dolgába belebeszélni. Ha vitatkozó természetű ember volnék, kapható lennék vitára afelől, hogy irodalmat csinál-e én vagy nem. De hát nemigen van ezen mit vitázni. Egy az, hogy vitával még soha semmit nem döntöttek el. Másik az, hogy ma nem elég az irodalomhoz tartozni, hanem azon túl vagy azon innen is tartozni kell valahová. Márpedig én nem tartozom sehová, nekem nincsenek „összeköttetésem” semerre. Én csak az a küszöb vagyok, amelyik se kint, se bent nincs. „Szabad hányó”, ahogy a paraszt-bridge-ben az olyan játékos mondják, akinek semmi tromf nincs a kezében. (Nem is oszt az, se nem szoroz a játékban, csak éppen hogy eggyel több van vele.) Falusi kutya a magyar irodalom nagyvárosában. Vagy ha úgy szebben hangzik: a magam szegénye, akit nem hívnak senkinek se, de legalább azt fütyülöm, amit jól esik, akinek tetszik, hallgatja, akinek nem tetszik, odább megy - én nem megyek kántálni senkinek az ablaka alá.

Mindebből a sok szép és nem szép metaforából az következik, hogy nincs jussom semmiféle irodalmi polgárháborúba belevegyülni, s hiányzik hozzá a szívbeli minősítem is. A könyvek óriás kriptájában, ahol csöndes nézelődésben eltelt az életem, a csontok és cserepek közt, amiket a nyárfás pusztákon kiszedegettem a föld alól, odajutottam, hogy én minden szépséget szeretek, ha régi, ha új, csak lelket érzek benne. Még a kortársaimat is szeretem, ha ilyen szépet adnak, akár öregebbek nálam, akár fiatalabbak.

Ezt üzenem azoknak, akik megkérdezték tőlem, hova voksolok. Azért üzenem a nyomtatásban, mert elég ezt egyszerűen is leírni - négyszer leírni unnám is, rá se érnék.

Ide aztán pontot is lehetne tenni. Hogy csillag kerül ide, annak Pepi bácsi az oka, drága öreg barátom, Wolfner József. Aki fotográfiát küldött nekem a Margó Ede Pósa-szobrának az agyagmintájáról, amely bronzba öntve kerül majd a Városligetbe.

Ez a fotográfia üzentet velem azoknak is, akik semmit se kérdeztek tőlem. Mert, ahogy kibontottam a borítékból, ez jutott eszembe:

*Én Istenem, jó Istenem,
Becsukódik már a szemem,*

*De a tied nyitva, Atyám.
Amíg alszom, vigyázz reám...*

Talán sokan emlékeznek még rá, hogy ez volt az a „primitív, gyerekes kis ima”, amivel az Osvát Ernő mártírlánya elment az őszön a „nagy ágy”-ba, édes anyukája után és az édes apukája előtt. Ez volt az utolsó gügyögése, amitől felzokogott a magyar irodalom összeszorított szája, magános embere, a kritika klasszikusa, akiről Kosztolányi Dezső azt írta, hogy a magyar irodalomnak ezt a századát róla fogják elnevezni.

Valamelyik újság az első verssort is közölte a fájdalom riportban, s abból tudtam meg, hogy erről a dadogó gyerekimádságról van szó, amiről még senki se írt se esztétikai, se hittudományi értekezést. Nem is arra való, még a második négysoros strofájával együtt se. Hiszen csak gyerekvers, annak is az aprajából, olyan kis emberbimbók számára, akik maguk se hosszabbak. Engem is tanított ilyenre az édesanyám, mikor még kicsi voltam a *Miatyánk*-ra, meg az *Üdvözlégy*-re:

*Három angyal fejem felett,
Egyik megőriz engemet,
Másik szememet lezárja,
A harmadik lelkem várja.*

Hát ebben is elég primitív a művészet, de azért kirtartottam mellette még akkor is, mikor már én magam nagyban műveltem a poézist. Csak akkor maradt el tőlem, mikor a kislányom megtanult beszélni. Ha én fektettem a gyereket, akkor két kis kezét az enyémbe bújtatva együtt imádkoztuk a rigmusokat:

Én istenem, jó Istenem...

És sohase lehettem olyan fáradt, hogy ettől fel ne frissültem volna, soha olyan fanyar, hogy ennek édes ízét ne éreztem volna. Mindig bizonyos voltam benne, hogy abban a pillanatban ránk néz, akit Atyánknak szólítunk, és nem érhet minket semmi baj azon az éjszakán.

Aztán telt múlt az idő, a kislány megnőtt, az imádságaink elválkoztak egymástól, és csak akkor kerültek megint össze, mikor az unokám pipiske hangja kezdte keresni az utat az ég felé a kis ágyból:

Én isz-tenöm, jó isz-tenöm...

Ilyenkor elcsöndesedik mindenki a házban, nemcsak a magától is lefelé kívánczó öreg fej hajlik meg, hanem a főlsegetten hordott fiatal fejek is, s most már nemcsak az Atyaisten szemét érzem rajtunk, hanem minden angyalaiét is. Ha már én is odafönt laknék, én bizonyosan minden este leszaladnék egy kicsit gyermekimádságot hallgatni. Persze a jövőre nem jó terveket csinálni, mert az ilyen destruktív ember nem tudhatja, milyen meglepetések érhetik a mennyei lakáshivatalban. Hanem abban körülbelül bizonyos vagyok, hogy ha az én órám lejár, én is a Pósa Lajos gyermekimádságával megyek el a nagy ágyba.

Mert tudni kell, hogy ez a fohász is az ő hagyatéka, a Pósa Lajosé, akit már rég nem szokás emlegetni, s aki éppen csak két sorban csúszott be a legújabb nagy irodalomtörténeti kézikönyvbe. De a nótái meg a gyerekversei élnek, s valószínűleg nagyon sokáig fognak még élni, éppen mert a neve elkopik mellőlük. Közszájra kerülnek szerző nélkül, mint a népdalok, amelyeknek szerzőségét azért fogják a népre, mert senki se tudja, ki költötte őket. Mint ahogy nemrégiben egész irodalma támadt annak a kérdésnek, hogy száz esztendővel ezelőtt ki csinálta a *Cserebogár, sárga cserebogár* „népdal”-t.

Erre azt mondhatná valaki, ma már nem veszhet úgy el a költő, mint száz esztendővel ezelőtt. Pedig dehogyanem, ma sokkal jobban elveszhet. Erdőben sokkal könnyebb elveszni a fának, mint a pusztán, aminek egy-két magános akácát, jegenyéjét mindenki ismeri. Gyöngyösi István még Dugonics Andrásnak is kedves írója volt, pedig másfél száz év választotta el őket. De ki delectálja ma magát az öreg Dugonicsal, akit pedig alig száz éve gyászolt meg az egész ország, úgy, ahogy fán azóta se gyászoltak költőt? S ki lesz az a ma írói közül, akit még ötven esztendő múlva is olvasnak? Még iskolai muszáj olvasmány se lesz belőlünk, nemhogy gyönyörűségből olvasnának a dédunokáink. Nekik majd meglesz a maguk irodalma, s azon fognak összeverekedni, hogy íróik közül kit illet meg a halhatatlanság, amely még rövidebb időre fog szólni, mint a miénk, akikről rég nem kukorít már akkor a kakas se. Legföljebb egy tömegsírt kapunk az utódaink irodalomtörténetében, már akik onnan is ki nem szorulunk. De hát az se lesz olyan nagy baj, legföljebb nem buktatnak meg belőlünk senkit a maturán.

Persze azért érhetik meglepetések az embert olyankor is, mikor már nem éri meg őket. Éppen Pósa Lajos rá a bizonyosságom. Valamikor országos bálvány – mikor nekem fölolvastatta a kéziratos verseit a péceli fák alatt, akkor már keserű öreg Marius, tulajdon dicsősége romjain. Az emberek az új dalt szeretik, és a fiatalok nem szeretik az öregeket, akikről azt hiszik, hogy elfogják előlük a napot. (Kölcsönkenyér visszajár, az öregek is ilyenek voltak fiataloknak, és a szilaj fiataloknak is számárfület fognak mutogatni, tán nem is csak a hátuk mögött, ha megöregszenek.) A „hazafias költészet” kiment a divatból, az óda szoborleplezési műfaj lett, és mikor Pósa Lajos Aradon verset mennydörgött a tizenháromról, a vicclap verset írt róla ezzel a refrénnel: Huszonöt kék neked, nem is tizenhárom. Még a gyerekköltészetét is kifigurázták, azt mondták, nincs benne költészet, csak csingilingi üresség, ami a mai – már az akkori „mai” – gyereket nem elégti ki. Paródiák jelentek meg róla ilyenformák:

*Ni, az ucca csupa tő.
Számos boka látható,
Nem is boka, hanem láb,
Ez az úgynevezett csáb.*

Aki ezt a „verset” írta, azt hitte, csak tréfázik, s nem tudta, hogy kegyetlenkedik. Különböleg melegszívű ember, tüzes harcosa az újnak, őszinte elvi irtója a réginek. Pár évvel élt tovább Pósanál, akit bizonyára rég elfelejtett már, mikor a háború derekán a lapja kiküldte riportot csinálni Biharba. Valami vallási szekta támadt ott a parasztok közt, azoknak a titkaiba kellett neki benézni. Meglaktá az új hitfelekezetet, s nagy tanulmányorozatot írt róluk, ami országszerte feltűnt akkor. Külön fejezetet szentelt az új hitvallás zsoltárainak és zsolozsmáinak, amikben biblikus öserőt s olyan természetes szárnyalást, olyan megrendítő mélységeket talált, amilyen műköltésztől többé ki nem telhet. Gyorsírásos szemelvényekben bizonyította, hogy nem indokolatlan a lelkenedzése. Mindenkinek el kellett álmélnodni rajta, milyen frissen buzog a bihari parasztok közt a népköltészet. Nem hallottam azonban senkitől, tehát úgy látszik, nem vette észre senki, hogy az újhíttú bibliás emberek mind a Pósa Lajos gyermekimádságait énekeltek.

Nehogy félreértés legyen belőle, nem szemrehányásul jutott ez most nekem eszembe, mi értelme is lenne annak? A Pósa-szobor mély árnyékba bújt szeméből se szemrehányást nézek ki. Mintha az volna benne:

– Olyan jól megy már a dolgotok, édes véreim, magyar írók, hogy ráértetek vért eresztetni egymásból!

(Móra Ferenc: *Énisz-tenöm, jóisz-tenöm, avagy magánvélemény az irodalomról*. In: *Napok, holdak, elmúlt csillagok*, Révai, 1936.)

Bettes István

Pósáról és a nyelv nemességéről

Pousa, Pausa, Posa, Pósa! Ízlelgetem ezt a nagyon régi, tősgyökeres, középkori magyar családnevet. Azt pontosan nem tudom, hogy a filológusok milyen etimológiai jelentésben állapodtak meg a nevet illetően. Úgy tudom, a pasából, basából származtatva ótörök eredetűnek tartják, a **Bodon**hoz és a **Betes**hez (betüs, bötös, бүтүс) hasonlóan...

Annyi azonban hiteles oklevél alapján is alátámasztható, hogy **II. Endrének** a tihanyi bencés apátság 1211-es birtokösszeírásában a szolgák névsorában *Pousa (Pausa)* alakban szerepel.

Jó száz évvel ezelőtt **mihályfalusi Forgon Mihály** levéltáros a gömör-kishont megyei nemes családok genealógiai ismertetésében külön hangsúlyozza, hogy a nemesradnóti „*alsó (nagy) nemes Pósa családból származik Pósa Lajos népszerű költőnk, akire nemcsak családja, szülőfaluja, hanem egész vármegyénk büszkén tekint.*” Volt is abban az időben mire, hiszen monográfiájának kiadása idején csillaga nagyon magasan ragyogott. Korabeli népszerűségét (főleg a gyermekek körében), talán csak a **Petőfi**éhez vagy a **Jókai**éhoz lehetett hasonlítani. Az *Én Újságom* szerkesztőjeként szinte az egész országot bejárja, a gyermekek szinte félistenként rajognak érte, diadalmenetben vonul át Kolozsváron, Szatmáron és Debrecenen. Mikor Szegeden megjelenik, a vonatnál bandérium várja, díszfogaton viszik a színházba, ahol ezernyi gyermekszáj kiáltja, hogy: Éljen Pósa bácsi! Éljen jó Pósa bácsi!

Korában talán a legboldogabb magyar költőnek is mondhatta magát, ha egyáltalán szabad egy lírikusról ilyet mondani. S meglehet, a gyarló emberi természetből fakadóan gyökerezhetett meg vele szemben valami tehetetlen, sunyi irigység vagy féltékenység, amely által a színvonalas gyermekirodalom megalapozásáért tett erőfeszítéseit megpróbálták a későbbiekben elbagatellizálni, majd **Szabolcska Mihállyal** egy kalap alá véve, ledilettánszóva, kinullázni.

Klasszikusaink közül később csak **Kosztolányi Dezső** emlékezett róla méltányos hangú elismeréssel, ami nem véletlen, hiszen **Füst Milán** mellett (Lásd *A Magyarokhoz* c. versét), nála volt a legfontosabb a magyar nyelv éltető erejének nemzetfenntartó szent ügye.

Versben ezt így öntötte formába:

*„Magyar vagyok, minthogy magyarul írok,
magyarul mondom ámuldozva: tej,
s magyarul mondom a halálos Áment.
Ha ingadozva hátradől a fej,
S az elomló fej végső reszketéssel*

*A levegőbe rázza vézna öklét,
S egy mozdulattal és egy bús igével
Egy lesz vele a rejtélyes örök lét.”*

Eléggé lesújtó, hogy egy-két évtized múltán a mérték- és értékadó budapesti irodalomtudósok már névjegyzékeikben sem említik Pósa nevét, és csak mint jelenséget hozzák fel, eléggé lekezelő utalásokkal (**Schöpflin, Szerb**). Bizonyos fokú méltatása a későbbiekben csupán **Hegedűs Géza** költői mesterségről írt tanulmánykötetében olvasható „*Elrettentő példákat találhatunk a múlt század »gyermekversei« közt. Persze jó példákat is. A néhai Pósa Lajos neve eléggé indokolatlanul vált megvetés vagy nevetség tárgyává. Igazán nem volt nagy költő, de jó ízlésnevelőnek bizonyult nemcsak a maga korában színvonalas gyermekfolyóiratával, Az Én Újságommal, hanem néhány olyan versével is, amely bár nem a legeslegifjabbakat, de a már olvasni éppen tudó elemista közönséget jó ízléssel és tisztességes emberekhez illő eszmékkel készítette elő az igazi költészetre...*”

*„Tudjátok-e, mi a haza?
Az a hajlék, hol születünk,
Hol a dajkánk altatóan
Dúdolgatott dalt felettünk,
Hol az akác lombja borult
Bólongatva az ereszre,
S eresz alatt csevegett a
Villás farkú vitor fecske.
Bárhová visz szerencsétek –
Ezt a hazát keressétek.”*

A fentiekben említettem, hogy szerencsés korban élt és alkotott Pósa, valahol az égiek, avagy a magyarok Istenének is kegyeltje lehetett, legfőképpen azért, hogy még 1914. július 9-én örök nyugalomra hajtotta fejét, és sem az I. világháborút, sem Trianont nem kellett megszenvednie, mikor már a kis csehszlovákiai magyar nebulók így imádkoztak a hazáért 1929-ben, Prešovban kiadott *Szülföld és honismeret* című tankönyvükből:

*„Óh nagy Isten, szép hazánkat véd meg,
Hogy rajt az ellen erőt ne vegyen
És osztályrésze ne sötét végzet,
De örök jólét, dicsőség legyen.
Szemébe gyöngéd, derős fényt árasz,
Lelkébe öntsél acélos erőt
S azt, aki cselet sző vagy viszályt támaszt,
Tipord el, taposd el a vakmerőt!”*

(Imádság a hazáért. Írta: **Heyduk-Hódinka**)

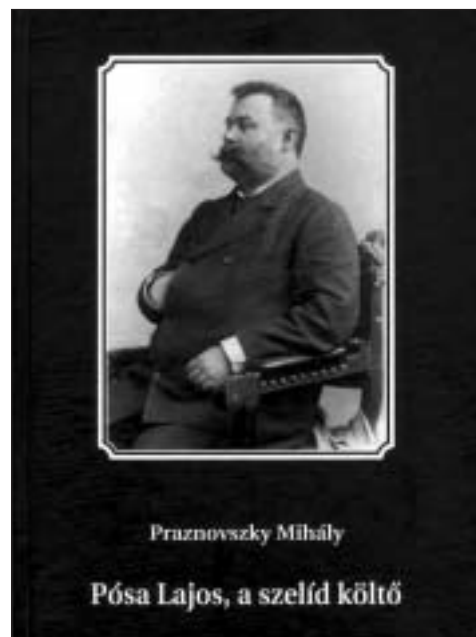
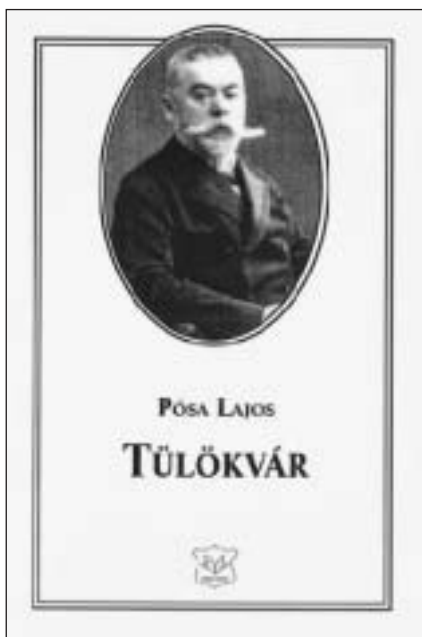
EMLÉKEZETÜNKRE

A cselszövő és vizsálytámasztó, vakmerő játékoság Szlovenszkó tájain még csak gyermekversekben sem igen virgonckodott a komor kisebbségi géniuszok idejében. A Pósa bácsi versein felnőtt, századfordulón született nemzedék adta tovább gyermekeinek, unokáinak **Benedek Elek** összegyűjtött magyar népmesekincsét, és ezek átköltött változatait az utókornak, hogy ennek éltető táptalajából egészséges nemzettudatú alkotók sarjadjanak. Legjelentősebb képviselőjük természetesen az a **Weöres Sándor** lett, akiről annakidején **Kardos Tibor** a következőket tartotta érdemesnek megjegyezni: „Nincs poétánk az utolsó csaknem fél évszázadban, aki a magyar népi líra, a tréfás mondókák, rejtvények, szólások olyan áradatát öntötte volna műköltészeti formába, mint Weöres Sándor... Úgy rendelkezik a magyar nyelvi géniusszal, mint Tolsztoj az orosz falvak lelké-

vel, mindkettő az azonosulás nagy titka.”

Nyilvánvaló, hogy a Pósa Lajos úttörő munkája teljesen el lett sumákolva, és a finnugor hagyományban gyökerező sámánisztikus népi motívumok is egy alternatív, ideológiai szláv géniusszal lettek pótolva.

Kosztolányi **Vikár Béla** 100 évvel ezelőtt kiadott Kalevala-fordításával kapcsolatosan jegyzi meg, hogy az ő meglátása szerint a tudomány kétségtelenül beigazolta: „nyelvben, vérben, lélekben egytestvér velünk Suomi népe... Ha kell nekünk nemesi levél, a szellemiség és alkotóerő igazi nemesi levele, akkor ott a Kalevala. Arany János, aki egy életen át hiába kereste pogánykori költészetünk nyomait, meglelhette volna benne mindazt, amit a kereszténység tűzzel-vassal kiirtott, ázsiai hagyományainkat, hitregéinket, regösénekek és virágénekek egész lelkiségét.”

Gömöriek Pósa Lajos sírjánál

Diri-diri dongó (Válogatás Pósa Lajos gyermekverseiből)

A kis gömböc

- Eredj, fiam Kelemen!
Padláson a szelemen,
Vágd le a kis gömböcöt,
Csapjunk egy jó früstököt.

Fölmegy a kis Kelemen,
Megmozdul a szelemen,
Szelemenbe' a gömböc
Kinyílik, mint a tömlőc:

- Hókusz-pókusz haraplak
Ham, fiacskám bekaplak!
Be is kapta Kelement,
A legelső elevent.

Lesik, várják ideleln,
Hogy jön-e már Kelemen.

- Eredj, eredj te Dorka!
- Édesapja azt mondja -
Nézd meg már, hogy mit csinál,
A gömböcöt hozza már!

Föl is szalad a Dorka
De a gömböc goromba:

- Kelement már bekaptam,
De biz én jól nem laktam!
Hókusz-pókusz haraplak!
Ham, téged is bekaplak!

Be is kapta úgy Dorkát,
Akár egy zöld uborkát.

Lesik, várják, hasztalan,
Haragszik a gazd'uram.

- Eredj asszony, sebesen!
Egyik lábad itt legyen!
Nyírfavesszőt vedd elő,
Gyerekeket hajtsd elő!

Fölmegyen a feleség.
Kis gömböcnek nyereség!

- Fiad, lányod bekaptam,
De biz én jól nem laktam!
Hókusz-pókusz haraplak!
Ham, téged is bekaplak!

Be is kapta a jámbort,
Hogy a kontya se látszott.

Lesi, várja a gazda,
Hol marad a mihaszna?
Maga is fut utána,
Száját gömböc kitéti:

- Fiad, lányod bekaptam,
De biz én jól nem laktam!
Feleséged lenyeltem,
Sivalkodott, nevettem.
Hókusz-pókusz haraplak!
Ham, téged is bekaplak!

Be is kapta. Ez alatt
A kócmadzag leszakadt.

Gömböc gurul lyuk felé,
A grádicson lefelé,
Gurul ki a nagykapun,
Véges-végig a falun,
El a kerek világba, -
Köd előtte, utána.

Kaszás csillag az égen,
Kaszálgatnak a réten,
Vígán vágják a rendet,
A kis gömböc ott termett:

Fiút, leányt bekaptam,
De biz én jól nem laktam!
- Fiút, leányt bekaptam,
Apját, anyját lenyeltem,
Sivalkodtak, nevettem.
Hókusz-pókusz haraplak!
Titeket is bekaplak!

Harminc kaszást kaszástul,
Be is kapott ruhástul.

Trombitálnak, dobolnak,
A lobogók lobognak,
Elöl jön a kapitány,
Daruszörű paripán.
Kivont karddal huszárok,
Száll a mente utánok,
Masíroznak a bakák,
Szegény gyalog katonák!

- Állj meg, állj, ne retirálj!
Gömböc előtt, hopp, megállj!
Fiút, leányt bekaptam,
De biz én jól nem laktam!
Apját, anyját lenyeltem,

Sivalkodtak, nevettem
Egy nagy csomó – sülülű!
Kaszás ember – büllülü!
Hókusz-pókusz haraplak!
Titeket is bekaplak!

Be is kapta egy szálig,
Az utolsó sipkáig.

Juhászbojtár a juhnál
Gyepes hanton furulyál,
Leteszi a tarisznyát,
Előveszi a bicskát.

– Tedd le, tedd le, te bojtár!
A kis gömböc itt van már.
Fiút, leányt bekaptam,
De biz én jól nem laktam!
Apját, anyját lenyeltem,
Sivalkodtak, nevettem.
Egy nagy csomó – sülülű!
Kaszás ember – büllülü!
Katona egy regement,
Az, amelyik erre ment,
Bagázsia, puska, ló,
Bornyú, bakancs, mind, aló!
Hókusz-pókusz haraplak!
Ham, téged is bekaplak!

Engem ugyan be nem kapsz
Össze-vissza nem harapsz!
Vigyázz, vigyázz nagyhegyű!
Bécsi bicska, fanyelű!
Csittegi-csattogj, repeszd ki!
Szegényeket ereszd ki!
Bécsi bicska repeszi,
Mindnyájokat ereszti.

Kiugrat a kapitány
Daruszórú paripán,
Kivont karddal huszárok,
Száll a mente utánok,
Masíroznak a bakák,
Szegény, gyalog katonák!
Harminc kaszás kaszástul,
Azon módon ruhástul,
A gazd'uram mogorván,
Felesége nagy cifrán.
Azután meg a Dorka,
Akár egy zöld uborka,
Legvégtére Kelemen –
Ezt tette a szelemen.

Most a gazda előáll,
A bojtárral parolál,
A kapitány tiszteleg,
Éljent kiált a sereg,

Örülnek a katonák,
Csapnak egy nagy lakomát.

Libériás inasok,
Komornyikok, urasok,
Markotányos, szobalány
Hozzálátnak szaporán.
Terítve már az asztal,
Gyöngyvirágos abrosszal,
Étkeket hordják gazdagon,
Arany, ezüst tálakon.

Bokréta sok pohárba,
Cintányéron pogácsa.
Hétféle volt csak a lé,
Remekelt a szakácsné,
Sonka, nyelv is tormával,
A marhahús gombával,
Pulyka, kappan, saláta,
Csirke, csuka kirántva,
Palacsinta, derelye,
Füge, citrom, cseresnye.
Közbe-közbe köszöntés,
Szomorúság-leöntés,
Tokaji bor, meg kávé, –
Nincs ilyen a királyé!

Megszólal a klarinét,
Fölugrál a szolga nép,
Elrakják a székeket,
Kapitány úr billeget.
Kapja Dorkát derékon:
Uccu, lellem, de vékony.
Huszár táncol bakával,
Kaszás ember kaszással,
Az anyjával Kelemen –
Ezt tette a szelemen.

Kisgömböccel mi történt?
Serpényőbe sütötték,
Megették a cigányok –
Jó éjszakát kívánok!

Csali mese

Nyúlháj, daruháj
Hol voltál te, kisdaróci,
Nagydaróci kis Mihály?

– Seholházán, Nekeresden,
Meg is leltem, mit kerestem:
Nagy lagzi volt egy kis házban,
Lehattunk vagy háromszázan.
A szoba sarkába'
Duna, Tisza zsákba'.
Húzták a cigányok

Táncolt gazdag, szegény,
De legszilajabban
Ropta a vőlegény.
Mondtam neki: „Lassabban, hé!
Meglásd, hogy megbánod:
A sárga rézsarkantyúddal
Kirúgod a zsákot.”
Nem hallgatott a vőlegény
Ám az okos szóra,
Olyanokat ugrott, mintha
Vadkecske lett volna.
Nagy mulató kedvében
Se hallott, se látott;
Egyszer aztán
Kirúgta a zsákot.
Duna, Tisza kiszabadult,
Harsogott vágatva...
El is vitte a násznépet
Kit erre, kit arra.
Én egy hullám sörényébe
Belekapaszkodtam
Három éjjel, három nap
Haza is jutottam.
Vissza nem is vágyok
Jó napot kívánok.

Nyúlháj, daruháj,
Isten hozott, kisdaróci,
Nagydaróci kis Mihály!

Csupa koma

Hol jártam én? Az árkon át.
Mit láttam én? Csupa komát.
Elöl ment a veréb koma,
Utána ment nyuszi koma,
Azután meg róka koma,
Utoljára farkas koma...
Ugye mondtam: csupa koma!

Koma, koma... de hát aztán?
Sétáltak az árok partján,
Egyszer csak szól veréb koma;
– Hallod-e, te, nyuszi koma,
Aztán meg te róka koma,
Utoljára farkas koma,
Mindenféle furcsa koma!
Nem látjátok: de nagy árok!
Tudom, át nem ugorjátok!

– Megkövetjük veréb komát:
Mi nem ugrunk az árkon át?
Megmutatjuk, rontjuk-bontjuk:
De bizony csak átugorjuk!
Kiabál a nyuszi koma,
Aztán meg a róka koma,

Utoljára farkas koma,
Mindenféle furcsa koma.

Veréb koma nem hallgathat:
– No, ki ugrik legnagyobbat?
Lássuk: én-e, te-e, ő-e?
Hopp, utánam, csak előre! –

Veréb koma szárnya mozdul,
Hamar ott van az árkon túl,
Hogy szállt, észre nem is vették,
Bezzeg meg is éljeneztek.

Most azt mondja róka koma,
Aztán meg a farkas koma,
Mindenféle furcsa koma:
– Most rajtad a sor, nyuszi koma!
Nyuszi koma nagyot ugrik,
De a lába egyet csuklik,
Mi a vége? – Az a vége:
Zsupsz! az árok közepébe!

Most azt mondja róka koma:
– Készüljön a nagy lakoma!
Sajnálom ám nyuszi komát,
Hogy nem ugrott az árkon át.
Túl leszek én egy ugrással –
Uccu, lábam, repíts által!
Mi a vége? – Az a vége:
Zsupsz! az árok közepébe!

Most azt mondja farkas koma:
– Ejnye, ejnye, nyuszi koma,
Meg azután róka koma,
Mindenféle furcsa koma!
Nem gondoltam, hogy így jártok –
Majd átugrom én az árkot!

S az ároknak neki szalad,
Porzik az út, a part szakad.
Mi a vége? – Az a vége:
Zsupsz! az árok közepébe!

Búslakodik nyuszi koma,
Gondolkozik róka koma,
Mérgeskedik farkas koma,
Mindenféle furcsa koma.

Három napja immár ott van
Mind a három az árokban.
Hová lesznek? Mit tegyenek?
Oly éhesek! Mit egyenek?

Végre így szól farkas koma:
– Csitt, csendesség, nyuszi koma,
Meg azután róka koma,
Mindenféle furcsa koma!

Nem jutunk mi innen kijebb!
Ki közöttünk a legkisebb?
Együk meg azt vacsorára,
Tán jól lakunk vele mára.

Letérdepel nyuszi koma:
– Kérem szépen, róka koma,
Esedezem, farkas koma,
Mindenféle furcsa koma!
Ne legyek én vacsorátok,
Kijutok én, meglássátok!
Titeket is kimentelek,
Mire valók a kötelek?

Nyuszi koma partnak mászik,
Örül neki a két másik.
Egyszer, magát csak kidobja
S lekiált a mély árokba:
– Róka koma, farkas koma,
Mindenféle furcsa koma!
Jó étvágyat, jó mulatást!
Mi többé nem látjuk egymást!

Megszeppen ám róka koma,
Hogy belőle lesz lakoma.
Töprenkedik, hogy mit tegyen?
Kapja magát hirtelen:
– Farkas koma, éhség kerget,
Megezek, mint legkisebbet!
Elibe áll farkas koma:
– Nem úgy van az, róka koma!
Ravasz kópé, engedelmet,
Én eszlek meg, mint kisebbet!

Meg is ette, jól is lakott –
Ott töltött még három napot.

Farkas koma éhes újra,
Kínjában a földet túrja.
Ordítózik éhségében,
Vadász koma ott megy éppen.
Durr! lelövi farkas komát –
Viszi haza az árkon át.

Jó éjszakát, farkas koma,
Nem különben róka koma!
Vigyázz, vigyázz, nyuszi koma,
Mindenféle furcsa koma,
Meg ne lásson vadász koma!
Nincsen tovább, Pista koma.

Csutak Matyi sípja

Csutak Matyi a héten
Haja-haja hopp!
Sípot talált a réten,

Haja-haja hopp!
Kapja magát, belefű:
Félre bánat! félre bú!
Haja-haja hopp!

Patak mellett a Peti,
Haja-haja hopp!
Majd eldül, úgy neveti,
Haja-haja hopp!
„Még ilyet se hallottam!
Talán tündérsípod van?”
Haja-haja hopp!

Kacagja a kaszás is,
Haja-haja hopp!
A csordás is, kanász is,
Haja-haja hopp!
Majd megpukkad a bótos,
A fazekas, a drótos,
Haja-haja hopp!

Nevetnek a faluban,
Haja-haja hopp!
valamennyi kapuban,
Haja-haja hopp!
Ki véknyan, ki vastagon
Kacag ki az ablakon,
Haja-haja hopp!

Vigyázzatok, gyerekek,
Haja-haja hopp!
Mert már én is nevetek,
Haja-haja hopp!
Csutak Matyi erre jár,
Ablakomnál fújja már,
Haja-haja hopp!

A kis sípos ott terem,
Haja-haja hopp!
Nálatok is hirtelen,
Haja-haja hopp!
Majd ha kacag a Katyi,
Tudom, ott jár a Matyi,
Haja-haja hopp!

Diri-diri dongó

Szil, szál, szalmaszál,
Erre felénk, jaj mi száll!
Hunyd be, húgom, a szemedet,
Hajtsd vállamra a fejedet!
Jaj, ha rászáll kis kacsódra,
Akkor lesz csak csípi-csóka.
Jön a zsongó-bongó,
Diri-diri dongó!

Zim-zum, dorom-drom,
Csöndesen légy, ha mondom!
Tudom, itt lesz nemsokára,
Szellő fújja, fújdogálja,
Meg ne moccanj, te kis halcsík,
Majd meglátod, még meg is csíp.
Itt a zsongó-bongó,
Diri-diri dongó!

Vir-vár, csiri-csár,
Csitt no, te kis csitri már!
Hallod-e, hé, a zúgását,
Zümmögését, zummogását?
Hova, merre viszi szárnya?
Ni, rászáll a tarisznyára!
Jaj a zsongó-bongó,
Diri-diri dongó!

Dongóvári Péter

Volt egyszer egy pásztorfiú,
– Minek mondjam kétszer –
Szúnyogháti, prücsökházi,
Dongóvári Péter.

Legeltette a libákat
Zöldellő erdőbe...
Egyszer két nagy cserebogár
Zúg a levegőbe.

Kettő volt a cserebogár,
Rá is kiált kétszer,
Szúnyogháti, prücsökházi,
Dongóvári Péter.

El is kapta kalapjával,
Le is borította,
Görbeszarvú kis ekébe
Mindjárt be is fogta.

Szántogatott a sánc partján,
Meg is fordult kétszer,
Szúnyogháti, prücsökházi,
Dongóvári Péter.

Bevetette kendermaggal,
Meg is nőtt a kender,
Font is mindjárt egy nagy ostort,
Nézze meg az ember!

Jaj, hogy örült az ostornak
Pattintott is kétszer,
Szúnyogháti, prücsökházi,
Dongóvári Péter.

Pattogása elhallatszott
Bergengóciába,
Mefogadta kocsisának
Az ország királya.

Rácsördített örömében
Mindjárt hetvenhétszer
Szúnyogháti, prücsökházi,
Dongóvári Péter.

Három szép pillangó

Egyszer egy időben,
Gingalló, gingalló,
Játszadózott vígan
Három szép pillangó.
Egyik fehér, másik veres,
A harmadik sárga,
Csillogott a napfényen
Mindeniknek szárnya!
Virágról virágra
Röpködve táncoltak,
Vadgalambok hozzá
Egyre turbékoltak.
Úgy csipegett, úgy csacsogott
A fiókmadár is,
Gyönyörűen harangozott
A harangvirág is:
Gingalló, gingalló,
Három szép pillangó!

Egyszer csak beborul
A kerek ég alja,
Három szép pillangót
A zápor áztatja.
Elmennek a tulipánhoz,
Kopogtatnak szépen,
Alázatos, nyájas szóval
Meggérik ekképpen:
„Kis tuli, tulipán,
Virágok közt első!
Nyisd ki házikódat,
Nagyon ver az eső.”
„A sárgának, a veresnek
Ajtómat kinyitom...
A fehérnek adjon szállást
A fehér liliom.”
„Ha nem fogadod be
A mi jó testvérünk:
Isten veled, tuli!
Szállást mi se kérünk.”
Gingalló, gingalló,
Három szép pillangó!

Hull a záporosó,
Szakad egyre jobban...

Hátha több szívesség
Lesz a liliomban!
Megállanak ajtajánál,
Kopogtatnak szépen,
Alázatos, nyájas szóval
Meggérik ekképpen:
„Kis lili, liliom,
Itt a három vándor!
Nyisd ki házikódat,
Agyon ver a zápor.”
„A sárgának, a veresnek,
Biz' én ki nem nyitom...
Gyere, fehér, te olyan vagy,
Akár a liliom.”
„Jó testvér jó testvért
Soha el nem feled...
Inkább velük ázom,
Lili, Isten veled.”
Gingalló, gingalló,
Három szép pillangó!

Felhők mögül a nap
Meghallotta, meglásd:
Három szép pillangó
Hogy szereti egymást.
Meghallotta, meghallotta,
Magsajnálta őket:
Elűzte a záporontó
Fekete felhőket.
Kisütött sugára
Fűszálra, virágra,
Három szép pillangó
Megázott szárnyára.
Játszadoztak újra,
Röpködve táncoltak,
Vadgalambok hozzá
Vígan turbékoltak.
Úgy csipegett, úgy csacsogott
A fiókmadár is,
Gyönyörűen harangozott
A harangvirág is:
Gingalló, gingalló,
Három szép pillangó!

Icinke-picinke

Volt egyszer egy icinke-
Picinke Zsuzsika,
Kezében egy icinke-
Picinke muzsika.
Húzta azt az icinke-
Picinke muzsikát,
Mulattatta icinke-
Picinke Zsuzsikát.
Hallja azt az icinke-

Picinke kis cica:
„Hagyd el, hagyd el, icinke-
Picinke Zsuzsika!
Szebb ám az én icinke-
Picinke muzsikám!
Hallgasd meg csak, icinke-
Picinke Zsuzsikám!”
Dorombol az icinke-
Picinke kis cica,
Mosolyog az icinke-
Picinke kis Tisza:
„Szebb ám az én icinke-
Picinke muzsikám!
Hallgasd meg csak, icinke-
Picinke kis cicám!”
Vonít-vonít icinke-
Picinke kis Tisza,
Kacag-kacag icinke-
Picinke kis cica.
Bántja ez az icinke-
Picinke kis Tiszát,
Megrohanja icinke-
Picinke kis cicát.
Uccu! elfut icinke-
Picinke kis cica,
Uccu! nyomba icinke-
Picinke kis Tisza.
Mulattatja icinke-
Picinke Zsuzsikát,
Húzza azt az icinke-
Picinke muzsikát.

Lagzi a konyhában

Házasodik a lapát,
Elveszi a piszkafát.
Zireg-zörög a fedő,
Sistereg a serpenyő,
Csörömpöl a rézkanál,
A mozsár is muzsikál.
Nyújtózik a nyújtófa,
– Melyik is az új nóta?
Túrós béles, derelye,
A diákok ereje.
Levelen sült, friss lepény,
Ettől víg a vőlegény.
Közbe kiált a kondér:
– Hol marad a kolompér?
Marhatüdő, disznóláb!
Csak főne már legalább!
– Húzd rá! – Szól a reszelő,
Ugrándozi a meszelő.
Mártogat a fánktoló,
Bokázik a vasaló.
Kiteg-kattog a szita:

- Fordulj egyet, Katica!
 No, még egyet, kis csupor,
 Vigyázz, a tál eltípor!
 Rózsát nevet a tányér,
 Kitesz ő is magáér!
 Jaj, de ürge a köcsög!
 Annyit táncol, hogy köhög.
 Zireg-zörög a fedő,
 Sistereg a serpenyő,
 Csörömpöl a rézkanál,
 A mozsár is muzsikál.
 Járra vígan a lapát,
 Forgatja a piszkafát,
 Kurjongatnak, lármáznak,
 Majd fölverik a házat.
 Kukuríkol a kakas,
 - Jól van, jól van, tarajas!
 Kél is már a gazd' asszony,
 Hogy kenyeret dagasszon.
 S hogy benyit a konyhába:
 Szemét-száját eltátja.
 Zireg-zörög a fedő,
 Sistereg a serpenyő,
 Csörömpöl a rézkanál,
 A mozsár is muzsikál.
 - Ejnye, mi ez? Mi volt itt?
 Mondd meg, cica, ki volt itt?
 - Lagzit tartott a lapát,
 Elvette a piszkafát.

Téli utazás

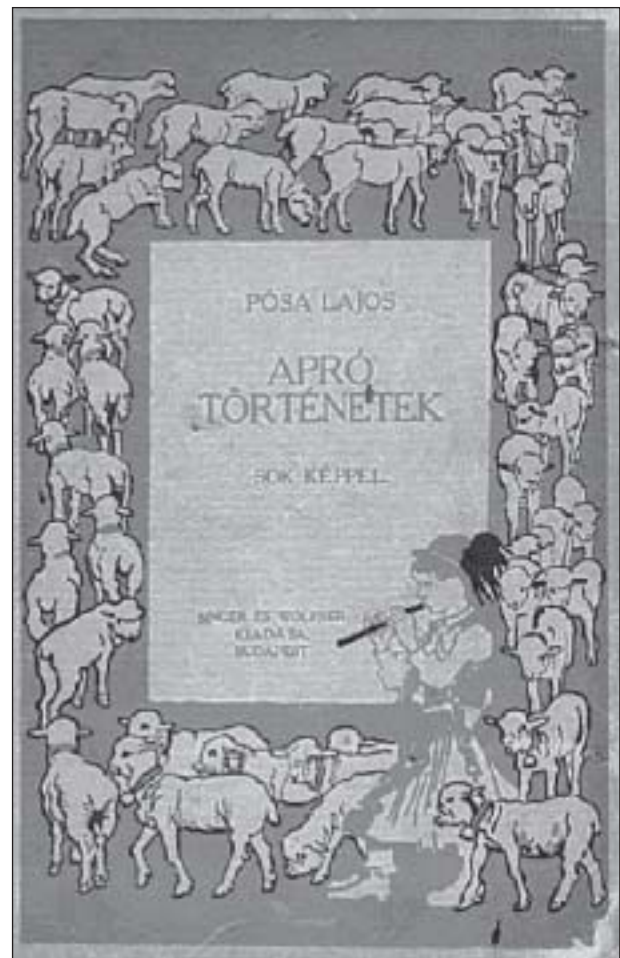
Elmegyek a lagziba,
 Ihajdárom, danárom!
 Értem jön egy cinege
 Egykerekű batáron.
 Holnapután délután,
 Vagy pediglen azután
 Zörgetek a nagyapóék
 Tulipántos kapuján.

Esik a hó, nem bánom!
 Ha fú a szél, sem fázom:
 Fölveszem az ezüstpitykés,
 Zöldzsinóros dolmányom.
 A dolmányra bekecsem,
 Télen nagyon szeretem.
 A bekecsre a bundám,
 Itthon hagyni nem tudnám.
 Hisz mindenki jól tudja:
 Mégis bunda a bunda.

Ihajdárom, danárom,
 Gyí sebesen, batárom!
 No most, nyuszi, elhagylak!

Foga van ám a Napnak.
 Azt mondja egy tarka szarka:
 Elfagyott a boci szarva,
 Disznó füle, kanász tülke,
 Beszorult a ürge ürge.
 Elfagyott a róka lába,
 Fújja, fújja, de hiába!
 Nem mehet az iskolába,
 Megmarad a csibe mája.

Ihajdárom, danárom,
 Gyí sebesen, batárom!
 Befagyott a kerek tó,
 Libát, kacsát ringató.
 Csupa hó az egész világ,
 Erdő-mező fehér virág,
 Csillog-ragyog a Napon,
 Zúzmarás a kalapom.
 A bajuszom csupa csap,
 Csak siessünk, csak, csak, csak.
 Állj meg, lovam, hóha, hó!
 Ihol jön a nagyapó!
 Ejnye, bizony, ha mondom,
 Cinkét fogott az orrom!

Benedek Elek

A mohos tulkai

Sűrű erdő borította a Mohos hegyet Gömörben. Hanem egyszer arra vetődött egy szegény ember, akinek egy fejsze volt minden gazdasága s addig vágta, irtotta az erdőt, míg nem a Mohos hegy megkopaszodott. Csak itt-ott hagyott egy-egy fát, bokrot, hogy ha kifárad a munkában, legyen, aminek az árnyékában megpihenjen. A vidékbeli emberek csóváltgatták a fejüket: ugyan mit akarhat az a szegény ember?

Az pedig nem szólt, csak mosolygott magában s felszántott egy darab helyet, bevetette piros szemű búzával s esztendőre olyan szép vetése volt, hogy csudájára jártak.

- Lám, lám, ki hitte volna - mondogatták az emberek.

A szegény ember minden esztendővel nagyobb-nagyobb darabot szántott föl, s egyszerre csak nem volt szántatlan hely a Mohos tetején, oldalán. Közben a szegény ember megházasodott, s Isten megáldotta sok gyermekkel. De a szegény ember nem búsult azon, hogy mit adjon gyermekeinek: az asztalfiából a kenyér soha ki nem fogyott. Ahogy szaporodtak a gyermekek, úgy szaporodott a gazdagsága.

Számát sem tudta ökrének, lovának, juhának.

És nőttek, nevelkedtek sorba legények, leányok: azok megházasodtak, ezek férjhez mentek, de egy sem hagyta el az apai házat. Ahányan voltak, mind egy kézre dolgoztak s így sokkal többre mentek.

- Lássátok - mondotta az öreg -, ha én behunyom a szememet, akkor is maradjatok együtt, a birtokot el ne osszátok. Sokan vagytok, egyre kicsi esnék, de ha együtt maradtok, egymást támogatjátok, soha ki nem fogy a kenyér az asztalfiából.

Nem is merték emlegetni az osztozkodást az öreg életében, de amint a szemét behunyta, ez is, az is mondogatni kezdte; mégis csak jobb lesz, ha megosztozunk. Ki-ki magának, mint a lúd...

Na, abban mind meg is egyeztek, hogy osszák el a birtokot. A földet, a pénzt, a lábas jószágot, s mindent. De mintha Isten sem akarta volna, hogy megosztzkodjanak, százszor is elakadt a mérő lánc, amint húzták keresztül-kasul a szántóföldeken. S amikor nagy ügyel-bajjal megcsinálták az osztályt, egy sem volt azzal elégedett. Az egyik többet kapott, de rosszabbat. A másik jobbat, de kevesebbet, de volt olyan is, aki a miatt békétlenkedett, hogy kevesebbet kapott s rosszabbat is.

Aztán a lábas jószágokra került a sor. De még csak itt gyűlt meg a bajuk igazán! Mert ment, ahogy ment az osztály mindaddig, amíg egyforma számmal jutott valamennyire ökör, ló, tehén, tulok, juh, de megmaradt hat pár tulok, a legszebb, s mert tizenketten voltak osztozó testvérek, egyre csak egy jutott, párja nélkül. Az ám, de mind párosával szerette volna!

No, mit csináljanak, hogy tegyenek igazságot?

Azt határozták, hogy kieresztik a pajtából a hat pár tulkot, hadd menjenek, s amelyiknek a földjén megállapodnak, legyen azé.

Kieresztik a tulkokat, s ím, azok neki rugaszkodnak a hegynek éktelen bőgéssel, s egy szempillantásra úgy eltűnnek a hegy tetején, hogy csak a csengőjük szava hallatszott, az is alig. Hej, vajon hol állapodtak meg!

Mind abban reménykedett, hogy az övé.

Nosza, szaladtak ki a tetőre, hadd lássák a tulkokat. Az ám, nem látták sehol. Mennek erre, mennek arra, keresik mindenfelé, s hát egyszerre csak megállanak mind, mintha földbe gyökerezett volna lábuk. Ott, ahol legkevényebb volt a föld, íme, most süppedős semlyék¹, halál fia, aki rálép. És kihallik a földnek gyomrából a tulkok szomorú bőgése...

- Ó, drága szép tulkaim! - kiáltottak fel a testvérek egyszerre, s sírva borultak egymás nyakába.

- Istennek uja ez - mondta a legöregebb testvér. - Nem hallgattunk az édesapánk szavára, imé, az Isten megmutatta, hogy mit tegyünk.

Visszamentek mind az apai házba s többet egy sem gondolt az osztályra; és együtt éltek, együtt dolgoztak.

Hanem a süppedős semlyék megmaradt a Mohos tetején, s éjjelenként mintha kihallanék a tulkok bőgése.

- Halljátok - mondják ilyenkor a környékbeli népek -, bőgnek a Mohos tulkai. Bizonyosan osztozkodnak valahol...

¹ ingovány

(1900/35. sz. Az Én Ujságom-ban közölt szöveg csekély mértékben eltér a Magyar Mese- és Mondavilágban olvasható eredeti változattól.)

Czóbel Minka

Gombák meséje

Tavasszal Levendula nagyanyó meghűlt és soká köhögött, úgyhogy az orvosok nyaralásra messzi fürdőbe küldték. De ő azt mondta: „Minek menjek én olyan messzire, hiszen itthon is vannak szép és egészséges helyek, még szebbek és egészségesebbek, mint máshol.” Így elment a kis unokájával, a Ferikével, egy máramarosi faluba az erdőszélen jó levegőt szívni.

Egy csinos kis tiszta parasztházban laktak, mely előtt őszi rózsza és futó bab virított.

Reggel felsétáltak a patak mellett a zöld erdőbe. Ha szép napos idő volt, letelepedtek a fenyők alatt a mohaszőnyegre, amely puha volt, mint a bársony, és zöld, mint a smaragd.

Egy ilyen szőnyegen látta Ferike a kis gombákat körbe a mohában s mondta:

– Nézd, Levendula nagyanyó, mintha gyűlést tartanak, úgy ülnek körbe.

– Úgy is van az, fiaskám – mondta Levendula nagyanyó –, gyűléseznek, tanácskoznak, hogy merre menjenek a nagy Pánt keresni.

– Hol az a nagy Pán? Ki az a nagy Pán? – kérdezte Ferike, s Levendula nagyanyó a mindennapi mesébe kezdett:

– Hajdan, amikor az emberek még nem árasztották el úgy a földet, mint most, egy nagy hatalmas úr lakott az erdőn. Szarva volt és kecskelába.

Gyönyörűen tudott flótázni hétégú fuvoláján. E fuvolában volt egyesítve a sárgarigó, a fülemile, a pintyőke és minden más énekes madár hangja.

Nagyon tréfás, nagyon vidám úr volt ez.

A régiek a nagy Pánnak nevezték.

Látod, ezek a jó máramarosi oroszok még ma is „Pán”-nak nevezik az urat.

Teljes volt a nagy Pán hatalma az erdőn. Neki engedelmeskedett a nagy vad: szarvas, medve, vaddisznó, neki a legkisebb bogár is, szöcskék a fűben, pillék a virágon.

Az ő szavára nyitotta ki bimbóját a kék encián, vagy rakta egymásra évgyűrűit a fenyők gyantás törzse. Szerette őket, mint jó apa gyermekeit, de különös kegyében tartotta azokat a furcsa kis alkotmányokat, melyet mi gombáknak nevezünk. Ő festette veresre a légyméreg búbos fejét, ő hajtott ezer recébe a picirkék selymes, rózsaszín hártyáit, ő adta a békáknak, dongóknak, pókoknak harmat ellen esernyőknek azokat a nagy gombákat, melyek alatt olykor egy egész egércsalád megfér, ő csipkézte ki korálok mintájára a csirkegomba sárga ágait.

De szerették is a gombák ezért urukat, a nagy Pánt. Néha egy óra alatt egy egész sereg nőtt ki a földből, csak hogy örömet szerezzenek neki.

Azonban az emberek mindig előbbre haladtak az erdőszélen, mindig jobban behatoltak az erdő mélyébe, a nagy Pán pedig mindig jobban visszavonult a reneteg legrejtettebb magányába, míg egészen eltűnt.

Egyszerre csak szegény gombák árváknak érezték magukat. Nem találták sehol urukat, a nagy Pánt.

De helyette jöttek emberek nagy kosarakkal, összeszedték a gombákat és vitték füstös konyháikba.

Összeszedtek ők jót, rosszat, porthintő pöfeteget, rózsás picirkét, veres légyölőt, fekete úrigombát.

Így történt aztán, hogy sokan az emberek közül meghaltak, és a hátramaradottak nagyon megharagudtak a gombákra. Pedig azok sohasem kívánczoltak az ő füstös konyháikba, inkább csak a harmatos zöld mohában maradtak volna.

De aztán jöttek más emberek, nagy kosarakkal, ezek már ismerték, melyek az embernek hasznos és emészthető gombák, és csak azokat szedték.

A gombák mind sűrűbben nőttek, ugyan nem azért, hogy az emberek elvigyék őket, de hogy uruknak, a nagy Pánnak örömet okozzanak.

Ez azonban nem jött már többé vissza.

Azért gyűlést tartottak a gombák. Körbe ültek le a bársony-zöld, bársony-puha mohába, és tanácskoztak: vajon hol lehet a mi urunk?

Elhatározták, hogy követséget küldenek hozzá.

Úgy is lett.

Minden nyáron, mikor a gombák teljes gazdagságban fejlődnek, gyűlést tartanak. Körbe ülnek, mint itt látod, akkor határozzák el, hogy merre menjen a követség a nagy Pán felkeresésére.

Látod, hogy mennek fel a hegyen ott egy sorba? Az a kis fehér már át is kapaszkodott a gerincen, a pirosak, sárgák meg szaladnak utána.

Így vándorolnak ők mindenfelé, minden irányba, míg csak meg nem lelik a nagy Pánt.

Ha sárgarigó vagy pintyőkefüttyülést hallanak, megállnak, mert azt hiszik, hogy az ő hétégú fuvolája szól, de ha látják, hogy csak madár repült el felettük, tovább mennek, keresik, keresik az ő urukat.

De mindeddig nem találták meg, és így tart a gombák vándorlása évről-évre, talán mindörökké.

(1911)

Gaál Mózes

A fényes rézgomb

Mikor én kicsiny gyermek voltam, gyűjtöttük a gombokat. Legalább való volt a nadrággomb. Ez feketére festett pléh volt, s igen könnyen jutott hozzá minden fiú. Aztán következett a csontgomb, ezt már a kabátokról vágta le. A télikabátokon voltak az óriás csontgombok. Egynek az ára nyolc pléhgomb volt. A katonasapka-gombért tíz pléhgombot adtak. Aztán volt olyan rézgomb is, amit huszonöt pléhgombbal lehetett beváltani.

No hát ez így volt, s emlékszem, hogy egy őrmester fiú járt a mi iskolánkba, s ennek volt legalább száz fényes rézgombja. El is neveztük gombkirálynak. Ha kirakta a padra a cérnára fűzött, hatalmas gombokat, mi úgy néztünk reá, mint valami hatalmas királyra, akinek egész országa van csupa rézgombokból.

Istenem, Istenem, milyen boldog is lehet a Gombkirály, amikor megcsörgeti a gombos cérnáját, s ezek az ő alattvalói csörömpölnek, zakatolnak.

A Gombkirály éppen mellettem ült. Nem csinált egész délelőtt egyebet az iskolában, mint a rézgombjait kréta-poros posztódarabkával tisztogatta, fényesítette, s aztán oldalba lökött engemet:

– Nézd!... Ugye ragyog?

Én is rajta felejtettem a szememet, s kértem: engedje meg, hogy legalább az ujjam hegyét húzzam végig rajta. A Gombkirály megengedte, s én voltam a világon a legboldogabb ember.

Ettől az időtől kezdve éjjel is mind azokról a fényes gombokról álmodtam.

A Gombkirály nekem mindig megmutatta az újabb gombokat, miket gyűjtött, s engem majd felvetett az erős vágy, hogy haj, ha nekem is volna egy, csupán egy rézgombom!

Egyszer aztán a Gombkirály verekedett a kövér Mészáros Jankóval. A Gombkirály kezdte a verekedést egy hitvány pléhgomb miatt, amelyet ő nyert el a másiktól a gombosdi-játékban. Ez a játék nagyon szép játék volt. Sorjában egymásután a fiúk gombot dobtak a falhoz, amelyik a legközelebb tudta gurítani, az elnyerte a többit.

No bizony, nagy volt a verekedés. A Gombkirálynak betörte Mészáros Jani az orrát. Odajött hozzám, s így szólt:

– Te, adok neked egy rézgombot!

– Jaj, te! – kiáltottam én, s a vér mind az arcomba szökött.

– A legfényesebb rézgombot adom neked, ha azt mondd a tanító úrnak, hogy a Mészáros kezdett ki velem.

Nekem pedig csak az volt az eszemben, hogy rézgombot kapok, megígérttem volna még azt is, hogy a Mészáros Jankó felmászott a torony tetejére s onnan dobta le a Gombkirályt, s úgy törte be az orrát.

– Add ide a gombot!... Jaj, add ide!...

Aztán bekötöttem a zsebkendőm csücskébe, s azt hittem, hogy ezentúl más szemmel néznek reám a fiúk.

Egész este a rézgombomat fényesítettem. Kréta-porom nem volt, reáleheltem és a posztókabátom ujjával dörzsölgettem. Még az estéli imádságról is megfeledkeztem. A rézgombot a vánkossom alá tettem, a kezemet bedugtam, hogy legalább az ujjammal érintsem.

Éjjel a három őrzőangyal, akikhez imádkozni szoktam, eljöttek az ágyamhoz, nagyon szomorúak voltak.

Az egyik így szólt hozzám:

– Én többé nem őrizlek, mert megfeledkeztlél rólam.

A másik így szólott:

– Én sem őrizlek tovább, mert nem jársz igaz úton.

A harmadik a szemembe nézett és így szólott:

– Ma a rézgombért, holnap rézkrajcárért, holnapután már ingyen nem mondasz igazat! Vigyázz! Vigyázz!

Én pedig álomban elkezdtem sírni – s nem volt mellettem az édesanyám, hogy megvigasztaljon. Sok-sok fiú aludt abban a szobában, akik mind árvák voltak, mint én, s azok szépen, nyugodtan aludtak. Felriadtam, s a kezemet kihúztam a vánkoss alól. Felültem az ágyba, összefogtam a kezemet és félve rebegtem el az én kedves imádságomat:

Három angyal fejem felett,
Egyik megőriz engemet,
Másik szememet lezárja,
Harmadik lelkeket várja.

Ámen.

De én úgy elaludtam, mint a bunda.

Másnap így szólottam a Gombkirályhoz:

– Hallod-e, hé, nekem nem kell a gombod, itt van! A verekedést pedig te kezdetted, nem Mészáros.

A Gombkirály kikapta kezemből a gombot, s a többihez fűzte. Reám se nézett többé, de nem árulta be Mészárost, hanem még aznap délelőtt gombozott velem, s elnyert tőle öt nadrággombot.

*

Mikor katona voltam, s éppen olyan fényes rézgombok ragyogtak a ruhámon, mint a Gombkirályéi voltak, sokszor eszembe jutott a kaszárnyai ágy kemény vánkossára hajtván a fejemet, hogy a három őrző angyal szeretete többet ér egy rézgombnál. Pedig akkor már nagy kamasz voltam, s a rézgombot még a kabátom sem szerettem.

(1901)

ITT SZÜLETETT
TOMPA MIHÁLY

1817. SZEPT. 28.

Költőnknek édes atyja szegény csizmadia-
mesterember volt, s nem messze lakott a
piacztól, honnan egy kis utcán épen az ő
házukhoz lehetett eljutni.

kott, a középső kis szobácska, mely még
most is meg van, még alacsonyabb a fény-
képen láthatónál, a szomszéd és udvar felől
is van ablaka, meglehetősen kicsiny. Itt lakott
a három tagból álló szegény iparos család.

A kis Miska kicsiny gyermekkorában
bizony szegényesen édegelt a szülői házban,
de persze, ha nem fehér kenyeret eszegetett

Ha valamikor arra jártok, el ne felejtés-
tek megnézni azt a szerény házacskát,
melynek az utcára eső nagyobb szobája
mellett egy az udvarban levő kis szobács-
kában született a nagy költő; születésével
az a közmondás bizonyosodik be, a mely
így szól: «az arany is porban terem!»

E ház udvarán akkor is több család la-

is, legalább gondtalanul szaladgált, mint kis
fiúk szoktak, e kies városka széles téerein,
virágos mezőin, a Rima partján, a melybe
Rimaszombatnál több patakocska ömlik,
sőt épen az ő lakásuk végében is folydogál
egy kis csermely, annak partján sokszor
játszhatott a nagyra menendő fiúcska.

Vozári Gyula bácsi.

Krúdy Gyula

A Rákóczi-torony csókái

Nemrégiben Podolinban jártam, ahol Magyarország egyik legrégebb kolostora áll a sebesvízü Poprád mellett. Hajdanában sokat jártam ezen a tájon, az öreg kolostor iskolapadjait is segítettem feketére koptatni. Nini, mintha semmi se változott volna azóta, amióta itt jártam. Talán csak a kolostor lett vénebb, de a Poprád, amely egyetlen a magyar folyók között, amelyik kifelé folyik az országból – még pedig a Kárpátokon keresztül, – a Poprád a régi. Gyors folyása láttára mindjárt eszembe jut a gyerekkoromban hallott közmondás: a Poprád a legszorgalmasabb szepességi kereskedő, mert örökké útban van. Nyáron pirospöttyes pisztrángot, télen pedig havas jégtáblákat szállít gyors vizén Lengyelország felé.

A Poprád félkörben folyja körül a régi kolostort és amint folyását követem, egyszerre csak feltűnik a kolostor keleti szárnyán a híres vörös torony. Ott áll a régi torony félig a víz fölé hajolva, havas derekából kipirosanak a téglák, üres ablakán bedúdol a szél. A torony havas fedele ma is, mint régen, tele van fekete csókával. Ahány csóka van az egész Szepességben, az mind a vörös torony tetejére jár megpihenni. Fekete tőlük a toronytető, ki és beröpdösnek az üres ablakokon, mintha csak keresnének valakit, aki egyszer itt lakott és nekik jó barátjuk volt.

Néhány száz esztendővel ezelőtt II. Rákóczi Ferenc fejedelem volt a torony lakója.

Úgy történt, hogy a fejedelem a bécsújhelyi fogságból menekült a lengyel határ felé. Bécsújhelytől nagyon messzire van a lengyel határ. A fejedelem alól már kidőlt a paripa, kísérői el-elmaradoztak. Fáradtságtól, téli hidegtől elcsigázottan, betegen érkezett az álruhás fejedelem a podolini határba. Csupán hűséges diákja, Bezerédi volt már a kíséretében. A diák is alig bírt állani a lábán. A távolban feltűnt a régi kolostor az alkonyatban és a fejedelem kétségeskedve fordult a diákhoz:

– Betérjünk a kolostorba, diák? Hátha ellenségeim laknak a falak közt, akik ismét fogságba ejtenek?

Bezerédi elgondolkozva nézett a kolostor felé. A kolostor felett rengeteg sok fekete csóka keringett, röpdösött. A falak tetején is százával ültek.

– Majd én megnézem közelebbről a kolostort, nagyságos fejedelem, – ajánlkozott a diák, – nyomban visszatérek.

A diák elietett, kikémlelte a kolostor környékét és alig negyedóra múlva gyorsan visszatért.

– Uram, különös dolgot tapasztaltam. A jámbor szerzetesek éppen azzal foglalkoznak, hogy eledelt osztanak szét a csókák, varjúk és a tél egyéb sýnylódó madarai között. Azért van annyi madár a kolostor körül.

– Akkor nem lehetnek azok rossz emberek, – mormogta a fejedelem és megindult a diákkal a kolostor felé.

A fejedelem nem csalódott föltevésében. A jámbor papok nagy vendégszeretettel fogadták házuknál Rákóczi

Ferencet és a nagyszakállú házfőnök büszkén mutatott a megtermett, szélesvállú növendékére:

– Nagyságos fejedelem, itt mi valamennyien fegyverforgató emberek vagyunk. A kolostor falai is elég erősek. Nyugodtan hajthatod le fejed fedelünk alatt. Megóvunk minden bajtól.

A fejedelem nyomban mély álomba merült. Reggelre ébredve, amint kitekintett az ablakon, ezer meg ezer csókát, varjút látott a torony környékén röpködni. Szinte fekete volt tőlük a torony fala. Amikor pedig a fejedelem kinyitotta az ablakot, a madarak nyomban odatelepedtek az ablak párkányára. A bátrabbak berepültek a szobába és a fejedelem vállára telepedtek. A szobába lépő házfőnök megjegyezte:

– Ilyenkor kapják reggeli eledelüket a madarak. Azért olyan türelmetlenek. A fejedelem ezentúl reggel, este maga etette a csókákat és megtudta azt, hogy egyik-másik öregebb csókának már neve is volt a kolostorban. A madarak megértették a nevüket. Egy reggelen, mielőtt a fejedelem fölébredt volna, a házfőnök benyitott a toronyszobába.

– Nagyságos fejedelem, ma hiába keresed a csókákat. Kora hajnalban útra keltek mind a legöregebb csóka, a Prikulics vezetése alatt.

– Mi lehet ennek az oka? – kérdezte a fejedelem.

– Ennek az lehet az oka, hogy valahol a környéken vagy tűzvész, vagy csata volt. Odamentek a madarak.

– Tehát ellenség jár a tájon?! – kiáltott fel a fejedelem.

Az öreg házfőnök némán bólintott.

– Továbbmenekülök tehát, – szölt a fejedelem – nem akarok az ellenség kezébe kerülni, mert reám a magyar nemzet szabadságának megváltása vár.

Még abban az órában elhagyta hűséges diákjával a barátságos kolostort és álutakon menekült Lengyelország felé. Amikor diadalmas seregével később visszatért a fejedelem, nem feledkezett meg a podolini barátokról. Tíz hordó hegyaljai bort küldött nekik ajándékba a Rákóczi-család pincéjéből. Podolinban pedig azután is ott üldögéltek a fekete csókák a vörös torony tetején. Mintha csak azt várnák, hogy a fejedelem visszatér és szüksége lesz rájuk. Az öreg barát, aki nekem ezt a történetet elmondta, még hozzáfűzte:

– A podolini csókák nem hiába vártak. Egy napon üres volt a torony, a csókákelutaztak. Ez akkor volt, mikor a fejedelem hamvait néhány év előtt Kassára hazahozták. Azt mondják, hogy odamentek a csókák azon a napon.

(1910)

Mikszáth Kálmán
Ne félj, Mátyás!

Apám szolgabíró volt, hát tömérdek madarat s tarka tojást hoztak nekem a panaszos felek. Kénytelenek voltak vele szegények, mert a János hajdú is ezzel fogadta az érkezőket: „Mi jót hozott?”, s csak azután kérdezte: „Mit akarsz?”

Nem is emlékszem már minden madaramra, csak a Mátyás maradt meg emlékezetemben, mert különös teremtés volt és sajtáságos vége lett. Egy szegény asszony hozta a ködmöne alatt; nagy óvatosan körüljárta az udvart, benézegetett a kocsiszínekbe, a kertek, a farakások alá.

- Kit keres?! - rivallt rá a hajdú.

- A kis „szolgabírócskát”.

- Mi jót hozott?

- Egy szajkócskát hoztam őkegyelmének.

- Laci! Laci! - kiáltozó a hajdú, mire én lemásztam a szénás padlásról, és átvettem a madarat, akárcsak egy király, akinek a hódolati adót hozzák.

- Szép vagy, szajkó, - mondám, a tarka barkóját megsimogatva.

- Egy nagy úré volt ez, kérem alássan, Baloghy nagyságos úré, azé a híres követé... Most, hogy ím' meghalt, én takarítottam rá, hát rám maradt a szegény szajkó, egyik rokon sem vitte el, de mivelhogy Mátyásnak hívják az uramat is... Börcsök Mátyás, megkövetem alássan... hát nem tűrhetem otthon, hogy az uramat bizgassa egy közönséges, oktalan állat...

- Hát tud beszélni?

- De még hogy! Tud az még tán olvasni is. Maga a nagyságos úr taníttatta, Isten nyugosztalja. Pi, pi! Adja csak ide az én kezembe, úrfiacska, majd megszólaltatom én mindjárt.

Az asszony megfogta, meglóbálta, mire a szajkó érteően rikácsolta:

- Ne félj, Mátyás! Ne félj, Mátyás!

Kacagtam, ugráltam örömben. Az ördögbe is, egy tudós madár, amelyik emberhangon biztatja magát! Ritka dolog, az bizonyos.

- No, hát már most mit akar? - kérdé János hajdú, s nagy kegyesen megveregette az asszony vállát.

De már én nem hallgattam az ő ügyét-baját. Az udvar tele volt panaszosokkal, de mit törődtem én apró-cseprő bajaikkal. Én nagy gyönyörűséggel merültem el a szajkó nézésébe. Én és a macska, amely felmászott a folyosó-oszlopra, s onnan leselkedett a rozzant kalitka új lakójára. Mátyás, amint illik egy félelmet nem ismerő madárhoz, nagy nyugodtsággal illesztgette, igazgatta tollait, a csőrével megkopogtatta a kalitka farácsát, míg apró, okos szemével kíváncsian nézegetett szerte.

Egyszerre megrázta magát, szétcsapott szárnyaival a rácsok között s hopp! a rosszul bevert szegről lefordult a kalitka, s lent a téglaköveken összetört.

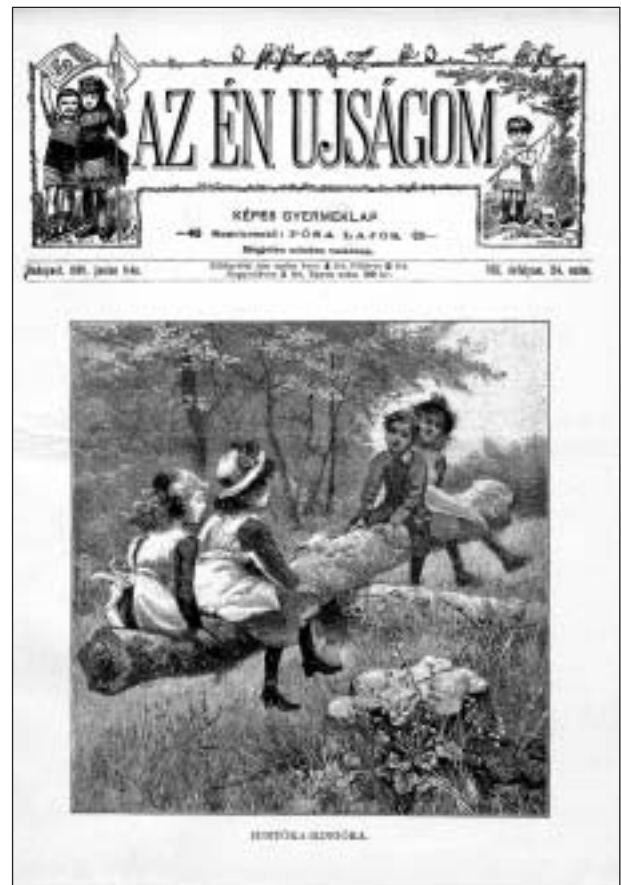
A lesben álló macska villámsebességgel ugrott le az oszlopról, hirtelen elkapta a szajkót, s falánk szájában tartva a boldogtalant, rohant vele tuskén-bokron át a pajta tejére. A megijedt szajkó torkaszakadtából rikácsolta a macska fogai közt:

- Ne félj, Mátyás! Ne félj, Mátyás!

Az udvaron összegyűlt panaszosok nagy hahotára fakadtak, én meg dühösen rohantam a macska után, de - már későn. A kút melletti fűzfán egy csomó veréb csipogott eszeveszetten, mintha azok is kacagnának: Hahaha! Biztathatod magad, bolond szajkó, hahaha! Lám, ennyit érnek az értelem nélkül betanult szavak! Még a halálod is nevetséges, hahaha!

És messziről még mindig hangzott, bár csak tompán, elhalóan: Ne félj, Mátyás! Ne félj, Mátyás!

(1889)

Sebők Zsigmond

Mackó úr utazása

Mackó tekintetes úr egy reggel kezébe vette a sétatatot és elment megnézni terjedelmes úri birtokát. Először fölkereste a méheket, akik nagyon szorgalmasan döngicséltek a köpűben. Egy méhecske mindjárt előállt, levette fejről a sipkát és így köszöntötte az érkezőt:

- Hozta Isten, tekintetes uram!
- Magam is igyekszem, kedves szolgám! - felelt Mackó úr.
- Hát hogy folyik a munka?
- Köszönjük, gazd'uram, szíves kérdését. Dolgoztatunk, énekelünk.
- Milyen lesz a termés?
- Ha Isten segít, szállítunk az urasági udvarba három hordó lépes mézet. Az éjjel is nagyon jó harmathullás volt.

Mackó úr szíves elismerést dörmögött a foga közt és tovább baktatott a darazsakhoz az erdőbe.

Egy nagy potrohos darázs ott pipázott egy erdei liliomon és óvatosan figyelt a többi darazsakra. Ez volt Mackó úr öreg bérese a darázs-népség közt. Néha nagyot zümmögve kiabált rá egy-egy lusta szárnyas munkásra, máskor meg, amint észrevette, hogy valamelyik pákosztos az édes mézben nyalakodik, hozzá repült s jól a nyaka közé sózott a pipaszárral. Nagyon hűséges szolga volt a nagy potrohos darázs.

Amint észrevette méltóságos léptekkel közeledő urát, elébe röpített örvendetes zúgással:

- Jó reggelt kívánok, tekintetes uram! Ejnye, de korán tetszett fölkelni. Hogy, mint szolgált az éjszakai nyugodalom?
- Köszönöm, jó szolgám, köszönöm. Elég jól aludtam, csak egy kicsit nyilallt valami a derekamban.
- Ejnye, ejnye - sajnálkozott a potrohos. - Talán jó lenne egy kis cibereleves?
- Megpróbáljuk fiam, megpróbáljuk. Hát a legények hogy viselik magukat?
- Dolgoznak, nagy jó uram, dolgoznak. Mindig a hátuk mögött kell ugyan lennem, de azért nem panaszkodom. Csak Zum-zum, a kis béres ellen van kifogásom.

Mackó úr megharagudott.

- Ejnye, irgum-burgum! Le kell a mihaszna béréből vonni egy garast.

Azután nyájasan kérde:

- Hát a termés milyen?

Az öreg béres, mint jó gazdához illik, szerénykedett. Megvakarta a fejét.

- Kétszer se mondom, hogy jobb nem lehetne. De ha nem csurran, csöppen. Azért nem fognak az idén sem koplalni az urasági udvarban. Majd szívesen mosolyogva mondá:

- Ha nem vetné meg a tekintetes úr, szívesen szolgálunk a reggeli appetitushoz, ami szegénységünkől telik.

Mackó úr helybenhagyólag intett a fejével (bizony jó lesz a séta után!), a potrohos pedig odakiáltott az odvas fák körül sürgő népségnek:

- Hé, legények! Asztalt terítetek a tekintetes úrnak. Egy, kettő!

Négy fűrge kis darázs hamarosan asztalt terített egy fatörzsön. Mackó úr leült melléje és nyakába akasztotta a fehér szalvétát, amit a fűrge darazsak liliomból tűztek össze.

Nemsokára előtte illatozott a pompás darázs-lép, mit maga a hű öreg béres szolgált föl. Ezalatt pedig tizenkét szúnyog és három rigó pompás népdalokat muzsikált és füttyörészett Mackó úr fülébe. Sohasem esett még ilyen jól neki a früstök.

A darázs-fészekből a gyümölcsfák felé vette útját a nagy birtok ura. Jó kedve volt már eddig is, de még jobban fölvidult, mikor elébe mosolyogtak messziről a halványzöld lombok közül a pirossárga szarcsika almák, a harmatos sötétkék szilvák meg a finom császárkörték. Egy aranyos ruhájú lepke libegett kedvesen a fényes levegőben, azt megkérdezte:

- Kis cselédem, szép pillangóm, ugye jó gyümölcsszüret lesz az idén?

- Juj, juj, juj, nagyon jó uram! - ujjongott a tarka ruhás -, menjen csak közelebb, letörök az ág a tehertől. De vigyázzon, mert az orrára koppan egy-két alma!

Mackó úr vígan cammogott a fák alá és elégedetten dörmögte:

- Hat szekérrel lesz alma, hárommal szilva, a körtének se szeri, se száma. Hé, ilyen, olyan csúf seregélyei! - mordult föl egyszerre - takarodtok mindjárt!

Egész raj seregély röpített föl a fákról és erős rebbenéssel szárnyalt tova. Mackó úr mérgesen fenyegette őket a botjával:

- Csak még egyszer rajta csipjelek, nyalakodók, lesz nemulass!

Nagyon meglegedve tért haza úri házába a szemléről Mackó úr. A posta már megérkezett, elhozta a rendes hírlapot, továbbá egy levelet a Retyezátról, Mackó úr nagybátyjától.

Mackó úr levetette a poros kabátot, nehéz csizmát, virágos hálókabátba bújt, a lábára puha bársony papucsot húzott s kényelmesen végigdőlt a ringó hintaszéken és olvasáshoz fogott.

Először a levelet nézte át. Roppant szeretett ugyan újságot olvasni, de rokoni szeretetből mégis a nagybácsi levelének adta az elsőséget. A levél így hangzott:

Szeretett, kedves tányértalpu öcsém! Egy kéréssel fordulok hozzád, és ismerve a te gyöngéd medveszívedet, remélem, nem fogod ezt megtagadni. A múlt hóban engem, a te szegény nagybátyádat nagyon megkergetett egy vadász. Hál' Istennek, szerencsésen elmenekültem előle, de a nagy szaladástól akkora tyúkszem támadt a talpamon, hogy most is alig tudok cammogni tőle. Kérlek tehát, írd Budapestre a Török patikának, hogy küldjenek számomra egy adag tyúkszemirtó balzsamot. Magam is írnék, de nem tudom az utca nevet meg a házszámot. Te pedig bizonyosan tudod. Feleségem, a te kedves nénikéd, csókolgat. Küldene egy kis lépes mézet, de attól fél, hogy ebben a melegben megromlik az úton. A gyerekek, hál' Istennek, egészségesek. Az öregebbik már úgy táncol, mint egy fővárosi kisasszony, a kisebbik pedig oly szépen éneklí a medve-indulót, hogy gyönyörűség hallgatni. Remélem, te is egészséges vagy és bőrdre hiába isznak az emberek. Kívánok lépes mézzel, piros almával és acélos búzával teljes esztendőt s ezzel maradok orrodal ezerszer csókolva, óhajtvá, hogy áldott talpaidból minél később készítsenek medveköcsönnyát, szerető nagybátyád

Id. Mackó Muki,
a retyezáti öreg tányértalpu

Hogyan szólnak a madarak?

A madarak szólását igyekeznek a tudósok ellesni, hogy fogalmunk legyen róla. Herman Ottó következőképpen figyelte meg:

Kőszáli sas: Hiá, hiá...!
 Királysas: Krau, krau...!
 Vércse: Kli, kli...!
 Karvaly: Kirk-kirk, gü-gü-gü...
 Berki kánya: Hi-hi-hié...!
 Ölyv: Mié, mié...!
 Darázs-ölyv: Kik-kik-kik...!
 Héja: Giak-giak...!
 Vándor sólyom: kajak-kajak...!
 Fecskefogó sólyom: Gét-gét-gét...!
 Erdei fülesbagoly: Bumb-rumb...!
 Közönséges kuvik: Pu-ku pu-vik...!
 Órgébics: Grüü-grüü...!
 Kis orgébics: Kja-kja...
 Tövisszúró gébics: Gék-gék...!
 Fekete-rigó: Cziczirr, tak-tak...!
 Húrosrigó: Csi-csi-dak-dak-dak...!
 Fenyőrigó: Sa-sa-sa-sar...!
 Kerti vörösfark: Huid-dé-dé! Huid-dé-dé...!
 Fehér barázdabillegető: Czivit-czisziszi...!
 Vörösbecs: Vid-vid-tek-tek-tek...
 Királyka: Czit-czit...!
 Erdei pacsirta: Dirli-dirli...!
 Pipiske: Düdridié...!
 Aranysármány: Szisziszi-szicz...!
 Téli pinty: Imk-imk...!
 Kenderike: Gek-gek...!
 Nyári csíz: Cset-cset-düdü-hoid...!
 Barátka: Fudi-judi...!
 Szénczinke: Cziü, cziü...!
 Erdei pinty: Hincs-hincs...!
 Szarka: Sak-sak-sakerakak...!
 Búbos banka: Re-re-hup-hup...!
 Fekete harkály: Krük-krük...!
 Tarka harkály: Gik-gik-gik...!
 Jégmadár: Tiit-tit-tit...!
 Gerlicze: Vurtur-tur-tur...!
 Vadgalamb: Kukeruú...!
 Közönséges fűrj: Pittypalatty...!
 Közönséges daru: Kruú, kruú...!
 Erdei szalonka: Dak-dak...! Kro...kro!
 Sárszalonka: He-he-he...!
 Szürke gém: Kvak-kvak...!
 Szárca: Gür-gür...!
 Vadlúd: Ga-ga-gjá...!
 Nagy szélkiáltó: Póli-póli-lipoéli!

Fülemüle: Tio-tio-tio-tio-tio-tiotiotinx tio-tio-tio tiotinx
 tio-tio-tio tiotinx to-to-to-to to-to-to-to-tinx tio-tio-tio-
 tinx tio-tio-tio-tio-tio-tio tiotinx tio-tio-tio-tinx tio-tio-tio-
 tinx to-to-to-to-to-to-to-to-tinx tio-tio-tio-tinx.

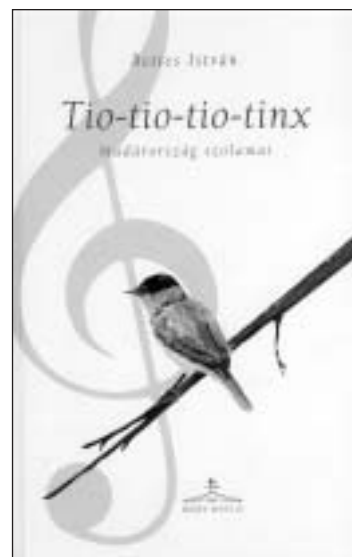
(1903)

Bettes István Fülemüle

Ó lenne, kivel végezem,
 mert madarunk külön eset,
 Arany is írt róla verset,
 min perelt hajdan Péter s Pál.
 Kinek is dalolt a madár?
 Megfejtani ma sem lehet,
 ilyen cirkalmas éneket,
 kipróbálja figyelmedet:

Tio-tio-tio-tio-tio
 tiotiotinx
 tio-tio-tio
 tiotinx tio-tio-tio
 tiotinx
 to-to-to-to-to-to-to-to-tinx
 tio-tio-tio-tiotinx
 tio-tio-tio-tiotinx
 to-to-to-to-to-to-to-to-tinx
 tio-tio-tio-tiotinx...

Hanvai gyerekkorát írja tovább

Tóth Elemér hetvenkedései

Ma már, betegsége előre haladtával, ritkán mozdul ki a lakásából. Mégis, amikor felhívom, készséggel invitál kedvenc Széplak utcai kocsmájába, ahol annak idején élénk irodalmi társalgások-borozgatások zajlottak. Közel két óra alatt végigrohanunk az elmúlt évtizedeken. Az életművét is meghatározó hanvai gyerekkortól a pozsonyi dolgos hétköznapokon át szó esik gyermeki irodalomról, műfordításokról, s fellapozhatjuk az annyira hiányos szlovákiai magyar történelem egy-egy szubjektív fejezetét is. Hiszen Tóth Elemér szinte az újrakezdéstől ott volt a sűrűjében, s nemcsak szépíróként, hanem újságíróként is alakította egy mára széthulló félben levő közösség mindennapjait, közízlését.

Egy pohár bor mellett természetesen a gyerekkor emlékeit vesszük legelőbb számba.

Juhász Dósa János felvétele

- A tanítóimnak köszönhető, hogy írogatni kezdtem. Hanván **Zagyi Gyula** volt az, aki felkarolta a tehetséges parasztyerekeket, s aki már akkor kitalálta a napközit, s behozta a számunkra is érdekes könyveket, amelyekből felolvasott. Ilyenek voltak pl. **Karl May** indiántörténetei. Áhítattal hallgattuk. Felhívta a figyelmet arra, hogy milyen csodákat is rejt egy-egy könyv. Rimaszécsre kerülve, egy újabb fantasztikus magyartanárral, **Rigó Lászlóval** hozott össze a jó sors, aki egyben igazgatója is volt az iskolának. Ő irodalomórán kérdezte a nyelvtant, s nyelvtanórán kérdezte az irodalmat is. Imádtam pl. **Petőfit**, s minden órára meg kellett tanulni egy szakasz verset. Akkoriban, némi túlzással, majdnem a Petőfi-összest tudtam fejből. De színdarabokat is betanultunk, amelyekkel jártuk a környéket. A tornaljai gimnáziumban a nemrég elhunyt **Pazderák Bertalan** kezei alá kerültem, akinek már meg mertem mutatni a verseimet is, s ő volt az első, aki tanácsokat is adott, s kigyomlálta belőlük a sületlenségeket. De ő látott el bennünket például könyvekkel is, mindig hozta az *Olcso Könyvtár* sorozat aktuális köteteit. Amellett, hogy könyvszeretetre nevelt, tartást is adott, ami a mai napig elkísér.

- *A költői pályán egyszerre indult **Bárczi Istvánnal**, **Batta Györggyel** és **Gál Sándorral**. A két előbbi szintűgy gömöri, mint Ön.*

- Sőt, egy gimnáziumba is jártunk, egy vagy két évvel voltak fiatalabbak csak tőlem. Mái nagyon sajnálom, hogy Bárczi Pista abbahagyta az írást. Másokkal ellentétben neki nagyon sokat ártott a pozsonyi lét.

- *Sok gömörihez hasonlóan az érettségi után Ön is Pozsonyban próbált szerencsét.*

- Magyar-testnevelés szakra jártam, s még a felvételin **Cselényi László** egyengette az utamat **Turczel Lajos** felé, akit később nagyon megszerettem. Imádtam az öreget, akit még utánozni is tudtam valamikor. De történt a tanulmányaim alatt egy sajnálatos eset, amikor egy decemberi hideg napon úszóedzésről rohantam előadásra, s a nyitott villamoson átfújta a szél. Megfáztam, tüdőgyulladást kaptam, s meg kellett szakítanom a tanulmányaimat. Később Nyitrán befejeztem az 1-4-et, de közben megnősültem, s pénzt kellett keresnem, hogy el tudjam tartani a családomat, és ki tudjam fizetni a lakbért.

- *Ugorjunk vissza még egy pillanatra a családi házba. **Tompa Mihály** falujából származik. Otthon mennyire volt fontos a szép szó, az irodalom?*

- Parasztszaládból származom, s édesanyám csodálatos történetei, a jénei keresztanyám gyönyörű dalai, keresztapám meséi máig elkísérnek. Sokáig laktam náluk, s nem hagytam őket addig békén, amíg esténként nem meséltek nekem. Sokszor éjfélig tartott a mesélés, s néha próbaként beszólt, hogy „*csonf*”. Ha nem feleltem rá, hogy „*hús*”, akkor végre befejezhettem az asznapi adagot, de ez ritkán fordult elő. A szüleim a bátyámmal együtt látástól vakulásig dolgoztak, mégis vasárnaponként kitétték az asztalt az udvarra, s olyankor a közös zenélés volt a főszerep. Édesapám kitűnően citerázott és harmonikázott, s a bátyám is örökölte a zenei tehetségét, s olyan hangszer alig akad a síptól a hegedűig, amelyen ne tudna játszani. Én mindig abban a hitben éltem, hogy számomra a trombita lenne az ideális hangszer, de mivel az nem akadt a házban, számomra maradtak a könyvek. Hárman voltunk fiútestvérek, s legkisebb lévén, én voltam édesanyám jobb keze. Ha kellett, krumplit tisztítottam, vizet hordtam, s közben hallgattam a történeteit. Apámnak volt egy csodálatosan illusztrált Petőfi-kötete. Áhítattal hallgattam, amikor apám felolvasott belőlük, s nagyon szerettem hallgatni az öregek beszélgetéseit is. Akkoriban ugyanis lámpagyújtásig pipáztak-cigarettaztak, közben történeteket meséltek, s csak amikor már erősen besötétedett, gyújtottak lámpát. S hadd említsem még meg **Szakall János** nagytiszteletű urat, aki hittanórákon a bibliai történeteket hozta kézzelfogható közelségbe. Abban az időben a papnak és a tanítónak becsülete volt

egy faluban, apám például már hatvan méterrel előre megemelte a kalapját, ha ők szembejöttek vele az utcán. Kedvenc mondása volt a nagytiszteletű úrnak, hogy csak a papot kell kínálni, mindenki másnak megvan a magához való esze, de ő a ritka kivételek közé tartozik. A felesége nagyon szépen festett, s nem egyszer, ha látogatóba jött hozzánk, a felesége által készített házi áldással lepett meg. Ezeken gyakran szerepelt az *Erős várunk az Isten gondolata*, míg Zagyi Gyulától azt tanultuk, hogy erős várunk a nyelv. S bár soha nem voltam bigott vallásos, ez a kettős gondolat kísért végig az utamon. S ma ennek a felhígulását érzem, s ezért adják fel a mai szülők oly könnyen az anyanyelvüket, s íratják szlovák iskolába a gyerekeiket.

- *Első versét az Új Ifjúság közölte 1959-ben. Emlékszik még rá?*

- Hogyne, *Emlék* volt a címe, s **Török Elemér** volt a rovatvezető, ő közölte. De ekkor már külsőként írogattam a *Szabad Földművesbe*, s emlékszem arra is, hogy néha többet kerestem, mint édesapám a szövetkezetben. Gimnazistaként felpattantam a biciklire, s körbejártam a környező szövetkezeteket, s mindent megírtam, amit érdekesnek találtam, s persze, amit meg lehetett írni. **Haraszi Gyula** volt a rovatvezető, ő irányított. Később, már Pozsonyban élve is itt folytattam, de kikértek az Új Ifjúságba, mert nem volt, aki a mezőgazdasági rovatot vezesse. **Szőke József** volt a főszerkesztő, és Cselényi László vezette a kultúra rovatot, addig, amíg el nem ment Párizsba, s utána én vettem át a rovat vezetését. Olyanok indultak el a szárnyaim alatt, mint **Varga Imre**, **Kulcsár Ferenc**, **Aich Péter**, **Tóth László**, de pl. **Miklósi Péter** is költőként indult nálam. Voltak ott borzasztó emberek is, akik nem sokat konyítottak az újságíráshoz. Viszont teljesen másként működött egy szerkesztőség, mint ma. Délelőtt megírtam a napi penzumot, aztán egy óra tájban elindultunk, s néha tizenöt-húszan is összejöttünk például a *Luxor kávéházban*, ahol sokszor a késő estebe nyúlóan beszélgettünk. Remekül éreztük magunkat, és mi, fiatalok, rengeteget tanultunk az öregektől. **Dobos**, **Mács**, **Szőke**, **Duba**, **Bábi**. Bár ez utóbbit nem annyira kedveltük, mert állandóan (be)súgott Lőrincznek, de végül is ezeknek az embereknek köszönhető, hogy elindult az irodalmunk. Akkor még voltak lapjaink, s nézd meg, hogy mára mi maradt. Csak egy példát említek: a *Tábortűzet*, amelyért 1989-ben foggal-körömmel harcoltunk, hogy megmaradjon, mára divatlappá silányították. De megszűnt a *Hét*, az *Ifi* is.

- *Az életrajzában olvasom, hogy 1970-ben sokakhoz hasonlóan Önt is kizárták a pártból.*

- Az egy érdekes történet. Mindent meg tudtam írni és meg is írtam akkor is. Olykor-olykor hozzátettem a kötelező maszlagot, de legrosszabb esetben a sorok között elolvashattad a lényegét. 1968-ban volt egy cikksorozat, amelynek *Tiszta vizet a pohárba* volt a címe, de a konkrét kizárási ok az a cikkem volt, amelyben megír-

tam, miért is lőtték szét a katonák a toronyórát. S ekkor már beszámolták az előző fekete pontjaimat is, pl. egyik cikkemben arról értekeztem, hogy sürgősen létre kell hozni egy magyar nyelvű mezőgazdasági főiskolát. Egy másik cikkemben rimaszombati tapasztalataimat írtam meg, s megjelent, hogy a portán szlovákul fogadnak, a hivatalban csehül beszélnek velem, míg az építkezésen magyarul káromkodnak. Feljelentettek, s jött a tetemrehívás. De Szőke akkor is megvédett. Akkoriban már Szőke a *Csemadokba* készülődött, felvetődött a nevem leendő utódjaként a lap élén. De a dolgok másként alakultak. Kizártak a pártból is, s amikor olyan embert szerettek volna kinevezni irodalmi rovatvezetőnek, akit semmilyen körülmények között nem tudtam elfogadni, úgy döntöttem, hogy elmegyek. Mondtam a pártelnöknek, hogy remek helyet ajánlottak fel a szemeteseknél. Végül akkor még maradtam, de 1976-ban a Tábortűzhez helyeztek, ahol **Petrik József** volt a főszerkesztő, aki nem sokat törődött a lappal. Teljesen felforgattam a lapot, grafikailag is átalakítottam, s egészen a nyugdíjazásomig ott maradtam.

- *Ez azt jelenti, hogy Ön is büntetésből került a gyerekirodalomba, mint annyian mások.*

- Igen, de nagyobb jót nem is tehettek volna velem. Bár már előbb is írogattam gyerekverseket. Egyszer Szőkével együtt meghívtak bennünket Újvidékre **Hornyik Miklósék**, s ők mesélték, hogy kiírtak egy gyerekpályázatot, s egészen remek alkotások születtek, amelyekből jó néhányat meg is tudtak jelentetni. Amikor hazajöttem, szoltam **Csikmák Imrének**, aki akkor már az Új Ifjúság főszerkesztője volt, hogy érdemes lenne nálunk is megmozgatni ez ügyben az íróinkat. Csikmáknak megtetszett az ötlet, s lám, jöttek is gyermekművek szép számmal. **Batta Gyuri**, **Simkó Tibor**, **Dénes György**, **Verseghy Erzsébet**, **Ásgúthy Erzsébet** és **Gál Sándor**, de a fiatalabbak közül is páran. **Szeberényivel** volt egy közös, a szlovákiai magyar irodalmat bemutató sorozatunk. A gimnazisták vásárolták a lapot, mert ebből tanulták az irodalmat.

- *S az nem bántja az immár hetvenéves Tóth Elemért, hogy inkább gyerekversek szerzőjeként tartják számon, holott számtalan, felnőtteknek írott verseskötete is megjelent, s a kritikusai, mint Tóth László vagy Szeberényi is gyerekvers költőként ismerik el?*

- Nem igazán foglalkoztat, hiszen párhuzamosan ez is, az is kikerül a tollam alól. A *Lilium Aurumnál* most is le van adva egy gyerekverseket és egy gyerekmeséket tartalmazó kötetem, de a *Magányom erdejében* c. verseskötetem is.

- *A kritikák fontosak voltak az életében? Az Új Szóban nemrég Csehy Zoltán nagyon ledorongolta a Tölgyek c. kötetét.*

- Kritikus soha nem reprezentálhat irodalmat. Az mindig a szépirodalom dolga. - írta valahol **Fábry Zoltán**. A legrosszabb irodalom is több mint a kritika.

Grendel Lajos pl. több verset is beválogatott belőle egy antológiába. Tragédiaként élem meg azt, hogy a költészetünkben is eluralkodott a kozmopolitizmus, ami számunkra teljes önfeladást jelent.

- *Van még egyáltalán a művészetnek társadalmi küldetése?*

- Kellene, hogy legyen. Legalábbis én még mindig hiszek benne. S a magyar nyelv a világ egyik legszebb nyelve, amelyen még a bánat is elviselhetőbb.

- *A magyar nyelv szépségéről beszélgetünk, de Ön nagyon sokat fordított szlovák nyelvből.*

- Cseh költőkkel kezdtem, akiket magam választottam, s vittem be az *Irodalmi Szemlébe* **Monoszló Dezső**hoz. Amikor mellékvágányra állítottak, akkor szinte csak a fordítás maradt, amit továbbra is szabadon művelhettem. **Ladislav Luknár**ral és **Ján Bohúň**nyal kezdtem, aztán jött **Ota Hofman** és a többiek. Gyakori vendége voltam a cseh könyvesboltoknak, így naprakészen tájékozódtam. S amelyik megtetszett, azt felajánlottam a kiadónak. Így kerültem **Vincent Šikulá**hoz is, aki a legszebben író szlovák művész, s akinek tele van lírával a prózája. Imádtam fordítani, bár rettenetesen megkínlódtam vele. Őt személyesen is ismertem, s fordítások közben állandóan tartottam vele a kapcsolatot, s mindig megbeszéltük a dolgokat. Ma már inkább csak verseket fordítok hébe-hóba. Legutóbb **Judita Kašovitsová** somorjai verseit ültettem át magyarra. A férje ezeket megzenésítette, s énekes barátaik segítségével csodálatos estéket hoznak össze.

- *De ha jól tudom, Önnek is zenésítették meg verseit.*
- Igen, egyik versemet (*Vándor népek*) pl. a *Kaláka* zenésítette meg.

- *A prózába csak egyszeri kirándulást tett, amikor 1975-ben kiadta novelláit* Sárga, mint a nap címmel.

- Ugyan már, hisz végül egész életemben prózát írtam, újságíróként ez volt az „anyanyelvem”. De amíg egy-egy vers akár 15 perc alatt is elkészül, addig a prózát az ember nemcsak a fejével, hanem a fenekével is írja. S az egész napos szerkesztés sok energiát kivett belőlem. Így is meggyőződésem, hogy *Az öregasszony* c. novellámnak a szlovákiai magyar novellatermés élmezőnyében van a helye.

- *Milyen tervei vannak egy hetvenéves írónak?*

- Szeretném az ötvenes évek történéseit megírni, természetesen prózában.

- *Hanván mikor járt utoljára?*

- Régen, ugyanis az egészségem már nem nagyon engedi meg a hosszabb kiruccanásokat, de nagyon sokat gondolok az ott eltöltött évekre, az eszmélés időszakára. Csak **Móricz**ot tudom ismételni, hogy az ember abból él, amit 10 éves koráig megtapasztal. Amikor a gyerekeknek írok, soha nem felejttem el, hogy egy gyerekhez nem szabad leereszkedni, hanem fel kell nőni hozzá. Ez a siker kulcsa.

Juhász Dósa János

Tóth Elemér

Leltár

Hetvenkedek én is immár,
lassan elkészül a leltár,
készülget lassan a leltár.

Csontomig marnak a kínok,
de csak megyek, amíg bírok,
megyek, megyek, amíg bírok.

Mindenemből kiforgattak
az évek, jaj!, elszaladtak,
nem álltak meg, elszaladtak.

Elfáradtam. Így hát tovább
ti vigyétek a nagy csodát,
az életet, a szép csodát.

De még szívemet emelem,
amíg vagyok, gyertek velem,
míg létezem, gyertek velem.

Lobogtatom, lásd, a zászlót,
mondogatom a varázsszót,
magyarul a szent varázsszót.

Mert míg él egyetlen sejttem,
honnan jöttem: nem felejttem,
azt soha el nem felejttem.

Hetvenkedek – joggal – immár,
lassan lezárul a leltár,
végleg lezárul a leltár.

(2010)

Tóth Elemér

Vallomás a szülőföldről

Adósod vagyok, szülőföld,
mindig is az leszek.
Érzem a hűvös harmatod,
amint hull s rám pereg.
A bőromön, a szívemben
érezem, hogy él a táj,
a simogató lágy csöndben
a messzeség ma fáj.
Eljöttem rég, de a lelkem
örökre ott maradt,
s egy percre sem felejttem
a Hevessy-tavat,
a Sajót és a földeket,
Szilváshegyet, Dománt,
a Basa-kútja mondáját,
és a sok-sok csodát,
melyek vezették lépteim,
ne tévesszek utat,
őrizzem anyanyelvemet,
előre az mutat.
Mert nyelvünkben élhetünk csak!
A legjobb útitárs
mindig a becsület marad,
hát óvjad és vigyázd!
Hányszor, jaj, hányszor elmondta
szegény édesanyám...
Még ma is elgondolodom
egy-egy igaz szaván.
És nem felejttem meséit,
sem a szép dalokat,
sem ahogy győzte erővel
a kemény gondokat.
Így őrzöm emlékeimben
Hanva minden zugát,
vasárnapi citeraszót
s a síró furulyát.
Falut vigyázó költönket,
jeles Tompa Mihályt,
s a puszpángbokros szép kertben
a Darvas-kúriát.
De él bennem a Farkas-hegy,
a Kígyós is nagyon,

az Ipónok, a nagy Meggyes,
ahol szép dalokon
– kapálás közben – a lelkem
erősödött, vidult...
Micsoda dolgos emberek,
micsoda hős sereg,
ennek a tájnak a népét
el nem feledheted.
És ezernyi más dolgot sem
feledhettek, tudom,
reszkető szívvel bolyongok
a régi szép úton...
A betűvetés szentélyét,
a régi iskolát,
itt őrzöm emlékeimben,
s a jó Zagyi Gyulát...
Tanítómat, a számtalan
varázslást művelőt,
ki jó szívvel pallérozta
fejünkben a velőt.
A Hanvayak kastélyát
sem felejttem soha,
mert számomra hatalmas volt,
titokzatos csoda.
És őrzöm a park tölgyeit,
amelyek derekát,
három-négy kócos kislegény
sehogy sem érte át.
A vadaskert is bennem él
szelíd őzeivel,
beszelnék róla százszor is,
de sajnos nincs kívül.
Elmegyünk lassan sorra mind,
csak az emlék marad...
A Sajóban még mostanság
cikáznak-e halak?
Hát a lányok fürödnek-e?
A fénnel vert csodák.
Naponta átjár hiányod
szülőföld. Ostobák
voltunk mind, akik elhagytunk
remélve szebb nyarat.

Fájdalom zuhog át rajtunk,
bőséggel más arat...
Más orozza el kincseid
szülőföld. A magyar
lassan már elfogy, elkopik,
mert másképp szól a dal.
A sáskahad mindent felfal,
mondhatnám: felzabál,
a magyarul síró szélbe
beleborzong a táj.
És üzen, egyre csak üzen:
Gyere haza, gyerek!
Az élet, látod, elvásott,
a mag lassan pereg,
akár a túlérlett búza.
Gyere haza, gyerek!
A Sajó-völgye hazavár,
erről szól a mese.
Adósod vagyok, szülőföld,
mindig is az leszek.
Minden fa, bokor bennem él,
minden bennem remeg
azóta is. A kis vadóc
ember lett általad,
s az élet – ez a rossz kutya –
elnyargalt, elszaladt.
Rövidesen találkozunk,
gyertek hát, emberek!
Egy kézszorítást, ölelést
koldulok töletek...
Öleljetek sorra, ahogy
a megtérőt szokás.
A fiút, aki évekig
forgatta ostorát,
hogyan elűzze a rémeket...
Volt fönt és volt alant,
hogyan megnyugodjon – Gömörben
hulljon majd rá a hant!

(2010)

Lévay Tibor születésnapjára

Kedves Tanár Úr, drága Tibor!

Talán megbocsátható, ha egy méltatlan is csatlakozik a születésnapjához?! Mert egy zenetanár köszöntéséhez nem a legméltóbb az a volt diák, aki énekből fel volt mentve.

(Hosszú tanári pályádon volt-e ugyan más ilyen diákok is?) A többiek, az érdeemesek, vagy legalább nálam kevésbé értelmetlenek, kevésbé reménytelenül botfűlűek sokat kaptak Tőled. Rimaszombat magyar diákjainak hosszú évtizedekig Te voltál A ZENETANÁR. Te jelentetted az iskolai zeneórákat, az éneklést, azt, aki őket tanítja, és aki az órákon nekik énekel és zenél. Azt, aki versenyre, föllépésre készíti őket, aki „kultúrműsorok” zenei anyagát készíti el, állítja össze, kíséri hangszereken, aki iskolai kórust alakít és vezet, aki a Csemadok-énekkarral országos versenyeken arat diadalokat, aki a fúvószenekar „tamburmajorja” és mindenese, aki... Folytassam? Meddig? Látod, Rólad nem lehet hagyományos születésnapjára méltatást írni, mert amit a város zenei életéért, kultúrájáért tettél, fölsorolhatatlan. Gondolom, nincs „jegyzék” róla, s így a pusztán tények is fölsorolhatatlanok, s hol van akkor még az emberek lelkére tett, bennük tovább élő, őket formáló hatás! És akkor még csak a zenéről beszéltem.

Pedig Veled kapcsolatban nekem, a zeneileg méltatlan diáknak emberi, szemlélet- és szellemformáló élmények jutnak eszembe. Az 1969–71 közötti évek, két utolsó általános iskolai évem volt, amikor nagyra becsült tanáraink többsége a '68-as események tanulságairól, a szocializmus fölbecsülhetetlen és '68-ban veszélybe került, de a testvéri segítséggel számunkra megmentett értékeiről, a vallás méltató hatásáról beszélt, és okozott máig föl nem mért és talán már soha föl nem becsülhető zavart nyiladozó

értelmünkben, s a legbátrabbak is legföljebb annyit mertek tenni, hogy nem mondták el a „kötelező rizsát”. Akkoriban, ha jól emlékszem, Te voltál az egyetlen, aki pl. a *Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkarának* (lám ott is képviselted a várost, a régiót, s ott is meghatározó személyiség voltál!) finnországi vendégszereplése után mertél beszélni arról is, hogy az átkos kapitalizmusban mennyire másként (jobban!) élnek az emberek, hogy az annyit gyalázott rendszernek vannak pozitívumai is (s az annyit magasztaltnak negatívumai). Sokunk számára ez az első komoly impulzust jelentette az önálló gondolkodásra, a kizáró és elhülyítő fekete-fehér látásmód helyett az árnyalt értékelésre, mérlegelésre. De emlékszem arra is, amikor a köztudottan hívő családból származó kolléganő állami temetésén eljátszottatok a 90. zsoltárt. *Tebenned bízunk eleitől fogva...* Aki értette, meghatódott, aki árthatott volna, nem értette. Lám ez a kis történet is mily' gyönyörű ékkő emberi arcéled mozaikjához! S hogy vannak, akik a hibákat, foltos kövecskéket keresik, emlegetik? Nekik azt üzenem: „*Oly korban éltem én e Földön, mikor az ember úgy elaljasult...* [...], *mikor besúgni érdem volt...*”, mikor..., mikor az érzékeny lélek menekvést, balzsamot, írt, menekvést, vagy legalább bódulást keresett, hogy ne adja föl lelki integritását.

Ha a köszöntés és jókívánság szívből jövő, talán mégsem méltatlan a régi diák. A „fölmentett”, aki mégis, több mint négy évtized távolából is szeretettel emlékszik az egykori zeneórákra, legalább is arra a részére, amikor nem kellett énekelnie. Mert a korai fölmentés után volt egy időszak, amikor mégis próbáltál megtanítani énekelni. A nyári szünetekben Magyarországon jártál, talán valami nyári egyetemen, ahol a „Kodály-módszerről” adtak elő (még élt Kodály Zoltán!), s Te elhatároztad, hogy rajtam próbáld ki! Hát ez nem sikerült. Talán ez volt az egyetlen pedagógia kudarcod, de ebben is ott volt a Rád jellemző pedagógia érzék, a gyerekek (diákok) szeretete, a nekik szentelt, rájuk fordított figyelem, s annak fölismerése, hogy mennyire lehet erőltetni egy tanítási folyamatot. Nem erőltetted. Attól a pillanattól nekem az elméleti és zenetörténeti kérdésekkel kellett foglalkoznom, s míg mások elénekeltek az arra az órára kijelölt dalt, én a „keresztből és békből”, vagy a zeneszerzők életrajzából feleltem. És – botfűlűként – megszerettem a zenét!

Vannak tanárok, akikről egész életre szóló, meghatározó adományt kapunk. Az igazi pedagógus a tárgya iránti szeretetet, az érdeklődést, a megismerés vágyát tudja adni. Ez a legtöbb, amit diák az iskolából magával vihet. Illetve, ehhez még az önálló gondolkodás igényét, emberi tartást. Lehet gyarló, öntelt módon, de hinni szeretném, ezekből valami belém is szorult. Ha ez így van, azt Neked is köszönhetem. Köszönöm a magam nevében, a diákjaid nevében! Isten éltesen még nagyon sokáig, jó erőben, egészségesben!

Hizsnyan Géza

Hahnné Duray Éva a Magyar Kultúra Lovagja

Szomorú tény, hogy a losonci magyarok száma 1945 óta folyamatosan csökken, napjainkban már meg sem közelíti a bűvös 20 százalékot. Örvendetes tény ugyanakkor, hogy ez a maroknyi magyar összetart, őrzi anyanyelvét, gazdag kulturális hagyományait, a város szülöttének, Kármán Józsefnek nemzetcsinósító örökségét...

Böszörményi István felvétele

Köszönhető ez annak is, hogy Losoncon hagyományosan jól működik a Csemadok alapszervezete, élén özv. Hahn Józsefné Duray Éva elnökkel, aki 2010. január 22-én, a budapesti Corvin moziban tartott ünnepségen többedmagával átvehette a *Magyar Kultúra Lovagja* címet igazoló oklevelet, melyet a *Falvak Kultúrájáért Alapítvány* adományoz a *Magyar Kultúra Napján* az arra érdemeseknek. Hogy Hahnné Duray Éva erre az elismerésre érdemes volt, az kétségtelen, hiszen mind pedagógusként, több mint három évtizeden át, mind immár nyugdíjas kultúrmunkásként másfél évtizede, elkötelezett művelője, ápolója a magyar kultúrának, tevőleges résztvevője a közügyeknek.

Eddigi életpályája természetes folyománya a családi háttérnek, hiszen jogász édesapja, Dr. Duray Endre és pedagógus édesanyja, aktív részvevői voltak a losonci magyar közösség életének a 2. világháború előtt és után is. Tőlük tanulta ő, és öccse, Miklós is azt, hogy nem szabad félni, az igazság mellett minden körülmények közt ki kell állni.

Duray Éva 1957-ben érettségizett a füleki magyar tan nyelvű gimnáziumban, majd a pozsonyi *Komenský Egye-*

temen magyar-szlovák szakos tanárként végzett. 1962-től, nyugdíjazásáig, 1995-ig a füleki magyar tannyelvű gimnáziumban tanított. Munkahelyén irodalmi színpadot, népdal- és táncsoportot vezetett. Lakóhelyén, Losoncon bekapcsolódott a Csemadok tevékenységébe, a színjátszó- és néptáncsoport munkájába. Tagja volt a *Csehszlovákiai Magyar Tanítók Énekkarának* is. Az 1960-as évek második felében a losonci *Korunk Ifjúsági Klub* alapító tagjaként tevékenykedett. Ez volt az oka annak, hogy az 1970 után, a politikai tisztogatások idején eltanácsolták a Csemadok-munkától. Az 1980-as években bekapcsolódott a *Csemadok Losonci Járási Bizottsága* mellett alakult *Néprajzi Szakbizottság* munkájába, ennek utóbb elnöke is lett. Néprajzi gyűjtéseinek és publikációinak témája a kenderfeldolgozás, a szőttesek, viseletek és a népi táplálkozás volt. Számos regionális és országos néprajzi kiállítás és hagyományörző műsor rendezésében vett részt.

1983-tól a *Csemadok Losonci Alapszervezete* vezető-ségi tagjaként, a rendszerváltás óta elnökeként végzett és végez a jelenben is pótolhatatlan, sokrétű kultúraszervező tevékenységet. Személyes példájával és útmutatásával sok-sok diákját indította el pedagógusi és közszereplői pályára.

1990-ben, férjével Hahn Józseffel együtt megszervezte a losonci járásban az *Együttélés Politikai Mozgalmat*, melyben járási és helyi szinten vállalt vezető szerepet. Tagja volt az Országos Tanácsnak is. A *Magyar Koalíció Pártja* megalakulása óta a losonci helyi szervezet alelnöki tiszttét tölti be. 1998-ban aktívan közreműködött a *Losonci Magyar Kulturális Központ* létrehozásában. Ez otthont ad a Csemadok alapszervezetének és könyvtárának, az MKP helyi szervezetének, különböző polgári társulásoknak, helyi, regionális, esetenként országos rendezvényeknek. Hahnné Duray Éva, mint ennek a kulturális központnak a vezetője és mindenese, önzetlen, szervező, koordináló tevékenységet végez napi rendszerességgel, fiatalokat megszegyenítő aktivitással, töretlen elkötelezettséggel, hozzájárulva a maroknyi losonci magyarságnak mint aktív közösségnek a megmaradásához.

Példaértékű munkásságá elismeréseként 2006-ban megkapta a *Csemadok Nógrádi Területi Választmánya* és a régió magyar polgármesterei által alapított *Nógrád Köz-művelődéséért* díjat. Barátai, munkatársai, volt tanítványai a losonci közönség előtt, a Csemadok 60. évfordulója alkalmából, 2009 novemberében – általa szervezett ünnepségen – nyilvánosan mondtak köszönetet, őszinte jókívánságokkal, az ugyancsak jubiláló Hahnné Duray Évának.

Böszörményi István

Veres János

Azért születtem

Azért születtem, hogy leányt,
rózsát és italt magasztaljak,
de másként akarták a bős
s halálnál zordabb hatalmak.

Mi is ebből a tanulság?
Hogy a jámborság egymagában
nem létürügy. Egy szép napon
hánykolódó tengerre szálltam.

Fellegparipák kísérték.
Orromba csípős sós szag áradt,
éreztem, bukást jövendől
az imolák Kolumbuszának.

S így lett: nyomomba szegődtek
a cirkáló kalózdereglyék.
Alig várták a sáskafik,
hogy tutajom csapdába ejtsék.

Célba vették a fejemet
fürge hajóik parittyái,
úgy rémlik, mégis nagy vagyok,
mert nem volt nehéz eltalálni.

Szurkos hordóba mártottak,
s vízbe vetettek, mint a zsákot.
De felmerültem, s testemen
a mocsok nyoma meg se látszott.

- Mit kezdjek velük? - tűnődtem,
elzárták elmém minden útját,
a fedélzeten nyüzsögtek
/a lapátokat nem ők húzták/.

- Ha most hozzájuk törpülnék,
talán körükbe bevinnének -
vélttem. De hamus pogácsám
jobban szerette, mint a mézet.

Lélekvesztőm rég elsüllyedt,
segélycsapat se jött sehonnan,
közönyös halak csillogtak
a fodrozó fehér habokban.

S míg a hajókon zene szólt,
s evett-ivott a boldog hadnép,
tudtam, valamit tennem kell,
mielőtt végképp ellankadnék.

Elindultam a nagy vízen
gyalog, hogy hosszába bejárjam,
s még láttam, mily izgalmat kelt
fehér ingem és száraz lábam.

Az összegezés ideje

(részlet)

Záptojással meggyalázott habszegfűvek
nógatnak s nyomorék hitek:
markolj port,
kend be vele sebeidet,
ásd ki a földből eltemetett vágyaid,
mint Rózsa vitéz a bátyjait,
ragaszd össze szétdarabolt testüket!
- Akit az ég egyszer kiszemel,
annak ínszakadásig,
csalánban, tűzben állig
mennie, gyürkőznie kell.
Eljött az összegezés ideje.

Eljött az összegezés ideje.
A kapanyelek is arról beszélnek:
árnyán a bánat ereszének
ernyedten heverni vétek.
Küszködjön fényes fővel
mindenki, aki létezik, él,
vérfű s varfű álmát vigyázva,
lábát térdig lejárva
akkor is, ha kődbe vész a cél.

Az erdőnek

Ha jön a halál, hogy
testem szétroncsolja,
szülőhelyem földje
hulljon a csontomra.

Fordítsátok fejfám
háttal a világnak,
sok hamisságából
szemernyt se lássak.

Hagy nyugodjak békén
arccal az erdőnek,
melyből a csillagok
este kinyüzsögnek.

Arccal az erdőnek!
Csak az erdőt lássam,
hol az Igazság jár
nyütt darócruhában,

mint bolond remete -
ott az ő hazája,
könnyet csöppent értem
mohaszakállára.

A költő születésének meg nem élt, 80. évfordulójára emlékezünk.

Emlékezés Dr. Draskóczy Jánosra

Akkor ismerhettem meg, amikor 2005. június 11-én családi látogatást szervezett ősei földjére, a Turóc völgyébe, Lőkősházára. Az istentiszteletet követően emléktáblát lepleztek le a családi sírhely falán, majd szeretetvendégség keretében ismerkedtünk, emlékeztünk. Az év őszén személyes jelenlétével tisztelte meg az I. Gömői Országnapot. Később már személyesen nem találkoztunk, de levelezés révén tartottuk a kapcsolatot.

Személyes résztvevője volt az 1956-os forradalomnak és szabadságharcnak. Ez az élmény egész életében elkísérte.

Folyóiratunk lapjain terjedelmes tanulmányban ismertette családjá történetét, s több írását is közöltük. Gondolatait gyakorta fejezte ki verses formában, ahogy maga fogalmazott, „öregkori szórakozásként”. Egyik művében így fogalmaz:

„Légy hűséges a hazádhoz, / mint a Hold az éjszakához. / És ha az éj nagyon sötét, / saját magad szövétnekét / ragyogtasd az éjszakában! / Úgy kell élni a hazában!”

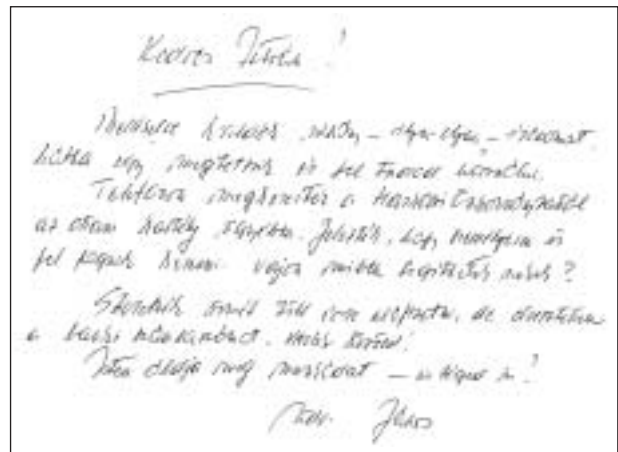
Ő úgy élt. Példát mutatva mindnyájunknak.
Csendben élt, csendben távozott e földi létből.
Két alkotásával búcsúznak Tőle.

B. Kovács István

Ennyi volt...

Egy csüggedt éjszakán
írom e levelem,
szárnyaszegett szívvel
keresem, keresem...
keresem életem
nemesebb értelmét.
Elveszett az úton?
Nem látom a fényét!
Vagy csak köd takarja,
s ha oszlik a pára,
felragyog életem
világra szült álma?

Mit kapott a világ
általam Istentől?
Megtettem, mi tellett
emberi erőmből?
Vagy utat vétettem
messze kalandozva,
és ezért a kétség
méltán marcangolna?
Nem látom a mércét!
Mennyit kellett tennem?
Jól érzem-e? A célt
elérte életem?
Hová jut az ember,

Egyik utolsó levele

ha nem látja célját,
s tétován bolyongva
kergeti az álmát?
Az álmok csak várnak,
hogy majd megálmodják,
s nemes ércce gyúrva
mások megtalálják.

Többféleképp gyúrtam
álmaimból ércet,
de sosem kerestem
azért hiú kincset.
Tettem, amit tettem
csendes békeségben,
ezért nem volt harag
soha a lelkemben.
- Ez is lehet egy cél;
harag nélkül élni,
s ezzel más lelkeket
békére fényezni.

Amit megálmodtam
s valóságra gyúrtam,
hosszú utam végén
lábaihoz szórtam.
Ő mondja meg, elég
vagy kevés a tettem.
Amit viszont tettem,
azt mindig szerettem!
Ez adta békéjét
boldog életemnek,
mi mára elkopott
s eléje kell, menjek.

Itt vagyok hát, Uram,
Teremtőm, Istenem.
Fogadd el, mit hoztam.
Ennyi volt életem.

40 éves a kassai Thália Színház

Egy nemzeti kisebbség életében a kulturális intézmények különös jelentőséggel bírnak. A kisebbségi létből fakadóan még a legdemokratikusabb, nemzetiségeivel az elképzelhető legjobban bánó, nekik minden lehetséges jogot és kedvezményt megadó társadalomban is „többletküldetésük” van: tényleges profiljuk mellett a nemzetiségi nyelv megtartásában való aktív közreműködést és a tudatformálás feladatát is természetes követelményként állítják eléjük. Különösen jellemző elvárások ezek egy nemzetiségi színházzal szemben. A helyzetet nehezíti, hogy mindezt magas művészi színvonalon, a befogadó többségi, és az anyanyelvi (nemzeti) kultúra felé egyaránt nyitottan, belőlük táplálkozva és beléjük természetesen beleépülve, az egyetemes emberi értéket képviselve és hirdetve kellene tennie.

Aligha kérdéses, hogy Csehszlovákiában a második világháború utáni első magyar színház (1918 és 1938 között csak magántársulatok játszottak magyar nyelven Szlovákia mai területén), az *Allami Faluszínház* 1950-ben alakított *Magyar Tagozata* nem ilyen célokkal jött létre. Működésének első évtizedében az 1952-ben létrehozott első önálló magyar színház, a komáromi székhelyű *Magyar Területi Színház* (MATESz) legfőbb gondja szintén nem a legmagasabb szakmai igényeknek történő megfelelés és a világszínházi tendenciákhoz történő fölzárkózás volt. A változás az 1960-as évek közepén kezdődött, amikor a budapesti *Színházművészeti Főiskolán* végző rendező, **Beke Sándor** és a színház több fiatalja határozott célként tűzte ki, hogy gondolatilag tartalmasabb, szakmailag színvonalasabb színházat csináljanak. Közben egyre gyakrabban merült föl az a követelés is, hogy Komárom mellett Dél-Szlovákia keleti régiójában is alakuljon magyar színház. Bekék tudatosan törekedtek egy új színház létrehozására, amely *Vox Humana Színház* néven működött volna Kassán. Az elképzelésnek számos ellenzője (ellensége) is akadt, akik mindent meg is tettek azért, hogy a próbálkozók ne járjanak sikerrel.

Az 1968-as szovjet megszállás után, de még az ún. „normalizáció” szellemi pusztításának megindulása előtt, talán egy kissé az államigazgatásban akkor uralkodó káoszban is köszönhetően, mégis sikerült az elképzeléseiket legalább részben megvalósítani. Ha nem is önálló színházként, de legalább mint a MATESz kassai társulata, az eredetileg elképzelt *Vox Humana* helyett *Thália Színpad* néven létrejöhetett egy új társulat Beke Sándor vezetésével. Beke Sándor rendező mellett a társulat alapító tagjai **Bitó Eszter**, **Csendes László**, **Érsek György**, **Gombos Ilona**, **Gyurkovics Mihály**, **Horváth Lajos**, **Kövesdi-Szabó Mária**, **Szabó Rózi**, **Tamás Jolán**, **Várady Béla** színészek, **Gál Sándor** dramaturg, valamint **Apagyi László**, **Csóka Edit**, **Gágyor Mária**, **Halmi Pál** (gazdasági és műszaki személyzet) voltak. Az első bemutatót 1969. november 29-én tartották Gömörhorkán (Kassán még nem volt játszóhelyük). **Goldoni** *Két úr szolgálja* c. vígjátéka Beke Sándor rendezésében nagyszerű példája volt a Bekék által meghirdetett népszínházi eszménynek, a szélesebb

közönségréteget megszólító, magas művészi-esztétikai színvonalon szórakoztató színháznak, s nagy várakozást és reményeket keltett a közönség igényesebb színházat óhajtó részében. Az ígéretes indulást számos magas színvonalú előadás követte. A hatalom azonban egyre durvábban avatkozott bele a színház működésébe. Bekét 1971-ben leváltották a művészeti vezető posztjáról, 1976-ban pedig eltávolították a színházból. Néhány szakmailag „szűk esztendő” után 1980-tól **Gágyor Péter** és **Szigeti László** kísérelt meg ismét szakmailag magas színvonalú, tartalmas előadásokat létrehozni, de a hatalom gyorsan „reagált”, és mindkettőjüket eltávolította a színházból.

Az 1989-es rendszerváltásig a társulat művészi mélypontját élte. 1990-ben került a társulat élére **Kolár Péter**, először, mint a MATESz igazgató-helyettese és a kassai Thália Színpad vezetője. Kolár nevéhez fűződik a kassai színház függetlenedése, amely 1990. július 1-től Thália Színház néven önálló színházként működik. A következő években számos nagyszerű fiatal színművész került a társulathoz, a régebbi tagok közül többen másod-sőt „sokadvirágzásukat” élték, néhány nagyszerű vendégrendező dolgozott a társulathoz. Az 1990-utáni időszak akár sikertörténet is... lehetett volna. A körülmények szerencsétlen összjátéka azonban nem kedvezett a színháznak. A hatalom ezúttal nem ideológiai, hanem gazdasági vonalon avatkozott be, a Mečiar-kormány kultúrpolitikája gazdaságilag lehetetlenítette el és sodorta végveszélybe a Thália Színházat. Bár a színház megszűnésének közvetlen veszélye mára talán elhárult, a mindenkori kultúrpolitika ma sem respektálja a nemzetiségi színház specifikumait, és nem képes (vagy nem is nagyon igyekszik) a gondtalan működés feltételeit megteremteni. A gazdasági nehézségek közepette nehéz társulatot építeni. Nehéz Kassára csábítani, ill. ott megtartani a fiatal művészeket, s nem mindig jut elég erő és energia az megfelelő művészeti vezetők megtalálására és a magas színvonalú alkotó munkára.

Az elmúlt két évtizedben azonban minden nehézség ellenére is születtek Kassán kiemelkedő színházi értékek. Számos nagyszerű, gondolatgazdag és elgondolkodtató, szakmailag magas színvonalú előadásra (**Williams: A vágy villamosa** r. **Beke Sándor**, **Moliere: Don Juan** r. **Vidnyánszky Attila**, **Gombrowicz: Yvonne, burgundi hercegnő** r. **Štefan Korenči**, **Csehov: Csehov tréfái - 4 egyfelvonásos** r. **Verebes István**, **Ford: Kár, hogy ká** r. **Vidnyánszky Attila**), egy, a magyar dráma és színháztörténet szempontjából is korszakos jelentőségű produkcióra (**Katona: Bánk bán** r. **Verebes István**) és sok, nem csupán a hazai de az egyetemes magyar és szlovákiai színjátszás szempontjából is kiemelkedő színészi alakításra emlékezhetünk.

A 40. évfordulón kívánunk a Thália Színháznak végre zavartalan körülményeket, nyugodt feltételeket az elmélyült alkotó munkához, nagyszerű művészi teljesítményeket és a közönség érdeklődését és szeretetét!

Hizsnyan Géza

Gömöriek az ünnepi fogadáson: (balról) Orémus Zoltán, ref. esperes, Bán Zoltán, Auxt Ferenc • Urbán Károly felvétele

A gálaműsoron fellépők • Urbán Károly felvétele

50 éves a Tompa Mihály Emlékbizottság

1959. szeptember 28-án alakult meg a *Kelemér-Gömörszőlősi Tompa Mihály Emlékbizottság*, mely szervezet ma a *Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület* nevet viseli, s amely 2009. november 20-án ünnepelte fennállásának 50. évfordulóját.

Az egyesület létrehozásában elvülhetetlen érdemeket szerző **É. Kovács László** nem ismeretlen a gömöri honismereti körökben. Vitathatatlan, hogy az ő személye létrehozója, mozgatója, kovásza volt mindannak, amit a Kör az elmúlt 50 évben végzett. Természetesen nem egyedül, legfőbb munkatársai azok a honismereti körökben szintén ismert egyéniségek voltak, akiknek neve szintén nem cseng ismeretlenül honismereti berkekben, akik közül sokan ma már nincsenek közöttünk, mint dr. **Faggyas István**, **Dobosy László**, **Nagy Károly**, **Rácz Győző**, vagy a még napjainkban is tevékenykedők közül **Molnár Mihály**.

Az elmúlt ötven évben számos eseménynek, rendezvénynek voltak házigazdái. Szerveztek honismereti előadásokat, falunapokat, szakmai konferenciákat, zenei rendezvényeket és hangversenyeket. Létrehozták a *Gömörszőlősi Kisgalériát*, amelyben számos kiállítást rendeztek. A Kisgaléria mellett számos gyűjteményt is alapítottak, és ezeket látogathatóvá tették. Ilyenek a *Tompa Emlékház*, a fejfagyűjtemény, a néprajzi gyűjtemény, a festett famenyvezetek és a templomi berendezések fotókiállítása, a népi gazdálkodást és erdőgazdálkodást bemutató szabadtéri gyűjtemény, a keleméri Mohos-tavak kiállítása (ez néhány év után megszűnt) és a *Tompa Mihály Emlékkönyvtár*.

Tevékenységük legmaradandóbb eredménye a Tompa-kultusz felélesztése és ápolása a térségben. E munka első állomásának az tekinthető, hogy hosszas előkészületi munkálatokat követően 1963-ban Kelemérben megnyílt a *Tompa Emlékház*, amelynek közelében 1988-ban felavatták a jeles költő szobrát, **Fery Antal** alkotását, majd felkutatták és kultuszhellyé tették a Kelemér-Gömörszőlős határában álló Tompa-fát.

Az 1999-ben egyesületté alakult kör rendkívül széles kapcsolatrendszert épített ki Gömörben és Gömörön túl. Figyelmet érdemel a társaságnak az épített örökség és természeti értékek védelme terén kifejtett tevékenysége, az általa szervezett alkotótáborok, a kezdeményezésére felállított emléktáblák és emlékoszlopok.

É. Kovács László

Fennállásának 50. évfordulóját az egyesület szakmai konferenciával ünnepelte, melynek keretén belül É. Kovács László visszatekintett az elmúlt 50 esztendőre, **Nagy Ákos**, **Pocsai Ferenc** és dr. **Dénes Zoltán** pedig Tompa Mihályról tartottak előadást. Jellemző módon az egyesület nem önmagát ünnepelte, hanem másokat díjazott, oklevelekkel és emléklapokkal ismerte el azok tevékenységét, akik megítélése szerint a legtöbbet tevékenykedtek a térség honismereti munkájának ügyében. E rendezvény keretében került sor a Dr. **Ujváry Zoltán** által alapított *Pro Gömör Díj* átadására is, melyet ez alkalommal dr. **Lenkey István** kapott.

Bodnár Mónika

A résztvevők egy része. A Putnoki Gömöri Múzeum szívésségéből

Kettős ünnep Gömörmihályfalván

Haranglábszentelés és kegyeletteljes emlékezés Bodon Ábrahámra

„Az élőket szólítom,
A holtakat siratom,
A villámokat elűzöm.”
(Harang-felirat)

Haranglábszentelésre került sor a Mindenható Isten kegyelméből a Vály-völgyön, Gömörmihályfalván 2009. november 8-án. Nem mindennapi esemény ez egy közösség életében, s így volt ez a kis falu életében is. Ilyenkor az ember megáll egy pillanatra, és visszatekint a múltba, hogyan is érkeztünk ide, a mába.

Valamikor 1991-ben elkészült egy kitűnő könyv *Vály-völgy* címmel. Amikor ezt a könyvet a kezembe vettem, rátaláltam Gömörmihályfalva kis történetére, benne az egykori szép, református templom történetére. A református templom múltjáról meglehetősen sok adat maradt fenn. **Forgon Antal** például így fogalmazott: „...gyermekségétől fogva tudja, miképp ez öt falu mindenkori egy volt, egy «megyés» hely volt... a prédikátor vagy maga járt oda, vagy káplánját küldte... Mihályfalára minden vasárnap a káplánja járt.” Ez a templomra utaló legkorábbi írás. **Mihályfalusi Forgon István** szerint a templom már az 1600-as években fennállott. Neki köszönhető, hogy a templom alaprajza megmaradt, és a belső berendezéséről is szép adataink vannak (a tornyát 1843-ban építették). Egyetlen ismert fényképe a két világháború közötti években készült. A harmincas évekre a templom állaga igen leromlott, és elkerülhetlenné vált a teljes felújítása. E célból az egyház kérvénnyel fordult az akkori szlovenszói műemlék-felügyelőséghez, amely egyrészt két könyvre országos gyűjtést engedélyezett, másrészt úgy döntött, hogy az államköltség terhére maga is anyagi segítséget nyújt a helyreállításához. Erre azonban a közbejött politikai változások – az 1. bécsi döntés, a vidék Magyarországhoz csatolása – miatt nem kerülhetett sor. De a templom megmentése a továbbiakban is napirenden maradt. Újabb felhívást adtak közre, melyben adakozásra kérik az egyházmegye lakosságát. A háborús évek alatt nem kerülhetett sor a felújításra, s a front átvonulásakor újabb sérülések érték. Sorsa a háború után megpecsételődő. A romladozó épületet 1955-ben a helybeliek szétbontották. Ezzel egy több száz éves, párját ritkító műemlékkel lettünk szegényebbek. Nem maradt más e szép templom hagyatékából, csupán a Felsővályban megtalálható úrasztala, több úrasztalai terítő, és egy kehely, melyet a mai napig használ a gyülekezet úrvacsora alkalmával...

E rövid történet végéhez érve kezdődik el a felszentelt harangláb története. Annak a haranglábnak a története, amely a mihályfalusiak elbeszélése szerint a valamikori templom helyén áll a temetőben. Igen, a szép templom emlékét őrzi a harangláb, amely pontosan a templom helyére épült, benne két haranggal, melyeken ez olvasható:

Az első harangon: „1912-ben a gömöri ref. énekkar és a hívek közadakozásából. Öntötte Egri Ferenc Kisgejőcön 1912-ben.” A második harangon: „Közadakozásból a gömörmihályfalusiak 1929-ben adakozták. Öntötte Manoušek és társa Brünben.”

Gömörmihályfalva méltóképpen adott hálát a megújított haranglábért, és egy szép temetőbejáratát is – ugyanis ezzel egy időben elkészült egy nagyon szép kapu is!

E szép alkalom hálaadó istentisztelettel vette kezdetét, ahol Isten Igéjét **Molnár Miklós** hirdette, ezután **Molnár Miklós Malvina** kálósai lelkipásztor szólt a múltról és a jelenről, Gömörmihályfalva volt református templomáról és hagyatékáról, a két harangról... Énekelt a *Vály-völgyi Énekkar* és a hittanos gyerekek, ami után az egybegyűlt, hálaadó és kegyeletteljesen emlékező gyülekezet elindult a helyi temető domboldalára a szépen felékesített haranglábhoz, ahol esperes úr, Nt. **Nagy Ákos Róbert** szólt a gyülekezethez, majd megáldotta a megújult haranglábát. Énekkarunk a 264. számú református énekeskönyvi dicséretet énekelte, melyhez egy szép szavaltat párosult **Bodon Mónika** részéről (**Varasdy Imre**: *A harang*).

A felavatott harangláb, előtte Forgon Andor • Hubay Gizella felvétele

Szintén a temető kertjében emlékeztünk meg **Bodon Ábrahám**ról. Szépen felújított sírja felett megállva munkásságát, szorgalmát, hatalmas tudását, példa értékű emlékét idézte fel **B. Kovács István**. Bizony, maradandó értéket hagyott hátra örökségül nekünk, reformátusoknak, magyaroknak.

Bodon Ábrahám szépen felújított sírjának megkoszorúzása
Hubay Gizella felvétele

Öntöttvasból készült síremlékén **Sós Miklós** református papköltőnek – egyébként **Tompa Mihály** hanvai utódjának – sorai olvashatók:

*„Bölcs és szelíd volt, tudós és szerény,
Elméje, szíve hasznos, jó s nemes.
Ha hön szeretni hont, vallást erény,
Ő az erényes névre érdemes.*

*Gömör siratja, mint a jók javát,
Az egyház, a nép ügye emberét,
Őszinte keblét a rokon, barát,
Tudomány, törvény munkás hű kezét.
De legmélyebb, legsúlyosabb a bánat,
Mely özvegyének hű szíven elárad.”*

Bodon Ábrahám egész életét, minden tehetségét népünk, elsősorban a Vály-völgy lakóinak szolgálatára, boldogulására tette fel unokaöccsével, **Bodon Antallal** együtt. Munkásságukkal osztatlan elismerést és megbecsülést szereztek maguknak.

Kortársuk, a pelsőci lelkész, gömői esperes **Szentpéteri Sámuel** szavait idézve: „Méltó is, hogy az egyház és iskola megőrizze a két Bodon emlékét, azért is, mert ők nemcsak külsőleg, pártolással, gazdálkodással: de szívök és lelkök teljes odaadásával vallásosak, egyház- és iskolabarátok voltak.”

Emlékezésünket **Óváry Rózsa** zárta, Tompa Mihály *Halottak emlékezete* című költeményével. A hála és az emlékezés fényében telt e szép napunk. Hálát adtunk felújított haranglábunkért, hogy mindig, mindnyájan szeretettel a szívünkben hálával tudjunk reá tekinteni, valahányszor megszólal a domboldalon, mely szépségével méltóképpen képviseli a valamikori szép múltú református templomot...

Molnár Miklós Malvina

A Vály-völgyi egyesített egyházi kórus. Vezényel: Nt. Molnár Miklós • Hubay Gizella felvétele

A Tiszántúli Történész Társaság és kiadványainak bemutatása

A *Tiszántúli Történész Társaság* – közel két év előkészületi munkálatokat követően – 2005 őszén alakult. A megalakulást hatékonyan segítette a *Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága* kiadásában megjelent *Régi Magyar Családok* sorozat első kötete. Kiderült ugyanis, hogy a térség történeti kutatásával foglalkozó szakemberek közül többen is végeznek genealógiai kutatásokat. Ez – a családtörténet – az első olyan kutatási tematika, amely összefogja a tagságot. Természetesen a családtörténeti kutatásokon túlmenően a Társaság szélesebb körű programjában és az alapszabályban meghatározott kutatási céljai között szerepelhetnek egyéb tematikájú kutatások is, ezek megvalósítását szolgáló közös kutatási tervek kidolgozása, összehangolt kutatómunka, együttműködés a kutatási eredmények közzétételében, közös konferenciák, tudományos tanácskozások és emlékülések szervezése, a történettudományt és az alföldi régiót érintő pályázatokon való részvétel. Mind ezen célok elérése érdekében elengedhetetlen a kapcsolatteremtés és kapcsolattartás más hazai és határon túli szakmai szervezetekkel.

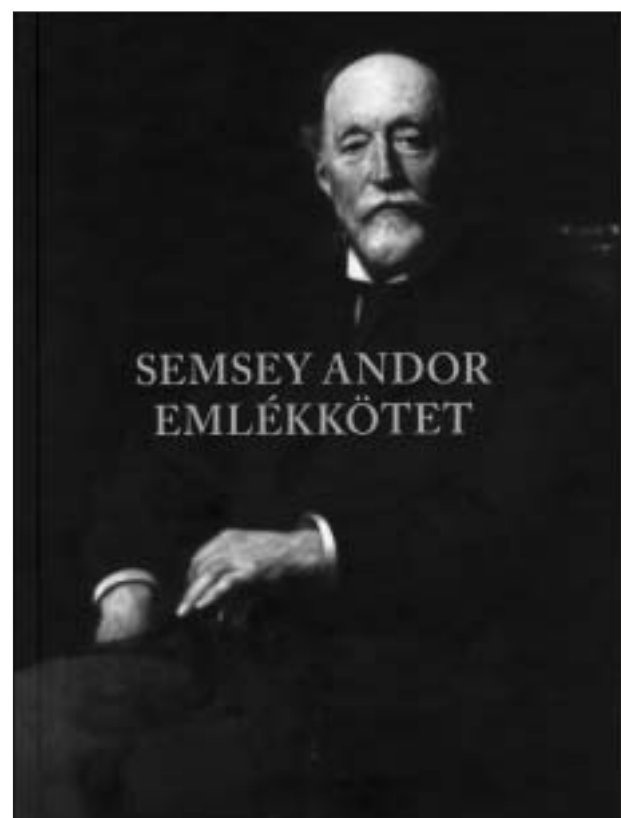
A Társaság tevékenysége ismeretterjesztő és tudományos előadások szervezésére, kiadványok megjelentetésére is kiterjed. A társaság kutatási területe: a történelmi Magyarország.

A Társaság jelenleg 80 fölötti taglétszámmal bír. A tagok között vannak muzeológusok, levéltárosok, könyvtárosok, felsőoktatási intézmények oktatói, középiskolai tanárok, valamint helytörténeti, hadtörténeti, családtör-

téneti, heraldikai kutatásokkal foglalkozó egyéb szakemberek. A Tiszántúli Történész Társaság elnöke **Pozsonyi József** történész, a balmazújvárosi *Semsey Andor Múzeum* igazgatója. Vezetőségi tagjai **Ulrich Attila** történész muzeológus, a nyíregyházi *Jósa András Múzeum* osztályvezetője és **Varjasi Imre** levéltáros, a hajdúböszörményi fiókleveletár igazgatója. Említést érdemel, hogy a magyarországi tagok mellett akadnak a mai Szerbiában és Romániában élő tagjai is a Társaságnak. A tagdíjat fizető, úgynevezett rendes tagság mellett vannak, akik tevékenyen nem kívánnak részt venni a társaság munkájában, de célkitűzéseit anyagilag és erkölcsileg támogatni kívánják. Ők a pártoló tagok, akiknek jelenléte szintén nagyon fontos a Társaság életében.

A Társaság az alakulás óta eltelt rövid időszakban több szakmai konferencia társszervezőjeként jelent meg a szakmai közönség előtt. Ám ennél is jelentősebbnek nevezhető publikációs tevékenysége, ami részben egyedi kötetek megjelentetésében, részben a *Régi Magyar Családok* sorozat kiadásában vállalt társkiadói szerepkörében, részben pedig saját periodika megjelentetésében nyilvánul meg.

Egyedi kötetként magára vállalta a *Semsey Andor emlékkötet* kiadását, amely a magyar tudomány és kultúra egyik legnagyobb mecénásának, **Semsey Andornak** állít emléket, születésének 175., halálának 85. évfordulója alkalmából. A kötet Semsey Andor 1877 és 1904 között nyomtatásban megjelent írásait és a tiszteletére 2008. május 7-én a *Magyar Tudományos Akadémia* nyilván-

nos közgyűlési osztályülésén elhangzott előadások szövegét tartalmazza, melyek Semsey Andor igen gazdag tudomány- és kultúratámogató tevékenységét mutatják be. A előadó/szerzők (**Marosi Ernő, Papp Gábor** és **Kecskeméti Tibor, Kordos László, Vásárhelyi Tamás, Hála József** és Pozsonyi József) között vannak humán tudományok képviselői és természettudósok is, ami egyáltalán nem meglepő, ha megismerjük Semsey Andor széleskörű mecenatúrájának főbb mozzanatait. A megjelent tanulmányokat a gazdag illusztráció, a mintegy másfélszáz színes kép teszi még érdekesebbé és élvezetesebbé.

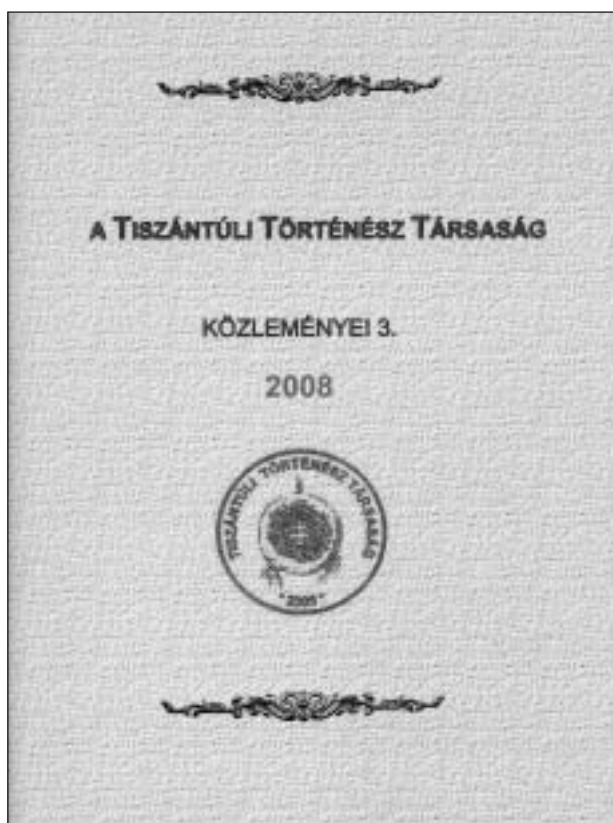
A Tiszántúli Történeész Társaság megalakulását követően társkiadója lett a *Régi Magyar Családok* könyvsorozatnak, amelynek eddig 8 kötete látott napvilágot, de folyamatosan várható az újabb kötetek megjelenése, hiszen jelenleg is több kötet áll előkészület alatt. A sorozat első négy kötetének kiadója a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága (Pozsonyi József: *A semsei Semsey család története*; Kisfaludy László: *A kisfaludi Kisfaludy család története*; Jóna Miklós-Ulrich Attila: *A németezőyeni és bánházi Jóna család története*; Szirmay Gábor: *A szirmai és szirmabesenyői Szirmay család története*). A további köteteket már a Tiszántúli Történeész Társaság neve is fémjelzi (Gilicze János: *A földéaki Náray család története*; Claude Andre Donadello-Cseh Géza-Pozsonyi József: *A muraszombati, szécsiszigeti és szapári Szapáry család története*; Szirmay Gábor: *Az ugocsai szirmai Szirmay család története*; Ulrich Attila-Pozsonyi József: *A jobaházy Dóry család története*). A sorozat összes megjelent kötetét a tudományos igényesség jellemzi. Ennek megfelelően minden kötetben

pontos jegyzetelés, forrás- és irodalomjegyzék található. Ám ennek a követelménynek megfelelően a szerzők arra is súlyt fektettek, hogy az írások közérthetőek legyenek. A sorozatszerkesztő Pozsonyi Józsefnek is az a célja, hogy a könyveket ne csak a szűk szakmai közönség forgassa. Ezt szem előtt tartva alakította ki a szerkesztési elveket. Ennek megfelelően a köteteket a viszonylag szellős oldalak (betűméret, sortávolság) és sok színes kép jellemzi. A sorozat másik jellegzetes ismérve, hogy olyan (fő)nemesi családok történetét mutatja be, melyek tagjai fontos szerepet játszottak a magyar történelemben, s leszármazottai ma is élnek. Ennek megfelelően a család-történeteket a legutóbbi korokig, szó szerint napjainkig vezetik végig a szerzők. A kötetek használhatóságát növelik a mutatók és az eligazodást segítő genealógiai táblák. Az egy-egy családban gyakori, névismétlődésekből adódó esetleges keveredések elkerülése végett a szerzők a genealógiai táblákon a folyamatos számozás elvét követik, s a szövegben előforduló személynevek is ugyanezzel a számmal vannak alsó indexként jelölve. Természetesen a kötetek végéről az idegen – olykor két, vagy akár három – nyelvű összefoglalók sem hiányoznak.

A Tiszántúli Történeész Társaság saját, önálló kiadványsorozattal is rendelkezik. A periodika *A Tiszántúli Történeész Társaság Közleményei* címet viseli, aminek eddig évente egy-egy, összesen négy rendes kötete (2006, 2007, 2008, 2009), valamint egy különszáma látott napvilágot. A szerkesztők a jövőre vonatkoztatva sem zárják ki az évente többszöri, kétszeri vagy akár háromszori megjelenés lehetőségét. A Közleményekben elsősorban a Társaság tagjai kapnak publikálási lehetőséget. A periodikának olyan állandó rovatai vannak, mint a *Tanulmányok*, *Forrásközlések*, *Recenziók* és *Társasági Hírek*. A legutóbbi, 2008-as számban *Műhely* címmel új rovat indult, kettős céllal. Egyrészt azért, hogy a történetírással nem hivatásszerűen foglalkozó, ám azt nagy szeretettel űző tagtársak és barátok is megjelenhessenek írásaikkal a kiadványban. Másrészt, hogy muzeológusok, levéltárosok, könyvtárosok közreadhassák egy-egy témakörhöz tartozó tárgyi és dokumentumanyag, levéltári forráscsoport, könyvészeti adatok jegyzékét.

A Tiszántúli Történeész Társaság – élve a modern kor nyújtotta technikai lehetőségekkel – honlappal is rendelkezik. Aki tehát a fentieknél részletesebben, illetve naprakészen kívánna tájékozódni a Társaság dolgairól, annak javasoljuk a <http://www.tortenesz.extra.hu/> webcím felkeresését, amelyre kattintva képet kaphat a Társaság szervezeti felépítéséről, a tagság személyi összetételéről, a kiadványokról, és tájékozódhat a friss eseményekről, hírekről és programokról. Sőt, *A Tiszántúli Történeész Társaság Közleményeinek* eddig megjelent számai, az azokban megjelent összes tanulmány és egyéb írások pdf formátumban letölthetők. Jó böngészést kívánok mindenkinek.

Bodnár Mónika

Könyvről könyvre – lapról lapra

Dajkád völgy eme várost. In memoriam **Apor Elemér** (Szerkesztette dr. **Cs. Varga István**. Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2009, 301 old.)

Az Egerben élt dr. Kapor Elemér „szellemi szülővárosa” díszpolgára, aki egyre nagyobb megbecsülésnek örvend (nem csupán) Egerben. A város önkormányzata 2007-et *Apor Elemér Emlékévkönyv*nek nyilvánította. Versek, esszék, emlékezések, tanulmányok gyűjteménye a kötet. Olvasható benne **Sebők Valéria** tollából az az írás (A „legegribb egri” – rimaszombati születésű volt), amely eredetileg éppen folyóiratunkban jelent meg. S hogy milyen is volt szülővárosa, olvasható a *Rimaszombat, anno 1907 – s arról ami megelőzte és ami követte, 11 tételben* címen (**B. Kovács István**).

Gemer-Malohont. 4. (Összeállította **PhDr. Olga Bodorová**. Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota, 2008, 204 old.)

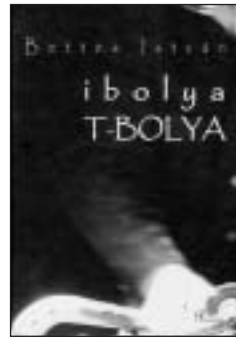
A rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum évkönyvének a 4. kötete négy természettudományi tárgyú tanulmány mellett írást közöl Gömör-Kishont megye címereiről és pecsétjeiről (**Leon Sokolovský**), a Dobsinai járás kialakulásáról és működéséről 1938 és 1945 között (**Pavol Tišliar**), egy egyedülálló gőzhengerről (**Pavol Horváth**), tájékoztat a Gömör-Kishont területén végzett régészeti kutatásokról 1918-ig (**Alexander Botoš**), a Leontina barlang régészeti emlékeiről (**Marián Soják**), közli a középkori Füge régészeti kutatásának összefoglalását (**Eva Fottová**), valamint a barkai búcsújárás bemutatását (**Angela Czintelová**). Tartalmazza ezeken kívül az **Ivan Krasko** halálának 50. évfordulója alkalmából 2008. július 11-én Rimaszombatban és Lukovistván rendezett tanácskozás előadásait is.

Acta Museologica Hungarica II. (A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma Értesítője, 2008. 248 old., 4 színes melléklet. Hagymányok és Értékek Polgári Társulás, 2008, 204 old.)

Az első rész a *Lesznai Anna és világa* c. tanácskozás előadásait tartalmazza. (Köztük van **B. Kovács István**: *Egy ismeretlen magyar író. Jegyzetek és*

adalékok Gömör Olivér életéhez és művészetéhez c. tanulmányát, amely eredetileg folyóiratunkban jelent meg.) A kötet második felében egyebek közt **Mikszáthról** (**Karol Wlachovský**), **Madáchról** (**Mizser Attila**) és *Az ember tragédiájáról* (**Csehy Zoltán**) is olvashatunk.

Bettes István: ibolya T-BOLYA (Plectrum, 2009, 76 old.)

A négy fejezetbe (*Ablak, virág, porok, Ballókázva, Bato-nyaival beszélni, ibolya T-BOLYA*) rendezett kötet jeles költőnk újabb verseit tartalmazza. Az első fejezet verseit a költő gyermekkori barátjának, a képzőművész **Csótó Lászlónak** ajánlja. Az ihlető művek külön betétben találhatók meg a kötetben. Mint a betét hátlapján olvasható: „*Alkotásaik nem csupán saját, hanem közös élményeik tükréi is.*”

Szászi Zoltán: A felejteni nem tudás gyönyörűsége és szomorúsága (Plectrum, 2009, 158 old.)

„Gépesített kisremény”-ként minősíti a szerző művét, amelyet „*az áldott és átkozott XX. század szülőiteinek*” ajánlja – egyes részeit csak 16 éven felülieknek. Sajátos emlékezés önmagunkról.

Pósa bácsi legszebb verses meséi. Gábor Emese festményeivel. (Táltoskönyvek Kiadó)

A sorozatban eddig az alábbi kötetek jelentek meg:

1. *Állatmesék*, 2006. (Hangoskönyv, **Pálfy Margit** színművész előadásában, 2007)
2. *Gyermekversek*, 2006.
3. *Karácsonyra*, 2006. (Hangoskönyv, **Pálfy Margit** színművész előadásában, 2007)
4. *Ringatók, altatók, tipegők a legkisebbeknek*, é.n. (2007)
5. *Mondókák, készségfejlesztő versikék*, é.n. (2008)
6. *Tanítómesék 1. Mátyás királyról*, é.n. (2008) (Hangoskönyv, **Pálfy Margit** színművész előadásában, 2008)
7. *Tréfás versek, mulatságos mesék*, é.n. (2009)
8. *Arany mesekönyv*, 2009. (Hangoskönyvvel, Ferenczy Csongor előadásában)
9. *Ezüst mesekönyv*, 2009. (Hangoskönyvvel, Ferenczy Csongor előadásában)

Egy nagyszony emlékezete – fotókon (is)*

Szeretett atyámfiak!

Most, hogy ezt a kiállítást megnyitjuk, s emlékezünk azokra, akiknek porhüvelyé itt, alattunk kapott végső nyugvóhelyet, óhatatlanul említenem kell egy hírt, amely a nyári uborkaszegzonban bejárta a sajtót. Arról tájékoztattak, hogy Osgyánban megtalálni vélték a „*Jöcsei fehér asszony*”, azaz **Korponayné Géczy Julianna** (1680–1714) földi maradványait. Van-e a hírnek alapja, vagy nem, most ne kutassuk!

Itt, a serkei református templom kriptájában szintén nyugszik egy asszony, csaknem kortársa az említett Korponayné Géczy Juliannának (tőle alig 7 évvel volt fiatalabb), akinek nehéz volna a jelentőségét túlbecsülni a serkei református múltban.

A serkei református egyház története kicsiben az egyetemes magyar református egyháztörténet lenyomata. A serkeiek a reformáció óta (adatok szerint 1590-től) a reformált vallás hívei. Mint hajdanán fogalmaztak: „*Ezen ekklesiában a helv. Confessio szerint reformált vallásnak eleitől fogva közönséges gyakorlása félbeszakadhatatlanul, minden világos impetitiók vagy háborgatások nélkül Isten kegyelmességéből folytatott a méltóságos földesuraság védekezése alatt, akik ezen ekklesiában a juss patronátust mindég magoknál tartották, és ezen ekklesiának Patrónusai vóltanak. A serkei egyház eleitől fogva helvét hitvallást tartó, népes gyülekezet volt, oly tiszta a más vallásokon lévőkötől, hogy egy örökös lakos is más vallású nem találtatott, kivéven némely jövevényeket és az udvarhoz tartozó cselédeket*”.

De menjünk sorjában!

Serke évszázadokon át az Itália földjéről ide származott **Rátold** nemzetség egyik fő fészke. A nemzetségből sarjadt **Lorántffy** ülik meg Kapla várát. A vár utolsó ura **Lorántffy Mihály** volt, aki, miután házassága révén megszerezte Sárospatakot, áttette székhelyét a Bodrog mellé. Nem lévén fiú utóda, halálával lefordították a családi címet. Leánya, **Zsuzsanna** (az öt leány közül a 2.) a magyar történelem egyik legnagyobb asszonya, **I. Rákóczi György** erdélyi fejedelem neje, férjével együtt a művelődés nagy támogatója (egyebek mellett ő hívta meg Patakra **Comeniust**, a „népek tanítóját” is. Ő örökölte a serkei uradalmat, s nem egy alkalommal tartózkodott itt. Olyan vélekedés is van, mely szerint itt született.

A 17. század végén a falu, zálogjogon a szabolcsi illetőségű **Vay** család kezére került.

A birtokszerező **Ádám**ot kemény, már-már „könyörtelen” emberként írják le a források. Mint zálogbirtokos, minél gyorsabban akart haszonra szert tenni, ezért a legnagyobb adókat vetette ki a lakosságra.

Bocskai felkelése óta Magyarországon folyamatos a küzdelem a nemzeti és felekezeti szabadságért.

Az 1703. május 6-án kibocsátott kiáltványukban **II. Rákóczi Ferenc** és gróf **Bercsényi Miklós** harcha szólítják a Habsburgok ellen Magyarország nemes és nemtelen lakosságát. A harc célja az, hogy „*a törvénytelen és szenvedhetetlen iga alól*” felszabadítsák az országot. A **Tököly**hez még csak kényszerből állt Vay Ádám II. Rákóczi

A serkei templom előtt

Ferencnek hűséges, vitéz katonája lesz. **Tompa Mihály** fogalmazásában „nyakas, mérges magyar”. Rögtön átadja Ajnácskő várát a felkelő fejedelem kezére. Serke lett a kuruc hadak egyik fő hadiszállása. Pályája gyorsan ível. A jászok és kunok kapitánya, majd Munkács várának parancsnoka és Békés vármegye főispánja, udvari marsall lett. Gyakran megfordulnak nála Serkében a kuruc vezérkar emberei, rezidenciáján sok fontos döntés és elhatározás születik. 1704 kora tavaszán itt táborozik a kurucok egyik serege, gróf Bercsényi Miklós vezetésével. A fővezér innen tartja a kapcsolatot a többi hadtesttel s a fejedelemmel. 1709 szeptemberében báró **Sennyei Ferenc** dandárjának csapatai szállásolják be magukat Serkében. A kuruc katonák olyannyira fegyelmezetlenül viselkednek, hogy a falu előljárói panaszt tesznek a megyénél. Pusztítják, rabolják a lakosságot, mindenéből kiforgatják, a családok menekülnek előlük. Sennyei seregét sehol nem fogadták szívesen, a zabolátlan fegyveresek mindenhol csak pusztítottak. Amikor Bercsényi megtudta, hogy Sennyei serege Serkében fog táborozni, papírra veti mára szállóigévé vált megjegyzését: „gondolom, lesz hírivél Serkének szép járások!” Alig egy hónap múlva Pásztórról, a császári seregek elől vonuló kuruc seregek egy nagyobb csoportja fészkelibe magát falunkba. **Ebeczky István** dandárnok vezeti őket. A sereg a Gortva-part dél felőli részén ütött tábor. Csak egy hétig maradtak, mivel már javában dúlt a pestis. Alig telik el jó két hét, és megérkezik egy újabb kuruc sereg, báró **Károlyi Sándor** tábornagy vezetésével. Csak néhány napig maradnak, hisz dühöng a pestis, de a parancsnok eredeti módon igyekszik a halálos kórt megkerülni: parancsára pálinkát osztanak ki a katonák között. A jelentések szerint a módszer hasznosnak bizonyult, alig egynéhány katonát kell eltemetni. Ennek ellenére ő is jobbnak látja gyorsan odébb állni. Bercsényi ezt az eseményt is megörökítette levelében: „az pestis már Károlyi uram hadába is belekapott Serkén, de kipálinkázták”.

Miután 1709-ben leégett a templom, a harangok is megolvadtak. Máiig ér az emlékezete annak, hogy II. Rákóczi Ferenc fejedelem a serkeiek kérésére (s talán dédanyja, Lorántffy Zsuzsanna serkei gyökereire is emlékezve) egy 4 mázsás harangot öntetett harangöntő mesterével, csupa libertásokból, s ezt küldte el serkei híveinek. Ez a vers volt a harangba vésvé:

*Egykoron érc voltam, majd pénzre veretve
Szabadság pénze valék, sokakat szólítván harcra,
Most összeöntve, vagyok már égi urunknak harangja,
Hangom kérvén int: legyen itt csend, béke, szabadság.*

Amikor a szabadságharc befejeződött, Vay Ádám maradhatna itthon, de ő a bujdosásba is követte urát, s Danzigban/Gdanskban halt meg.

Első feleségétől, **Fekete Erzsébettől** 5 gyermeke, négy lány és egy fiú született. **Judit** nevű leányát a serkei református egyház nagy patrónusaként, a falu jövőjeként tartja számon az utókor. Második férje gróf

A kriptában

czegei Wass Dániel volt, annak az erdélyi családnak a tagja, amelyből jeles írónk, **Wass Albert** is származik. Életében az *Erdélyi Református Egyházkerület* főgondnoki tisztét is betöltötte. Judit, férje halála után, majd 3 évtizedes özvegysége alatt ritka tanúságát adta Isten és hittársai iránti hűségének és felelősségének. 83 évesen, 1770-ben halt meg. „Ezen drága emlékezetű, az Isten dicsőségét szerető, az egyház virágzását nagy buzgósággal munkáló kegyes uri asszonyság, ki a helybéli predikátorokhoz is nagy szeretettel viseltetett, és hozzájuk sok uri kegyét s jó akaratát mutatta, a templomot, paróchiát, iskolát is a maga költségén építette.” – jegyezte fel róla **Agyagos Molnár István** 1772-ben. Az 1718-ban átadott templom építését még apja, a már említett Ádám kezdte meg, de Judit fejeztette be. Az 1765-ben elkészült torony is az ő költségén épült. Az 1725-ben öntött harangok is az ő, illetve férje jóvoltából kerültek Serkébe. De ő ajándékozta a lelkeszlak telkét is 1721-ben.

Vay Judit volt az a Rima mentén, aki a vértelen ellenreformáció évtizedeiben református vallásunknak nagy istápjá volt. Méltó reá emlékeznünk.

Engedjék meg, hogy ezzel a rövid összefoglalással ajánljam figyelmükbe Csomós Árpád kiállítását. Csak hűséget és bátorságot kért Urunk. Ez a kis kiállítás erről a hűségről és az annak vállalásához, megvallásához szükséges bátorságról is szól.

B. Kovács István

* Elhangzott a serkei templomban, 2009. október 25-én

A kriptában

A kriptában

Benedek Elek (1859–1929)
Bettes István, költő (Pozsony)
Bodnár Mónika, muzeológus (Putnok)
Böszörményi István, publicista (Losonc)
Czóbel Minka (1855–1947)
Dénes György (1923–2007)
Draskóczy János
Fecske Csaba, költő (Miskolc)
Gaál Lajos, geológus (Rimaszombat)
Gacso István, Jánosi
Gergely Boriska (1887–?)
Gyökössy Endre (1913–1997)
Gyurcsó István (1915–1984)
Hála József, néprajzkutató (Budapest)
Herman Ottó (1835–1914)
Hizsnyan Géza, színikritikus, közíró (Rimaszombat)
Juhász Dósa János, publicista (Balogfalva)

Kiss László, orvostörténész (Csilizradvány)
B. Kovács István, gömörológus (Rimaszombat)
Gömöri Kovács István (1924–2001)
Kövesdi Károly, költő, publicista (Pozsony)
Krúdy Gyula (1878–1933)
Lőrinczy György (1860–1941)
Mikszáth Kálmán (1847–1910)
Molnár Miklós Malvina, ref. lelkész (Kálosa)
Zs. Nagy Lajos (1935–2005)
Sebők Zsigmond (1861–1916)
Simkó Tibor (1931–1998)
Szászi Zoltán, költő, újságíró (Rimaszombat)
Takács András, néptáncutató (Pozsony)
Tóth Elemér, költő (Pozsony)
Tózsér Árpád, költő (Pozsony)
Veres János (1930–1999)

Vélemények Pósa Lajosról

„Művelődéstörténeti jelentősége a nagyok közül való. Irodalomtörténeti fontossága az, hogy azon az igazi magyar nyelven, amivel Arany és Petőfi zengtek, megszólalt a kicsinyek előtt.”

(Gyöngyösy László)

„Amit a politikusok és az irodalom nagy része a nemzet magyarságán rontott, azt Pósa Lajos, az igazi, magyar gyermekirodalom megteremtője helyrehozta a jövő nemzedékében.”

(Nagy Sándor - Senex)

„Él még közöttünk egy poéta, aki a magyarság dolgában és érdekében többet tett egymaga, mint talán az összes Emkék.”

(Bródy Sándor)

„Pósa: a magyar lélek költészete, s a nemzetet a maga lelkétől különválasztani nem lehet. A nemzet addig él, ameddig a lelke, szelleme, költészete. Ameddig Pósa.”

(Lőrinczy György)

„Munkásságának nemzetnevelő hatásában egy lépcsővel sem áll lejjebb Petőfinél, Aranynál, Jókainál.”

(Gárdonyi Géza)

„Pósa Lajos a magyar nyelv hű apostola, a mi gyermekirodalmunk megalapítója.”

(Herczeg Ferenc)

„Pósa Lajos volt az, aki le tudott szállani a magyar gyermekekhez, hogy színmagyarságával megihlesse és felemelje, hogy az ő múzsája, mely szeplőtlen és tiszta, melynek sohasem volt egyetlen léha szava, azt a bimbóba szökkenő embervilágot homlokon csókolja.”

(Herman Ottó)

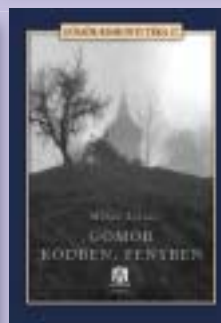
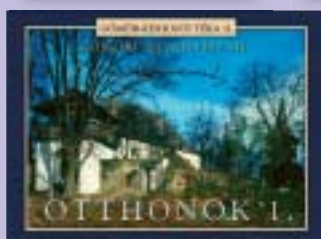
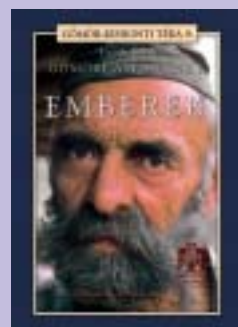
„Pósa bácsi nem játszott hamis lapokkal, szemében a kis olvasók valóban egyformák. Nem hozzájuk hajolt, de melléjük ült, s nem érdekelt, ki-ki milyen hitágazat szerint tiszteli az Istent. Amit a pedagógia sztalára letett az e békülékeny és toleráns kor mértékével ítélve is tiszteletreméltó. A Bácsi olvasó nemzedéket nevelt és nem tehet arról, hogy üzenetei és közleményei zefírjét elfújta az atomkori szél.”

(Szabó Magda)

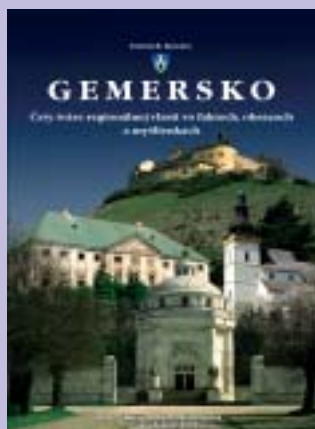
Köszönetnyilvánítás:

A szerkesztőség köszönetet mond Kun Miklós Jenőnek a segítségért. (www.posabacsi.com)

GÖMÖR-KISHONTI TÉKA

A sorozaton kívül jelentek meg

MEGVÁSÁROLHATÓK (MEGRENDELHETŐK)

- a Kiadónál (gemamuz@gmail.com, Železničarska 1, 97901 Rimavská Sobota / Rimaszombat, Mobil: 00421/905/846618)

- a Tompa Mihály Könyvesboltban (www.konyvrs.sk - 979 01 Rimavská Sobota / Rimaszombat, Hlavné námestie / Főter 17 Tf.: 00421/47/5626823) és a Madách-Posonium Kft. üzlethálózatában

- Magyarországon terjeszti a Xantusz Könyv Kereskedelmi Kft. (www.xantusz.hu - 1068 Budapest, Lövölde tér 4. Telefon: (36 1) 351-4733, Fax: (36 1) 321-3287, Mobil: (36 30) 203-9126)

A Patrióta kiadásában

Támogatóink:

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

PROGRAM:

Kultúra národnostných menšín - 2009
Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma

nka

Nemzeti Kulturális Alap

